

Vasile Dan

Proza zilei

Coperta: Viorel Simulov

Editura Gutenberg Univers Arad

Editor: Vasile Man

ISBN: 973-8096-96-0

Tehnoredactare: Călin Chendea

Carte apărută cu sprijinul parțial al Consiliului Județean Arad
prin Centrul Cultural Județean Arad

Vasile Dan

Proza zilei

Editura Gutenberg Univers Arad

Argument

Proza zilei, așa numesc eu articolele strînse în această carte și publicate mai întîi în intervalul cîtorva ani – 1997-2003 –, altfel deloc blînzi și limpezi, în presa cotidiană. Mai exact, în **Observator arădean**. Un ziar despre care am avut naivitatea să cred că nu e și nu va deveni o clonă a vechiului ziar județean de partid. Ci chiar o replică a lui. Naivitatea nu o regret. Măcar eu am vrut să fie o replică. În momentul în care cele două formule publicistice locale nu numai că nu s-au contrazis, ci s-au și intersectat (cam la începutul lui 1999), am făcut o reverență și m-am retras. După un timp (doi ani), cînd proprietarul, echipa redacțională, managementul **Observatorului arădean** s-au schimbat, am revenit și eu. Dar nici acum nu-mi fac prea mari iluzii. Sînt, cum s-ar spune, în gardă.

Cam asta despre locul în care au apărut articolele. Ele sînt concepute oarecum pe teme, în ideea unei pagini speciale – **Punct, contrapunct** – (un mic ziar în ziar) pe care am inițiat-o și conceput-o avînd șansa unui grup stabil și valoros de colaboratori: Romulus Bucur, Gh. Mocuța, Lucia Cuciureanu, Viorel Gheorghită, Gh. Lazea Postelnicu, Nótáros Lajos, Petru M. Ardelean. După cum se vede, mai degrabă literați decît ziariști propriu-zis. La articolele din **Observator arădean**, adaug cîteva editoriale din **Arca**.

În măsura în care arhiva ziarului mi-a permis (din nefericire am constat că ea nu-i completă), am datat, firește, articolele. Cele nedatate au apărut între anii 2002-2003 și sînt în calculatorul autorului.

Nu-mi fac nici o iluzie exagerată în ce privește miza acestor articole. Ele sînt totuși un turnesol al stării mele cotidiene, inclusiv culturale (includ aici și percepția politică, o reacție inevitabilă la provocările, nu mici, ale acestor ani).

În fine, asta vrea să spună titlul acestei cărți: nu poezie îți ofer, cititorule, ci **proză** în sensul secund din DEX – nu cel literar.

V. D.

Cvadratura cercului

Cîțiva oameni de știință, printre care și un deținător al Premiului Nobel pentru Orniotologie, au constatat că singurele ființe de pe pămînt care par a-și avea originea pe altă planetă sînt găinile. Ele au un metabolism ciudat, absolut aiurea, reglat pentru o zi de 28 de ore, din care 26 cu lumină. Or, noi, pămînteni cum sîntem, nu avem decît o zi de 24 de ore, din care, culmea ghinionului, numai două, din 365 cîte are anul, sînt egale, zi-noapte. Cele ale echinoxului de primăvară și toamnă. În rest, totul pare instabil – care va să zică nesigur.

Un „amic” (ghilimelele, firește, îl amendează) a vrut să mă destabilizeze cu un raționament care nu m-a lăsat să dorm liniștit cîteva zile (pardon, nopți – parțial nopți). Ce îmi strecoară „amicul”, așa, într-o doară, în ureche, înainte de a-și lua tîlpășița, din nou, spre alte zări de soare pline? „Ascultă, bă, pe voi și acum vă fură statul de un salariu pe an! Sînteți, în continuare, niște proști, niște oi bune de muls.” „Cum așa?” am replicat eu, jignit, contrariat. „Ascultă la mine, bine. Concentrează-te! Voi luați salariul lunar, nu? Cîte luni are anul? 12. Cîte săptămîni? 52. Așadar, noi luăm 52 de salarii pe an, iar voi 48. Adică 12 luni ori patru săptămîni. Sînteți furați – vezi bine – de patru săptămîni, care fac o lună. Adică de încă un salariu.”

Măi, să fie, am rămas căscat, scărpinîndu-mă în cap. Să știi că are dreptate! La ei și anul și luna și săptămîna sînt mai corecte. Pe cînd, la noi, totul pare în tranziție. În afara tranziției.

„Observator arădean”, Anul I, Nr. 12/27 octombrie 1997

Un om unic: Iosif Dohangie*

Este un bătrîn învățător (octogenar) din Săvîrșin. O rasă rară. Intelctual al satelor, descins parcă direct din marea literatură. Din *in illo tempore* (Gheorghe Șincai, Badea Cîrțan). Neverosimil. Dar cine nu-l cunoaște pe Dodel (cum îi spun intîmii)? Toți cei care au păzit febril, în anii trecuți, în căușul palmelor, luminița plăpîndă a culturii adevărate, l-au frecventat. Și a istoriei. Curate. Nemistificate. Nealterate. Milenar monarhică, cum ar spune Dodel.

Învățător la Temeșești, în munți, deasupra Săvîrșinului, Iosif Dohangie îi învăța pe pruncii cei românești, mai întîi, „Tatăl Nostru”. Chiar atunci, în vremea cînd Dumnezeu a fost alungat și din școli. În sala de clasă, pe scaune mici, arhaice, din butuci de stejar ciopliți direct din secure, înainte de a buchisi prima literă a abecedarului, învățătorul le silabisea „Tatăl Nostru”. Deasupra intrării în clasă, un steag de demult, în trei culori tot mai palide, cusut de o țărancă, cu mîinile ei bătătorite și crăpate de muncă. Cu el au fost cei din Temeșești și din Săvîrșin la Alba. În 1918.

Faptele învățătorului erau cumva protejate de izolarea în care lucra. Pînă într-o zi, cînd un Mafalda (de la „agitație”, de la județ – pe unde o fi acum?, tot la „agitație”?) i-a descoperit vina. Era însă mult prea tîrziu. Copiii știau deja cu toții „Rugăciunea Domnească”. Mulți dintre ei crescuseră într-atît, încît aveau și ei copii. Care tocmai învățau „Rugăciunea Domnească”.

*I.D. a decedat, din nefericire, între timp.

Dodel e monarhist neclintit. Încă din vremea în care simpla rostire a numelui Majestății Sale Regale era un pericol imens. Dodel a fost bătut, nu o dată, de cei de la Ministerul Adevărului (prima oară a fost anchetat ca spion anglo-american, fiind surprins numărînd și notînd avioanele sovietice care zburau peste meleagurile încremenite, ancestrale, mioritice).

Dodel a înființat – prin forțe proprii și vocație culturală pătimașă – un muzeu de artă și cultură arhaică la Săvîrșin. Cele mai multe valori sînt cadouri donate către Dodel de pictorii, numeroși, ce-l vizitau. Casa lui era veșnic deschisă, în acei ani mizerabili. Printre cei care-i treceau pragul, doi o făceau mai des: Eugen Popa și Gina Hagi.

Iosif Dohangie a descins, mai ieri, pe la mine, la Arad, la „Arca”. Încărcat cu o valiză de acte, de manuscrise, de reproduceri, de documente originale și scrisori regale. Vrea să publice o monografie a Săvîrșinului. Mai are această putere. Nu și bani. O carte a devenit, astăzi, un lucru de lux. Cine îl ajută pe Dodel? Cine îi sponsorizează Cartea Săvîrșinului? Buzele învățătorului sînt încă arse de patima limbii române. Pe care o vede supraviețuindu-i**.

„Observator arădean”, Anul I, Nr. 17/1 noiembrie 1997

** Monografia a apărut în anul 2000, la editura „Mirador” din Arad.

Cum să evadezi dintr-o închisoare fără ziduri?

Întrebare dada. De la început de secol XX. Și totuși, cât de actuală!

Sute și mii de tineri numai asta visează: să evadeze din România, ca dintr-o închisoare fără ziduri. Să-și ia lumea în cap. S-o șteargă cât mai repede. Oriunde. La antipodi, în Australia. La Ecuator, în Africa de Sud. La Polul Nord, în Suedia, Irlanda ori Alaska. În Italia ori în Israel. În Emiratele Arabe ori în sud-estul Chinei. Firește, în America, visul oricărui emigrant.

Peste tot, dar peste tot ajung tinerii români. Ceea ce e trist și periculos pentru substanța noastră națională, pentru perpetuarea ei. Mai mult decât faptul în sine, e motivația lui. Fiindcă nu-i vorba despre o simplă evadare dintr-o mizerie economică de neîndurat, într-un timp în care, prin intermediul satelitului și Internetului, poți compara, evalua, analiza, anticipa totul. Ci despre ceva mult mai grav. Dacă gestul lor ar fi unul motivat exclusiv economic, ar fi cumva de înțeles. Ar merge undeva, ar câștiga suficient spre a-și croi un standard de viață visat, comparabil cu cele de aiurea. Și s-ar întoarce acasă, ca țăranii români ardeleni, în veacul trecut, din America. Or, grav e că tinerii nu pleacă spre a se mai întoarce. Pleacă total, inclusiv din condiția lor de români (lingvistică, istorică, culturală). Pleacă din ei înșiși. Să-și uite identitatea.

Cum s-a ajuns aici? La această radicală, dramatică autolepădare?

Să constatăm, mai întâi, că tinerii care pleacă aparțin, în general, uneia din următoarele două categorii. În primul rînd, aventurierii. Cei fără țel. Lipsiți de căpătîi, ei dau satisfacție unei frustrări acumulate

excesiv în anii dictaturii. Pe aceștia i-aș numi pierduți în spațiu. Ies în larg – după claustrare – fără nici un reper. Fără nici o busolă. Sînt cei care îngroașă pegra orașelor occidentale. Prostituația, bandele criminale, rețelele mafiot. Sînt responsabili, în mare măsură, de ostilitatea – ori doar de rezerva – cu care ne întîmpină Vestul.

A doua categorie este cea a tinerilor performanți. Calificați, titrați, cunoscători de limbi străine. Este pierderea cea mai dureroasă. Ei pleacă dintr-un sentiment de neputință. Aici. Dintr-un sentiment că se află condamnați la minorat profesional, economic, cultural, politic. Că cei care hotărăsc pentru ei, fiind întotdeauna mai mulți, vor avea întotdeauna ultimul cuvînt: cei incompetenți, cei necinstiți, cei șmecheri și fără scrupule, cei bătrîni, cei obișnuiți cu traiul de azi pe mîine, cu sărăcia degajată din lene, din lipsa inițiativei economice. Degajată din deprinderi insuportabil fanariot-bizantine. Cum i-ai putea convinge că nu au dreptate? Că e normal să viseze să cîștige bine, să fie performanți aici? Acum. Din cauza acestei situații, schimbarea politică și economică în România – pînă nu e prea tîrziu – trebuie să fie și radicală, și rapidă.

Altfel, îmi pare rău, dar trebuie să citez o vorbă îngrozitor de cinică a unui elvețian rătăcit pe potecile noastre: „Frumoasă țară! Păcat că e locuită!” Ferească Dumnezeu să aibă dreptate.

„Observator arădean”, Anul I, Nr. 18/3 noiembrie 1997

Mărul discordiei? Limba română!

O neașteptată problemă – lingvistică! – vine să încurce semnarea tratatului de bază între România și Republica Moldova: limba în care să fie redactat tratatul. România ar dori în limba română. Republica Moldova, firește, în limba moldovenească. Se caută doar un traducător.

Pentru prima oară în istoria sa, România are șansa reală de a avea tratate de bază – care să recunoască explicit granițele actuale – cu toți vecinii: Ucraina, Ungaria, Iugoslavia și Bulgaria. Dar, cum dracul nu doarme niciodată, iată-l că ne-a inventat un vecin neașteptat: Basarabia (ținutul dintre Prut și Bug, cunoscut în acte internaționale, după 1990, ca Republica Moldova. România a fost primul stat din lume care a recunoscut independența politică a acestor județe.)

Că Republica Moldova este sau nu o țară imaginară, un artificiu politic – îi las pe istorici să decidă. Pe mine altceva mă interesează acum: ce-și vor spune una alteia, cele două părți, în tratat? Ștefan e, doar, pe veci, la Putna. În România. Și, în pofida unei vieți aspre (mai mult războaie decât pace) și năbădăioase (mic de statu’, dar mare în faptu’, repede vărsătoriu de sânge nevinovat, la ospete pre mulți tăia, iar pe jupînese – vezi cazul Rareșoaiei – le rușina), Patriarhia Ortodoxă Română l-a sanctificat îndată. Deci al cui e Ștefan cel Mare și Sfînt? El fiind și patronul Chișinăului. Dar Mihai Eminescu? Dar Sadoveanu? Dar Eugen Coșeriu și Grigore Vieru? Dar „Miorița”?

Gata cu patetismele! Cu întrebările retorice! Tratatul – ne-a

asigurat cel mai sfătos ministru de externe pe care l-am avut vreodată, dl Adrian Severin – va fi unul exclusiv pragmatic. Tradus, asta vrea să zică afaceri, dom'le! Să însemne deci că le vom da curent electric de la termocentrala nucleară Cernavodă? Ar fi posibil (grupul doi nuclear ar satisface ușor nevoile moldovenilor). Cu o condiție: ca aceștia să vrea (inclusiv să participe financiar la construcția grupului doi nuclear). Dar moldovenii sînt isteți. Ei, nu și nu. Și-ar pierde astfel independența atît de greu cîștigată. Doamne iartă-mă! Față de Rusia? Nu! Față de România. Îmi scuipe în sîn a deochi. Doamne, mare e grădina ta!

„Observator arădean”, Anul I, 12 noiembrie 1997

Sărbători, praznice, aniversări, comemorări, parastase...

Ce sărbătoresc românii? Cum sărbătoresc? De ce sărbătoresc la o anumită dată și nu la alta? Iată numai cîteva întrebări legitime, acum, în pragul intrării într-un șir – deloc scurt, deloc ușor de îndurat – al „sărbătorilor de iarnă”. La 1 Decembrie e ziua națională a României (dar nu și a românilor, ca la 1 Decembrie 1918 – așa că sărbătoarea conține și puțin parastas); apoi vine Moș Nicolae (un Moș Crăciun *avant la lettre*); comemorarea săptămînii însîngerate, 16-22 decembrie 1989 (însîngerate și, pe măsura scurgerii timpului, tot mai nelămurită: „Cine a tras în noi, în 16-22?”). E adevărat că amendată de alt slogan: „Cine-a tras în noi, după 22?”); apoi, Ajunul Crăciunului și cele trei sărbători ale Crăciunului; Revelionul, Anul Nou și Sfîntul Vasile; Boboteaza și Sfîntul Ion (pe români îi cheamă, în general, Io(a)n); 15 ianuarie (ziua poetului național); 24 ianuarie (Unirea Principatelor); sfinții Grigore, Vasile și Gheorghe – și alții, care mi-au scăpat.

De altfel, sinonimele și familia de cuvinte înrudite ale sărbătorii (în nuanțe vesele sau triste) dau, ele însele, seama de pofta nemăsurată de petrecere a românului. Să le vedem: sărbătoare, petrecere, ospăț, festin, festivitate, aniversare, chiolhan, parastas, feștanie, nuntă, onomastică, botez, înmormîntare, bairam, inaugurare, comemorare... (Să nu ne sperie faptul că am introdus în această listă și evenimente triste, precum înmormîntările, parastasele, comemorările – și ele sfîrșesc tot într-o petrecere).

Această disponibilitate inepuizabilă a românului pentru benchetuială vine să amendeze și să nuanțeze serios firea lui mioritică (fals bleagă, fatalistă). Pe de altă parte, îi relevă și o natură pe cât de simpatică, pe atât de ușoară. După cum se vede, lucrurile sînt, cu noi, destul de complicate și în problemele vesele.

„Observator arădean”, Anul I, Nr. 35/22 noiembrie 1997

Răspuns la o scrisoare semnată cinstit

Îmi scrie venerabila doamnă învățătoare Iuliana Ciupuligă, pensionară, după propriile-i spuse, din Curtici. O scrisoare nu aspră, corecționară, ci furioasă, nimicitoare. Venerabila și neașteptata mea corespondentă citește cu ură, încă de la prima apariție, „Observatorul”. Îl citește număr de număr, de-a fir-a-păr. Nimic, nimic nu-i place. În primul rînd titlul („ce vreți să observați, bă, «observatorul»”), dar mai ales articolele mele. Înaintea lor însă nu-i place persoana mea.

Distinsa corespondentă, observ (scuzați, n-am alt cuvînt), mă știe de la Țiță (deși sînt născut pe Mureș în sus, adică tocmai în județul Mureș). Mi-a urmărit cu îngrijorare toată biografia, pe care o interpretează după cum vrea și fără nici o frînă, inventîndu-mă cu patimă. Bunăoară, îmi cunoaște poezii, pe dinafară, cu iz comunist. (Aș vrea să le văd și eu, le public imediat, ca să-mi pun cenușă în cap, cum cei care au scris, mulți, prea mulți, n-o fac.) Mă mai acuză că, „înainte”, am lucrat, în mod laș, într-un post călduț, de „șoarece de bibliotecă” (asta e, cumva, adevărat: decembrie 1989 m-a prins în postul de bibliotecar la Biblioteca medicală din Arad, cu un salariu mai mare cu 100 de lei decît cel al lui tanti Jeni, femeia de serviciu). Modesta pensionară citește apoi cu nesațiu revista de cultură „Arca”, pe care am fondat-o eu însumi. O citește încă din 1990, de la apariție, și nu înțelege nimic din ea. „Nu-i scrisă pentru popor”. Doamna mi-a urmărit emisiunile culturale de la televiziunea Intersat. Deși nici

acelea nu i-au plăcut, regretă totuși amarnic că am plecat de la Intersat, fiindcă astfel am ajuns la „Observator arădean”.

Dar și mai tare o deranjează pe venerabilă colaboratorii mei (Gheorghiuță, Mocuța, Lazea). De ce scriu ei „articole-eseu” în locul unor simple știri pe care să le înțeleagă tot natul? Cel mai bine ar fi însă dacă n-ar scrie deloc. Apoi de ce m-am înhăitat eu cu cei plecați de la „Adevărul”? „Numai fiindcă-s cei mai proști?”

Sînt toate acestea întrebări zguduitoare pe care corespondenta mea mi le aruncă în față.

Sigur, ar fi fost corect nu să-i comentez scrisoarea, ci să i-o public. S-o citească oricine. Așa am vrut și eu. Numai că, tot profesional, am verificat existența învățătoarei pensionare din Curtici, Iuliana Ciupuligă. O mică surpriză – domnia sa, pur și simplu, nici nu există. Măi, să fie, mi-am zis, și am privit mai atent plicul. Are doar ștampila de Arad. Apoi, m-am luminat brusc: la Curtici nu se prinde nici Intersatul, iar biata revistă de cultură „Arca”, din nefericire, n-ajunge acolo decît întîmplător. Și alte și alte chichițe mi-au trecut prin căpșor (doamna pensionară îmi citea dosarul de la secu!). Apoi doamna nici nu părea doamnă (înjurăturile, vorba groasă, ca la ușa cortului, îi recomandă un alt sex). Apoi nici bătrînă nu părea a fi (nu fiindcă nu era, dar deloc, sfătoasă, ci fiindcă nu prea era dusă la biserică, ci la birturi, pe care le cunoaște, inclusiv cu denumirile noi).

Într-un cuvînt, pare cineva din intimitatea (dacă nu din interiorul) ziarului, pe care-l iubește într-atît încît îi e teamă ca de dracul să nu piară. Nu vă spun care.

„Observator arădean”, Anul I, Nr. 36/24 noiembrie 1997

1 Decembrie 1918 **Fața văzută, fața nevăzută**

Deși 1 Decembrie este proclamată Ziua Națională a României (potrivit voinței parlamentului postdecembrist), după părerea noastră mult mai potrivită ar fi fost denumirea de Ziua Națională a Românilor (chiar cu izul ușor tautologic). De ce? Fiindcă la 1 Decembrie (18 Noiembrie, stil vechi) 1918, prin unirea Transilvaniei cu România Mică și cu celelalte două provincii se realizează, pentru prima oară în istorie, un stat român în limitele (aproximative, totuși) etnice. Deci a fost clipa de grație a românilor din Vechiul Regat, din Bucovina, din Basarabia și din Transilvania, structurate în același subiect politic: „Regatul României” (România Mare). Subiectul politic de astăzi – România (republica) nu mai conține, din vechea structură politică din 1918, Bucovina de Nord, Ținutul Herței, Basarabia (Republica Moldova), Bugeagul (sudul Basarabiei) și Cadrilaterul (sudul Dobrogei). Atunci, ce sărbătorim noi de Ziua Națională? Sărbătoare sau parastas? Sărbătoare plus parastas?

Abordarea evenimentelor de acum 79 de ani, pe de altă parte, nu mai poate fi făcută într-un stil exclusiv triumfalist, emoțional, edulcorat. Ca orice eveniment istoric crucial (pentru români, eroic, pentru maghiari, dramatic, dacă nu tragic, pentru alte naționalități, cele două, în proporții diferite), are atât fața lui văzută, cât și cea nevăzută.

Fața văzută am repetat-o (comuniștii chiar au profanat-o, anexînd-o politic) pînă la sațietate, iar alteori, pînă la platitudine.

Fața nevăzută nu a fost dezvoltată opiniei publice spre a nu umbri cu nimic o bucurie ce s-a vrut pură, eternă. Ori, pur și simplu, nu s-a cunoscut. Ori nu s-a vrut cunoscută.

Afirmînd și întărind că actul de la 1 Decembrie 1918 a fost unul esențialmente drept, inevitabil și favorabil, în principiile lui originare (strînse în „Rezoluția Adunării Naționale de la Alba Iulia din 18 Noiembrie/1 Decembrie 1918”), tuturor – români, maghiari, germani, evrei, sîrbi, ruteni ș.a., să spunem totuși că el nu a fost scutit de tensiuni, de ezitări, de gafe de proporții. Atît la nivelul unor personalități (remarcabile), cît și al unor instituții fundamentale (biserica).

Dacă unirea cu Vechiul Regat a fost dorită (acceptată) de toți românii – pentru mulți, aceasta nu putea să nu se întîmple însă fără anumite condiții (între Transilvania și Bucovina, pe de o parte, și Regat, pe de alta, erau diferențe mari nu doar economice, ci și de mentalitate: proeuropeană, la primele, bizantino-fanariotă, în sud. I. Slavici, Traian Vuia, chiar Vasile Goldiș atrăgeau atenția asupra acestor diferențe. În perspectivă istorică – cîtă dreptate au avut! Ardealul fiind potopit, imediat după unire, de jandarmi, notari, popi, învățători, funcționari publici din sud, cu moralitatea îndoielnică, cu poftă nemăsurată după o iute înavușire. În Basarabia, infuzia de elemente din Vechiul Regat a avut un caracter și mai dur, violent chiar, resimțit și acuzat de basarabeni pînă astăzi.

Apoi, unirea Transilvaniei cu țara n-a fost deloc pregătită – ca să ne exprimăm eufemistic – nici de Mitropolia Ortodoxă Română din Ungaria și Transilvania, care, spre deosebire de Biserica Română Unită cu Roma (greco-catolică), a afurisit, pur și simplu, intrarea Armatei Române, în 1916, în război, în Ardeal. Iată un scurt citat din circulara numărul 2602 din 12 septembrie 1916 a Mitropoliei Ortodoxe Române din Transilvania: „... Acela care cu vorbe viclene pe buze, cu dorul de jaf în suflet, vine în hotarele noastre, nu-i frate, ci cel mai păgîn dușman, care pentru a-și împlini pofta sălbatecă își omoară frații și părinții (...). Față de noul dușman (Armata Română – n.n.), care rîvnește în chip atît de păcătos la știrbirea și la stricarea hotarelor patriei noastre, veți ști să luptați cu aceeași îndrîjire, vitejie și credință, cu care eroii noștri au sfărmat cetățile de granit de la

Ivangorod (...) Fiți cu încredere că în ziua judecății și a răpslătirii Majestatea Înălțatul Împărat și Rege, împreună cu luminatul său guvern ungar, nu vor întârzia a răsplăti după merit credința și vitejia cu care ați apărut tronul și patria (...). Oradea Mare, Nagyvárad la 8/21 septembrie 1916, ss Vasile Mangra, ales și întărit arhiepiscop și mitropolit al Sibiului, ss Ioan Papp, episcopul Aradului, ss dr. Miron Cristea, episcopul Caransebeșului.”

Totuși, ultimul semnatar al acestui document stupefiant, episcopul Miron Cristea, va fi alături de episcopul greco-catolic de Blaj, Iuliu Hossu, la 1 Decembrie 1918, la Alba Iulia, când episcopul unit va citi actul aderării Transilvaniei la țară, îmbrățișându-se, în semn de dragoste frățească, în fața mulțimii în delir: ortodoxe și greco-catolice. O îmbrățișare care, din nefericire, n-a durat prea mult. Până în 1948. Nici azi nu-i refăcută.

„Observator arădean”, Anul I, Nr. 41/29 noiembrie 1997

Poftiți la Revoluție **Eu am fost**

Încerc să rememorez aici, în acest spațiu tipografic îngust, câteva momente trăite de mine, între zilele de luni, 18 decembrie 1989 și vineri, 22 decembrie 1989, ora 12. Firește, la Arad.

Mă aflam luni, de dimineață, la Biblioteca Medicală (de pe strada Anatole France, azi Goldiș), unde lucram ca bibliotecar. Îmi amintesc, eram într-o stare de excitare nervoasă paroxistică. Ascultasem toată noaptea, avid, posturi străine de radio – „Europa Liberă”, pînă la închiderea emisiunilor, ora 1 din noapte, „Vocea Americii”, B.B.C, „Deutsche Welle”, chiar și „Vorbește Moscova” (vă mai amintiți, în acele momente, pînă și Moscova lui Gorbaciov inspira o zare de speranță – acolo ne adusese cu disperarea regimul).

Știam, în acel moment, despre Timișoara, următoarele: tot orașul se răsculase într-o solidaritate disperată și tragică. Erau mii – după alte surse, zeci de mii de morți –, un adevărat carnagiu. Armata s-a solidarizat, în sfîrșit, cu populația împotriva forței malefice care se numea fie Securitatea, fie – mare noutate! –, „teroriștii”. Despre aceștia se știa (presupunea) că: 1) sînt arabi de-ai lui Ghadafi ori Arafat, instruiți de Ceaușescu, în mare secret, în tabere speciale ascunse în Carpați; 2) sînt copii de suflet ai lui Ceaușescu – „decreței” – crescuți, dresați, antrenați psihologic, militar și fizic astfel încît să lupte pînă la moarte, alături de Dictator și numeroasa sa familie.

În oraș, era, în acele ceasuri și în zilele următoare o atmosferă apăsătoare, grea. Lumea stătea încrîncenată, tăcută, cu privirea în

pământ. Oamenii nu comunicau deloc între ei. Îmi amintesc, în acest sens, doar două episoade relevante. La librăria „Ioan Slavici” (devenită nu doar librărie, ci și un loc de coagulare a unor persoane cam cu aceleași părerii), am întâlnit un apropiat. Medic important. L-am întrebat: „Ai auzit de Timișoara? Sînt mii de morți, domnule!” M-a privit înspăimîntat, căutînd în jur. „Nu cunosc nimic. Nu te-am auzit, nu te-am întâlnit!” Al doilea moment, miercuri, 20 decembrie 1989. Îl văd pe geam pe un coleg (scriitor): liniștit, calm, aproape destins, jovial. Deschid iute fereastra, bucuros că am, în sfîrșit, cu cine comunica și-i suflu: „Ai auzit, armata a trecut hotărît de partea populației. E începutul sfîrșitului!” M-a privit ca pe un nebun. „Aiurea, situația e sub control. Știu sigur!” (Situația e sub controlul cui, Dumnezeu? m-am întrebat singur.)

Marti și miercuri, 19 și 20 decembrie, „Flacăra roșie” comandă unor „intelectuali” disponibili, ca de obicei, și publică articole demascatoare împotriva „huliganilor” din Timișoara, împotriva Doinei Cornea și a trădătorilor de țară (numele acestor autori se pot consulta ușor în colecțiile ziarului. Unii dintre ei sînt astăzi mai mari și mai tari decît atunci.)

Joi, 21 decembrie, cam la ora 8, am fost anunțat de prietenul meu T. să vin repede, în „centru”, că „a început”. Se confirmase ceea ce pronosticasem, zilele acelea, împreună (T. a fost sigurul cu care puteam atunci dialoga).

Așa am văzut, cu ochii mei, cum a început revoluția. Am văzut soldați în fața Primăriei, trăgînd focuri automate, cu trasoare. Muniție de război. Am văzut tancuri și transportoare blindate; de pe ultimele s-au tras focuri de mitralieră, peste capetele manifestanților – aproape exclusiv muncitori arădeni – îngenunchiați în dreptul Bisericii Roșii (aceștia nu s-au risipit, ci scandau: „Dumnezeu este cu noi!”, „Dumnezeu este cu noi!”. Și „Fără violență!”, „Fără violență!”).

Joi, 21 decembrie 1989, între 10 și 11, a apărut în piață un tînăr subțire, înalt, cu ochii mari, negri, aprinși ca niște cărbuni. Era actorul Valentin Voicilă. Părea în transă. Va juca, în acele ore, rolul vieții lui. Fără el, sînt absolut convins, totul s-ar fi transformat într-o baie de sînge. În aer, peste mulțimea îngenunchiată, sufla, perfid, moartea. Mulți rosteau, pentru prima oară în viață, „Tatăl Nostru”.

„Observator arădean”, Anul I, Nr. 52/13 decembrie 1997

Tot răul spre bine

„Asistăm la un spectacol dezolant. Diferite persoane cu complexe de inferioritate îl denigrează, în publicații imunde, pe Ion Caramitru, și nimeni nu ia atitudine. La fel s-a întâmplat când au fost insultați la scenă deschisă Andrei Pleșu, Gabriel Liiceanu, Ana Blandiana, Gabriela Adameșteanu (...). De mii de ani, incapabilii și ratații complotază împotriva oamenilor de valoare. Iar din 1945 și până în 1996, în România sovietizată, ura față de elită a fost chiar politică de stat” (Alex Ștefănescu). Regenerarea României – după 1989 – s-a dovedit infinit mai dificilă decît s-a anticipat. Oamenii nu se pot schimba peste noapte. Contextul în care au trăit – oricît de reprobabil, agresiv și toxic – nu era singurul răspunzător de maladia lor morală. El a activat doar forțele negative adormite în om în virtutea cărora funcționa nu doar societatea, ci și – în mare măsură – relațiile intime. Consecințele însele erau – mai mult decît am fi fost dispuși să recunoaștem în decembrie 1989 – pervertite. Duplicitatea (una vorbeam, alta gîndeam), acceptarea lașă a minciunii sfruntate, publice, a imposturii în toate domeniile (inclusiv academic), refuzul, dintr-un instinct exagerat de conservare, al întrebărilor simple („de ce?”) și atîtea altele, ne-au retrogradat ontologic.

Astfel încît fenomene precum cel invocat mai sus de Alex Ștefănescu par, într-un fel, inevitabile. Nu și pasivitatea în fața lor. Pasivitatea, într-o astfel de situație, înseamnă o aprobare tacită, perversă. Cu consecințe morale dezastruoase. Dimpotrivă, punerea lor într-o lumină crudă – publică – e un act benefic, de exorcizare a răului.

Vorba lui Caragiale (cel mai intransigent spirit românesc – a plătit-o cu autoexilul!), la o conferință, parcă a SPMD (Societatea Protectoare a Muzelor Daco-romane): „Eu cred însă că fiecare popor, mai curînd sau mai tîrziu, trebuie să treacă printr-un paroxism de ticăloșie, care-l încinge odată ca un pojar, de-i răscolește tot sîngele, și din care și dacă nu-l dă cumva în vreo pustie de scarlatină – se ridică mai zdravăn și mai curat de cum a fost...”

Adică, tot răul spre bine!

„Observator arădean”, Anul I, Nr. 62/27 decembrie 1997

Am supraviețuit prin „Unde scurte”

Confiscat de problemele zilnice tot mai presante – numai o parte, totuși, literare – am uitat într-un ungher al bibliotecii mele, cartea Monicăi Lovinescu „Unde scurte”, apărută la „Humanitas”, încă în 1990. Îmi amintesc că prima tentație de a o citi s-a izbit de teama de a nu demitiza cumva, printr-o deziluzie la lectură, acele ceasuri sfinte, devenite acum amintire, când o ascultam pe Monica Lovinescu, avid de adevăr, înfrigurat și copleșit de minciuna din jur, la „Europa Liberă”, la emisiunea ei inconfundabilă „Teze și antiteze la Paris”. Fiindcă, mă gîndeam, pe de o parte, textele citite atunci sînt „datate” – au constrîngerea contextului politic concret –, iar, pe de altă parte, sînt concepute pentru emisia orală, cu toate artificiiile de stil presupuse. Or, textul scris are alte rigori, altă bătaie. Emisiunile radiofonice transcrise și publicate, cel mai adesea dezamăgesc.

Nu era cazul, dar deloc, al Monicăi Lovinescu. Fiică a marelui critic literar Eugen Lovinescu (în opinia mea, în continuare, inegalabil și actual), Monica Lovinescu nu e doar un interpret exigent al fenomenului literar românesc din perioada dictaturii, ci și un stilist, cu o retorică fluentă, ce nu-și refuză plăcerea unei limbi românești curate, expresive, mlădioase. Aceasta a fost prima surpriză a lecturii „Undelor scurte”.

A doua e mult mai importantă. E una, așa-zicînd, de fond. Monica Lovinescu receptează fenomenul cultural românesc începînd cu 21 februarie 1961, o dată cu apariția „Scrinului negru” de G. Călinescu, pînă la „Tezele din iulie 1971” (cartea se oprește aici, deși emisiunile

ei au continuat pînă în 1989). Rar poți întîlni o panoramă mai dramatică, mai sfișietoare, a unei culturi în război invizibil cu o ideologie pe față ori pervers opresivă. Te cutremuri, apoi, la spectacolul celor mai incredibile, și cu atît mai dureroase, compromisuri morale, colaborări de-a dreptul cu dictatura, uneori din inițiativa scriitorilor (multe nume grele, monștri sacri: G. Călinescu, Mihai Beniuc („avangarda poliției literare”), Tudor Arghezi (cu „Osanale potrivite”), Eugen Barbu, Zaharia Stancu, Ion Brad, Dan Zamfirescu, Al. Ivasiuc, Edgar Papu. Dar și exemple disperate de rezistență, prin cultură, la „rinocerizare”: Lucian Blaga, Bacovia, Marin Sorescu, George Apostu, Marin Preda, Nicolae Manolescu, Ioan Alexandru, Constantin Noica, Lucian Pintilie, Augustin Buzura, Mircea Ciobanu. Între aceștia, ca un reper vizibil, marii exilați – Eliade, Eugen Ionescu, Cioran, Lupașcu, Enescu, Istrati.

E multă viață, e multă istorie, e multă dramă și sînge intelectual în această carte. O recuperare, o sinteză – inclusiv din perspectiva mentalităților, nu doar a operelor – a perioadei comuniste românești, în cultură, e imposibilă fără a se ține cont de ea. Fiindcă e și o mărturie.

„Observator arădean”, Anul II, Nr. 79/20 ianuarie 1998

„român”

Aflu, surprins, din „România literară”, că premiul pentru cel mai bun articol de ziar apărut în Statele Unite ale Americii în 1996 i-a fost acordat unui român: Ion Eremia. Nu știu dacă dumneavoastră ați auzit, pînă acum, de Ion Eremia. Personal mărturisesc – nu. Tot din hebdomadarul menționat aflu cîteva date biografice despre autor: este născut în 1913, a fost general și adjunct al ministrului apărării naționale pînă în 1952, iar între 1950-1953 a scris un roman parabolic, „Guliver în țara mincinoșilor” (un fel de „1948” de Orwell), pentru care a fost condamnat la 25 de ani de închisoare (acest roman i-ar fi apărut totuși în 1992, la „Editura Fundației Culturale Române”). Articolul se numește „Teach Your Children” „Învață-ți copiii” și a fost publicat, mai întîi, în „The Washington Post Magazine”, iar apoi în „Rider’s Digest”, precum și în unele publicații de mare tiraj din Spania, Franța și Olanda.

Această întîmplare, poate fericită, mă face însă puțin melancolic. Bunăoară, mă întreb: Ce audiență ar fi avut articolul lui Ion Eremia, care vorbește despre supliciile îndurate de el prin bolgiile închisorilor comuniste, dacă ar fi apărut doar în România? În cel mai mare ziar. Ce premiu, și cine i l-ar fi acordat? Ce ziare, de mare, tiraj, din străinătate, i l-ar fi reproduș? Apoi, altceva mă lasă visător. Autorul nu este un ziarist de profesie. Nu este un mare analist politic – precum Ion Cristoiu, Cristian Tudor Popescu, Sorin Roșca Stănescu, Dumitru Tinu sau Horia Alexandrescu. Nu se compară – să nu mai vorbim – cu dl Tucă, specialist în insomnii naționale. Nu-i cunoaște nimeni

Vasile Dan

chipul, nu i-a auzit nimeni vocea. Doar viața trăită i-o putem intui – uite că sînt generos – cu toții. O viață chinuită, torsionată, crucificată. Ca viețile atîtor și atîtor sute și mii, și zeci de mii – de nu și mai mult – de români.

Ce să înțeleg de aici? Cine rostește adevărul umblă, musai, cu capul spart și se mută în alt s(t)at? Că nimeni nu-i profet în satul lui? Că puterea e a celor fără putere? Alte proverbe?

Pentru mine însă morala cazului e simplisimă: Ion Eremia nu e „Românul” de la rampă, cu majusculă sau cu mai mulți „r”. Ci românul umil – de lîngă noi. Cel cu „r” mic și simplu. O identitate, de decenii, uitată.

„Observator arădean”, Anul II, Nr. 83/24 ianuarie 1998

O scadență **Reconcilierea cu trecutul**

Cehia, Polonia, Ungaria, chiar și Bulgaria – așadar, toate țările din jurul nostru – au purces la o reconciliere cu propriul lor trecut: istoric, politic, cultural, religios, instituțional. Au înțeles, cu un ceas mai devreme decât noi, că o vindecare de comunism nu e posibilă fără un catarsis, fără o recuperare a adevăratei identități precomuniste. Se pare că și în acest demers, de neocolit, ezitanți cum sîntem, cultivînd jumătățile de măsură, „originalitatea”, rămînem iarăși ultimii.

Trei par căile de împăcare cu trecutul. Toate trei traversate integral, sau aproape integral, de vecinii noștri (ceea ce ne-ar obliga, cel puțin teoretic, la un avînt recuperator). Prima: reabilitarea juridică – iar acolo unde nu mai e posibil, măcar morală – a dreptului de proprietate, existent înainte de naționalizare (ori rapt, cum s-a întîmplat), ca semn neechivoc al tăierii cordonului ombilical de comunism. Această acțiune este cerută, de altfel, și de Consiliul Europei, al cărei membru România este. Inclusiv în obligații. A doua cale este recuperarea, oricît de dureroasă ori jenantă, a vieții ascunse, sub șapte pecetei, de Securitate: deschiderea dosarelor de la Securitate și eliminarea suspiciunilor din viața socială. Cei care au făcut acest lucru (polonezii, germanii, ungurii, cehii, bulgarii) au constatat că nu s-a deschis nici o Cutie a Pandorei, că nu au urmat vendete ori vîinare de vrăjitoare. Dimpotrivă, o calmare a stării de spirit, prielnică

unei regenerări morale a corpului social, inclusiv prin ispășirea intimă, acolo unde era cazul. A treia cale este recunoașterea, în fine, în spiritul adevărului și al faptelor verificabile, a propriei istorii, inclusiv a instituțiilor naționale. Înlăturarea crustei groase și tari, depusă prin decenii de fals, de propagandă mincinoasă și de rea-credință, în timpul comunismului, peste realitatea, atât de sinuoasă, tensionată, vie, a istoriei noastre naționale.

Dezbateră intelectuală – indispensabilă în acest proces – e susținută însă anemic, de multe ori fără anvergura și convingerea necesare. Acest lucru se explică și prin faptul că generația activă de intelectuali de astăzi este totuși formată – underground – în timpul comunismului. Cei mai mulți dintre ei, disidenți timizi ai vechiului regim (în următoarea accepțiune: disident = cel ce se opune Puterii din interiorul ei, din interiorul structurii de partid, de exemplu, Octavian Paler, Mircea Dinescu, Silviu Brucan, chiar Paul Goma, care s-a înscris, ca fraierul, în partid, în momentul, atât de contradictoriu, al invadării Cehoslovaciei, ori opozanți fățiși ai regimului (luptau împotriva lui, din afara lui – Doina Cornea, Dan Petrescu, Ion Negoitescu, Gabriel Liiceanu, Ana Blandiana ș.a.). Alții, mai radicali, au fost adversari politici (oameni de acțiune politică împotriva regimului de dictatură – au ajuns, din nefericire, cei mai mulți dintre ei, deținuți politici).

Cum o generație nouă de intelectuali, formată în condiții exclusiv de libertate și moralitate (barem relativă) încă nu a apărut, amploarea susținerii ideatice a reconcilierii noastre cu trecutul (intim, colectiv sau național) e anemică, ezitantă. Asumarea ei – mai bine mai târziu decât niciodată – e însă scadentă. Indispensabilă. Ca anamneza în terapia medicală.

„Observator arădean”, Anul II, Nr. 89/31 ianuarie 1998

„Răzbunarea” prin cultură a provinciei

Dacă, la nivelul percepției comune, oricine poate identifica ușor apartenența lingvistică, culturală, de mentalitate (morală, economică) a unui român la o anumită provincie istorică a țării (Banat, Crișana, Maramureș, Ardeal, Moldova, Basarabia, Bucovina, Dobrogea, Muntenia, Oltenia), lucrurile se complică, în schimb, când încercăm același lucru cu scriitorii, artiștii plastici, compozitorii, arhitecții etc. Când vorbim, adică, de „cultura majoră”. Aici, „unitatea” românească pare indestructibilă. Cu atât mai mult, cu cât obsesia „unității” – de limbă, de origine, de cultură – a fost folosită secular ca o armă politică invincibilă cerută, mai întâi, de coagularea, în subiect politic, a românilor (în formațiuni politice incipiente, medievale, în principate, apoi în „unirea cea mică”, din 1859, până la cea „mare”, din 1918).

Cum sensibilitatea pentru „unitate” devenise, peste vremuri, un al doilea instinct de conservare al românilor, i-a fost cu atât mai ușor partidului comunist, încarnat, sub toate aspectele, în Conducător, să reușească. Îmbrăcînd sau nu frumosul nostru costum popular național.

Dacă, în faza precomunistă, consecința culturală a „unității” a fost o cultură națională ale cărei personalități au accentuat preeminența valorii naționale în defavoarea particularităților și diferențelor, unele atât de expresive, provinciale, locale, în comunism, în schimb, „unitatea” a fost profund și integral negativă: uniformizare, radiere a diferenței, egalizare (șablonizare) stilistică și ideatică pînă la inexpressiv și stupid (sau, mai rău, pînă la o expresivitate negativă,

bunăoară „limba de lemn”); expulzarea din artă a temelor ei fundamentale, a tensiunii vieții, cu un cuvânt.

Deși tăvălugul ideologic a fost abandonat după 1989, reflexul uniformizator de dinainte n-a dispărut cu totul. „Dirijismul” cultural ia forma administrativ-financiară a Centrului (Ministerul Culturii împarte încă banii după ochi frumoși, ca să nu spun mai mult). Până mai ieri nimic nu era bun, excepțional, ieșit din comun, înainte de a fi validat oficial-administrativ *sus* sau moral-axiologic în presa din Capitală. S-a schimbat ceva astăzi? Timid, da. Se dau premii, unele mai substanțiale decât cele ale Centrului, de către uniunile de creație locale (care au început să trăiască pe propriile picioare, să acționeze independent de București) etc.

Un Lucian Blaga, domiciliat la Cluj, un George Bacovia la Bacău, un Romul Ladea la Arad și Cluj, un Emil Monția la Șiria, în perioada interbelică, nu aveau deloc nevoie de omologarea Bucureștiului spre a fi considerați mari valori naționale. Avem de recuperat această stare de normalitate: cultura mare se face oriunde – la țară, în orașe discrete, în provincie. Dacă e susținută moral și financiar! Succesul depinde deopotrivă de mentalități, ca și de o funcționare eficientă – stimulată și acoperită legislativ – a unităților administrativ-financiare și teritoriale locale (comune, orașe, municipii, județe).

Cultura română – reprezentată spațial – nu se poate întinde doar pe cele câteva hectare cîte acoperă Bucureștiul.

„Observator arădean”, Anul II, Nr. 95/7 februarie 1998

Intelectual, societate civilă, putere politică

Cînd, în 1987, Doina Cornea (pe care arădenii au putut să o vadă, atunci, la Televiziunea maghiară – unde altundeva? –, într-un reportaj realizat pe ascuns la Cluj de un curajos reporter belgian, în locuința modestă a acesteia, unde era arestată, blocată, cu Securitatea la ușă) s-a solidarizat cu muncitorii revoltați de la Brașov, depășindu-și frica, omniprezentă, am avut în față un nesperat exemplu de demnitate intelectuală. De asumare altruistă a suferinței. De protest neechivoc, cu orice risc, împotriva dictaturii (tocmai o femeie plătîndă, fragilă, a dat exemplul unui curaj care i-a impresionat atît pe români, cît și guvernele occidentale: francez, belgian, olandez).

Cînd Mircea Dinescu își ia inima în dinți și își transmite, prin intermediul unor diplomați străini, în 1989, vara, pamfletele la „Europa Liberă” și la marile cotidiene franceze („Le monde”, „Liberation”, „Le Figaro”), fiind, la rîndu-i, imediat arestat la domiciliu, acestuia i s-au alăturat, printr-un gest temerar, nu fără consecințe, alți scriitori – Andrei Pleșu, Ștefan Aug. Doinaș, Gabriel Liiceanu, Ana Blandiana, Dan Deșliu –, avem deja exemplul vocii timide a societății civile (de fapt, toată Uniunea Scriitorilor era percepută ca potențial dușmănoasă, periculoasă, iar aceasta n-a fost zgîrcită în a da suficiente motive, dovadă ultimele congrese ale scriitorilor, care, în ciuda unor eforturi uriașe, n-au putut fi manipulate partinic: urmarea a fost absența marelui conducător de la ele).

La fel, cînd Dan Petrescu, la Iași, deschide, în preajma ultimului congres comunist, o listă cu cei care nu-l mai doresc în fruntea

partidului pe „cel mai iubit...”, spre a demonstra, fie și simbolic, absurdul unanimității absolute a românilor, avem tot exemplul unei societăți civile incipiente.

Cînd, după revoluția din 1989 de la Timișoara, Arad și București (aici, doar pînă în 22 decembrie), puterea revoluționară, printr-un scenariu iacobin, cade tot în mîna comuniștilor, dar din eșalonul doi, cei cu „fața umană” (vă amintiți? – atunci s-a scandat și „Noi muncim, noi nu gîndim!”), iar populația protestează împotriva noii puteri, cam la o lună de zile în Piața Universității (o face pașnic, uneori prin instrumentele artei, se lansează adevărate șlagăre – „Noi de-aicea nu plecăm, nu plecăm acasă”... –, sloganuri inteligente – unele vor face carieră europeană, vezi evenimentele de peste cîțiva ani de la Belgrad – intervenții spontane de la Balconul Universității) avem deja de-a face cu vocea societății civile, mai bine structurată.

Cînd Gabriel Liiceanu scrie „Apel către lichele”, cînd H. R. Patapievici publică celebrul său eseu „Regimul Iliescu”, nu mai avem de-a face doar cu voci solitare într-o mare de tăcere înfricoșată, ci cu reprezentanți străluciți ai societății civile.

Societatea civilă este astăzi alcătuirea de structuri nonguvernamentale (ale scriitorilor, ziariștilor, artiștilor, actorilor, medicilor, juriștilor, universitarilor, confesiunilor religioase și minorităților de toate feurile etc.), care validează sau nu validează puterea politică, la un moment dat. (*Nota bene!* Societatea civilă nu se substituie niciodată Puterii.) Cu cît ea este mai puternică, cu atît feed-back-ul mecanismului social este mai fin, mai eficient. Spre aceasta tinde și societatea civilă românească.

„Observator arădean”, Anul II, Nr. 101/14 februarie 1998

Un nume în etnomuzicologie – Ioan T. Florea

Etnomuzicologul Ioan T. Florea scoate la Editura „Mirador” din Arad ce-a de-a doua sa carte, „Scrieri etnomuzicologice”. Aceasta urmează celei intitulată „Folclor muzical din județul Arad. 500 de melodii de joc” (Arad, 1974), considerată încă din anul apariției, bibliografie obligatorie în domeniu, inclusiv în instituțiile de învățământ superior (muzicale și filologice). „Scrierile etnomuzicologice”, care apar acum, adună nouă eseuri substanțiale pe teme de folclor muzical românesc sau micromonografii despre Bela Bartok, Constantin Brăiloiu și Emil Montșia. Nu mă sfiesc să cataloghez, din capul locului, toate cele nouă eseuri, ca neprețuite. Atît din punct de vedere științific (rigoarea și calificarea autorului în domeniul folclorului muzical sînt inegalabile astăzi, apoi sînt aplicate pe un material de teren – înregistrări pe bandă magnetică, în special, dar și transcrieri cu mîna — impresionant cantitativ și calitativ); cît și, adaug, stilul (Ioan T. Florea face parte din stirpea tot mai rară, pe cale de dispariție, a intelectualilor de modă veche pentru care stilul e omul, iar voluptatea scrierii frumoase, calofile, nu-i descurajată pe altarul exactității științifice aride).

Ioan T. Florea (n. în 1920, la Covășînt) este, asemeni multor personalități ale culturii noastre, format la incidența propriei voințe de a fi (un autodidact) și instituții de învățămînt veritabile. A urmat Școala Normală Confesională din Arad, între cele două războaie. I-a avut ca profesori pe Ioan și Octavian Lipovan, iar director pe Caius Lepa, doctor în etnologie al Universității din Viena. Prin acești profesori iluștri se familiarizează cu școala de etnomuzicologie a lui

Constantin Brăiloiu, Wilhelm Koppers și Pater Schmidt. A avut șansa unor colegi excepționali: Mircea Emandi (celebru tenor al Operei din Timișoara), Dumitru Emandi (director al Conservatorului din Timișoara), Traian Mîrza (șeful catedrei de folclor a Conservatorului din Cluj). I-a cunoscut profund – nu doar ca oameni, ci prin opera lor, în care Ioan T. Florea s-a inițiat, pe Emil Monția, Tiberiu Brediceanu, Tiberiu Alexandru, Sabin V. Drăgoi și Nicolae Ursu.

Cele nouă eseuri din „Studii etnomuzicologice” explorează, fiecare, un alt aspect al etnomuzicologiei, miza fiind dublă: o noutate, de multe ori, absolută, a materialului muzical cules pe teren (de exemplu „Miorițele arădene în contextul transilvan al temei”) și perspectiva valorizării, interpretării lui de pe pozițiile eruditului și comparatistului. Unele pagini, antologice, sînt adevărate revelații nu doar în domeniul muzical ci și istoric ori politic. De exemplu „Folclor și istorie”, unde autorul, pornind de la o culegere de teren efectuată în 1965 (sursa – țăranul Todor Orădan, din Sinte Mare), intitulată „Din anu’ optzecișidoi”, comparînd-o cu o culegere de-a lui Bela Bartok din 1909, din Criștiorul Vașcăului, ajunge la reconstituirea unor evenimente de război întîmplătoare tocmai în Bosnia, în 1882, la care au participat și cătane române (un regiment din Imperiul Austro-Ungar).

Dar paginile despre Bela Bartok și reconstituirea, pe Valea Mureșului, a zonei (inclusiv contactarea unor „informatori” încă în viață) cercetate de genialul compozitor și culegător de folclor muzical românesc? Dar cele despre Constantin Brăiloiu și Emil Monția?

„Scrieri etnomuzicologice” este o carte pur și simplu profundă. De o mare simplitate stilistică: de aici și frumusețea ei.

„Observator arădean”, Anul II, Nr. 105, 1998

Complexe de superioritate, complexe de inferioritate la români

Despre relațiile dintre români și români (revoluții, mineriade, alte isterii colective) am avut prilejul să mai vorbim. Încercăm să surprindem, dacă nu relațiile, atunci măcar ceva din mentalitatea (mentalul colectiv), din sentimentul românilor față de străini, față de ceilalți, față de alte neamuri.

Ex abrupto, două mi se par cele mai expresive reacții (cea terță este una mediată): un complex de superioritate și unul de inferioritate. Să vedem însă față de cine am fi superiori. În primul rînd, față de concetățenii noștri născuți din altă mamă decît cea română. Iar între aceștia, în primul rînd față de ungurii din Ardeal. Treceți numai Carpații (în Vechiul Regat), ca români ardeleni, nu ca unguri ardeleni, și vă veți amuza – dacă veți putea – cît de sus veți fi luați cu fiecare prilej. Dar acest lucru se întîmplă și în Transilvania, între majoritarii români (care se cred și superiori uman) și ungurii cu nuanțele respective. Explicația este deopotrivă istorică, politică și psihologică. Românii au acumulat, în subconștientul lor colectiv, cîteva secole (șapte-opt) de mari umilinte și nedreptăți din partea ungarilor. Acum ar fi un bun prilej de întors placa – cu asupra de măsură. Față de germanii din Ardeal (sași și șvabi), interesant este că nu avem un complex de superioritate. Mai degrabă unul de admirație distantă, inconfortabilă totuși. Ei s-au organizat social și economic, în condiții naturale similare românilor și ungarilor, incomparabil mai bine, mai eficient,

mai civilizată, punînd în evidență nu doar calitățile lor intrinseci, ci și, prin comparație, defectele noastre.

Dar complexul nostru de superioritate se manifestă cel mai evident față de vecinii mai mici ai României: față de Ungaria (un „amic” din Cluj, prozator, originar însă, firește, de prin Dolj, numește Ungaria, cu un anumit umor, „județul Ungaria”), față de sîrbi, cu care avem totuși o complicitate în frontul istoric antiunguresc, deși, dacă mă gîndesc bine, pînă la 1829 (anul primului episcop român la Arad), Episcopia Ortodoxă Sîrbească de la Karlovitz făcea ce poftea cu românii – inclusiv aplica corecții prin bătaie preoților români surprinși că slujeau sfînta liturghie în română. Moise Nicoară povestește că părinții și bunicii lui rosteau încă „Tatăl Nostru” în sîrbește, chiar și după 1800. Sîntem, apoi, superiori, față de bulgari („bulgăroi cu ceafa groasă” – îi batjocorește Eminescu) și greci („grecotei cu nas subțire” – același), care, prin fanarioți, prin spolieri și averi mănăstirești (inclusiv la Athos), au folosit Moldova și Muntenia după bunul lor plac; față de ucrainieni (etnie imensă, dar fără coagulare politică pînă astăzi) și polaci (unde, totuși, au învățat carte cronicarii moldoveni – la școlile lor catolice descoperindu-și originile latine). Cu rușii, precum cu tătarii („zgîrie pielea rusului și vei da de un tatar” – spune chiar Dostoievski), nu știu de ce dar nu ne-am prea iubit niciodată.

Sîntem, în schimb, într-o veșnică reverență și subordonare culturală față de Franța („sora noastră latină mai mare”), față de Germania (în orașele ei s-au format cei mai importanți români: doar trei exemple – Eminescu, Vlaicu, Blaga). Să nu uităm de Roma, de Rîm („că de la Rîm ne scoborîm”, tot exclamăm retoric împreună cu cronicarul, dar rar traducem aceste vorbe în fapte), de Italia, patria strămoșilor noștri (cel puțin de limbă și credință). Mai nou, complexul de inferioritate se manifestă vizibil față de SUA, pe care le tot tragem de mîneacă și ele se tot fac, nu știu de ce, că nu ne vād.

Propun un final deschis: ce bine ar fi să nu mai fim nici „superiori”, nici „inferiori”!

„Observator arădean”, Anul II, Nr. 119/7 martie 1998

Selecție? Contraselecție?

Nu te miri, rămâi crucit de cine ajunge astăzi consilier, director, primar, șef de partid, inspector general, deputat, senator, ministru. Am putea urca? Am putea (excepțiile să mă scuze). Cel puțin „înainte” funcționa un criteriu de fier: pedigreeul, „originea sănătoasă” (în fond, tarată – cu cât mai mizerabilă, cu atât mai bine). Dar astăzi? Petre Țuțea observa, cu cinismul pe care i-l oferea mintea sa absolut sclipitoare, că democrația este o formulă politică proastă. Imperfectă. Însă cea mai puțin proastă din toate câte le-a inventat omul! De ce e proastă? Fiindcă îi lipsește criteriul axiologic în promovarea competențelor. Valorile, profesionalismul, calitatea umană rară nu se supun, nu se hotărăsc prin vot popular. În democrație votul unui Albert Einstein ar valora cât al unui nătîng, ignorant sau potențial infractor. Din cauza aceasta, Petre Țuțea inventează formula: „democrație liberală”, în care ultimul cuvînt ar vrea să amendeze disoluția valorică din primul.

Că adevărul, calificarea intelectuală nu se supun la vot e plastic relevat și de o întîmplare reală petrecută într-un cătun de protestanți izolați din Olanda. În mica și ordonata comunitate, s-a iscat ca din senin un conflict, ce părea de nestîns, între cei doi lideri de opinie locali: pastorul bisericii și învățătorul. Primul susținea sus și tare că Soarele se învîrte zilnic în jurul Pămîntului, așa cum a vrut, dintru început, însuși Dumnezeu și așa cum poate vedea oricine, cu ochiul liber. Dimpotrivă, sări învățătorul, Pămîntul se învîrte în jurul Soarelui în timp de un an de zile, iar în timp de 24 de ore în jurul axei sale,

dînd astfel impresia falsă că Soarele este cel care urcă și coboară de la zenit. Cum Olanda este o democrație veche, consolidată, orice lucru aflat în dispută se reglează finalmente democratic, prin vot. Așa s-a ajuns la vot: Pămîntul se învîrte în jurul Soarelui, așa cum susține învățătorul, ori, dimpotrivă, Soarele se învîrte, de la Răsărit la Apus, în jurul Pămîntului, așa cum susține pastorul? Doar unul a votat pentru varianta învățătorului. (Să fi fost învățătorul însuși?)

Mutatis-mutandis, asemenea voturi se întîmplă zilnic, în societatea noastră. Sindicatele nu se opun managerilor (după ce i-au votat după criterii, oricare altele decît cele profesionale)? Șoferii, Ministerului Transporturilor? Minerii, partidelor politice? „Moarte intelectualilor!”, au strigat muncitorii de la I.M.G.B. Elevii, împotriva profesorilor? Ignoranții în ale istoriei patriei, istoricului? Hoții mărunți și „nevinovați” (conform principiului socialist: „fiecare trăiește de unde muncește”), împotriva privatizării? Chiriașii, împotriva proprietarului?

Principiul dreptății numărului mare trebuie să fie contracara de cel al numărului mic, al adevărului, al diferenței, al calității indicibile, morale și profesionale. Altfel, ajungem unde mă tem că am și ajuns.

„Observator arădean”, Anul II, Nr. 125/14 martie 1998

O instituție – Florin Bănescu*

Încerc, de mai mult timp, să scriu despre el. Nu vreau însă să fiu previzibil, nici măcar pentru el însuși. Cum autorul trăiește 24 din 24 de ore la rampă (dai peste el oricând și peste tot: la știri locale TV, la Radio PRO FM, în presa scrisă, uneori și centrală, la vernisaje, simpozioane și lansări de carte), cum și-a făcut un stil de viață din această ubicuitate năucitoare (chiar: uneori l-am surprins în același timp în două-trei locuri – la TV, la radio și, *live*, la o conferință de presă, în timp ce, la telefon, nu-i cruța deloc timpul unui nefericit interlocutor) – mi-e foarte greu, Florin Bănescu e, extrapolând, chiar așa și în propria-i literatură. A scris enorm și a publicat și mai mult (girînd, prin stilizarea unor traduceri, autori slovaci în românește ori fiind el însuși tradus, așadar, publicat, în slovacă, rusă, germană). Fără îndoială, Florin Bănescu este un fenomen, oricum am privi lucrurile, o instituție deopotrivă literară, medicală, politică și mondenă (știe, de exemplu, tot ce se întâmplă, chiar dacă nu-i important, tot ce mișcă, tot ce suflă aici, în Arad, în țară și mai ales în Banat – toată lumea asta e, pentru el, un Banat – musai să precizez).

Florin Bănescu s-a născut la 28 martie 1939 în comuna Armeniș, județul Caraș-Severin. Urmează școala primară la Caransebeș, liceul și Institutul de Medicină la Timișoara (promoția 1962). Publicistic, a debutat în „Orizont”, iar editorial în 1974, cu o carte de proză scurtă,

* Florin Bănescu a decedat, din nefericire, în 11 iulie 2003

excepțională: „Să arunci cu pietre în soare” (Editura „Eminescu”, premiul de debut al acestei edituri). De atunci a publicat încă vreo 15 cărți (romane, proză scurtă, traduceri, reportaje literare), ultima intitulată straniu: „Despre arta burlanieră”, proză, Editura „Viața arădeană”, 1997 („burlanier”, da, vine de la burlan, podoabă, mai ales nouă, pe case, recipient între cer și pământ).

Până în 1989, spuneai Florin Bănescu, spuneai cenaclul literar „Lucian Blaga”. O legiune de poeți (prozatorii erau păsări rare) îl înconjurau cu priviri interogativ-rugătoare: au ei ‘au ba ceva genial în sinea lor lăuntrică? Florin Bănescu îi încuraja creștinește. O făcea dintr-o bonomie intratabilă. Stilul lui a îndulcit – chiar dacă i-a amăgit – viața atîtor și atîtor tineri și vîrstnici care se defulau literar într-un timp în care literatura ținea loc de absolut orice; într-un timp ostil ideii de personalitate, de intimitate, de creație liberă.

Proteic, polimorf, ubicuu, vorace cu timpul interlocutorului (citorului), cu o operă literară cît o bibliotecă a unei întregi facultăți de filologie recent autorizate, Florin Bănescu este un capitol distinct în monografia culturală a Aradului ultimelor trei decenii ale secolului XX.

„Observator arădean”, Anul II, Nr. 127/17 martie 1998

Între calitate și defect național

Caracterul nostru, al românilor, devine transparent mai ales printre cei străini. Dislocați din mediul natural, din colectivitatea ancestral românească – economică, așa cum e parcă de cînd lumea, religioasă (epidermică și formală), din trîncăneala politică și leșin mioritic, din relaxare morală (ciupitul e încă un sport național, un *modus vivendi*), din sentimentul neslăbit că noi sîntem de cînd sîntem buricul pămîntului și că pe aceste plaiuri a fost cîndva însăși Atlantida, începutul, Edenul – ni se dezumflă brusc pieptul, la dimensiuni mult mai omeneste. După momentele în care facem cunoștință cu dușul scoțian începe readaptarea, în care învățăm noile reguli ale jocului: cîștigă cine e mai bun, performanța face cît rutina și lucrul în dorul lelii la puterea *n*, un lucru bine făcut se concepe mai întîi mental, nu se dă niciodată cîntea pe rușine, fiecare are ce și cît merită ș.a.m.d.

Un studiu sociologic privind cariera românilor în Statele Unite ale Americii uimește. El poate da seama mai bine decît orice speculație sociologică de acasă despre specificul național, despre esența, despre veleitățile, despre limitele noastre. Ce spune acest studiu? Românii americani strălucesc, încă din prima generație de după emigrare, în două domenii: în servicii și în medii academice. Nu s-au remarcat, în schimb, mai deloc, în mediile productive, industriale, unde-i de pus osul. Lucrul acesta poate să mire pe cineva care are încă imaginea noastră de sclavi ai istoriei, puși în slujba străinilor. Dimpotrivă, ajunși într-un mediu social-economic stimulat, cum e cel liberal american, cu gustul performanței, al competiției neslăbite și al

cîștigurilor nelimitate, românii au devenit repede domni, populînd în special clasa de mijloc, valorificîndu-și incredibil, eficient o inteligență nativă ce parcă aștea aștepta. Le-a fugit iute mintea, cum se zice. Să dau cîteva exemple. Românii au ajuns mari profesori universitari americani: Mircea Eliade, Ion Petru Culiahu (răposați nu demult, nume grele, de enciclopedie, în America), Matei Călinescu, Virgil Nemoianu, Marcel Pop-Corniș, George Em. Palade (singurul român deținător al Premiului Nobel pentru medicină), Andrei Codrescu, născut în 1948, originar din Sibiu (se spune că e cel mai important poet american din generația mijlocie), Vladimir Tismăneanu, Andrei Șerban, Liviu Ciulei și o altă pleiadă din sfera tehnicii (sînt mulți români și la NASA). Practic nu există universitate americană fără unul, doi profesori eminenți de origine română. Apoi, apetitul tinerilor americani, născuți din părinți români, pentru studii universitare și artistice este, de asemenea, superior altor neamuri, aplecate mai degrabă spre afaceri, spre satisfacții materiale imediate, mondene, sociale. Concluziile acestui studiu sînt confirmate, în mare, și de experiența românilor din Canada și Australia.

Cum Dumnezeu, ne vom întreba pe bună dreptate, sîntem performanți între străini și nevrednici acasă? Liviu Rebreanu, în discursul de recepție la primirea în Academia Română, scuză lenea proverbială a românului (țaranului) prin lipsa de motivație a acțiunii sale. A lucrat, mai tot timpul, pentru altul, nu pentru sine. De abia o dată cu emanciparea politică și națională (în secolul XX, după 1918) lucrurile încep să se corecteze, ideea de proprietate, de avut personal să se afirme. A venit însă – în acest proces incipient – comunismul, spulberînd totul, alimentînd din nou sentimentul inutilității oricărei zbateri economice și sociale, spălînd creierele (mancutizarea), atrofiînd apetitul, ce abia începuse să se deschidă, pentru proprietate, pentru fericirea și confortul economic. Or, în America românii au simțit și gustat iute aerul libertății neîngrădite decît de lege.

De ce n-am aduce această libertate – conturată doar de lege – și la noi acasă? Poate generația următoare o să fie scutită de fantasmale

trecutului colectivist, gregar, pasiv economic, social și spiritual. Fiindcă cea actuală nu a tranșat lucrurile în favoarea schimbării.

„Observator arădean”, Anul II, Nr. 129, 1998

Tranziție, purgatoriu, carantină

Evenimentele din 1989 și de după, din Europa Centrală și de Est, cu toate particularitățile specifice fiecărei țări fost comuniste, ne-au spulberat orice iluzie privind trecerea ușoară – ca de la noapte la zi – de la regimul comunist la cel democratic (capitalist). După primele euforii de stradă s-a constatat ceva extrem de simplu, dar și de neplăcut: că nu ne aflăm doar în fața unei lovituri de teatru – oricât de grandioase – politice, ci și că sîntem prinși, cu viețile noastre cu tot, într-un fenomen procesual anevoios ce antrenează în aluviunile sale mereu sporite totul: structuri de putere, mentalități aiuritoare, comportamente deviate – de grup ori sociale, ori etnice – frustrări, gustul revanșei, uneori sub chip justițiar. S-au trezit la viață instituții și structuri demult adormite (monarhie, partide istorice, instituția proprietății și a cetățeanului – societatea civilă –, presa liberă ca forță în sine și, uneori, pentru sine ș.a.m.d.).

Țările din Est, mai cu seamă România, au intrat, după 1989, nu în democrație, ci în Purgatoriu, în purificare, după contaminarea și alienarea politică, morală, religioasă, economică suferită. Oficial, perioada se numește „tranziție”. Alții îi spun mai simplu: „postcomunism”. Alții, precum filosoful francez Jean François Revel, „democatură” (adică o combinație stranie, în proporție și ponderi diferite, de elemente ale vechiului regim, de dictatură, și cele democratice, noi).

Tranziția durează atîta timp cît carantina, deparazitarea, convalescența noastră. Sînt momente – cum a fost în decembrie 1989 sau noiembrie 1996 – în care aveam senzația că, în sfîrșit!, am scăpat definitiv de trecut, ca de o haină urîță. Dar și, din nefericire, altele, precum cele de acum, în care, vorba prozatorului basarabean Ion Druță, ne-am trezit, ne-am ridicat, cu chiu cu vai, în capul oaselor,

Un „scandal” nu doar literar

O întrebare (conținând un set de întrebări) a explodat, pur și simplu, în mijlocul platitudinii literare liniștite ce pare a se fi instaurat după 1989, când au țîșnit, de sub presiune, teme proaspete, strașnic ținute, 50 de ani, sub obroc: cele politice, religioase, economice, național(ist)e etc. Întrebarea-împușcătură a pornit din paginile revistei – altfel cuminți – „Dilema” (nr. 265 din 27 februarie – 5 martie 1998) și ar putea fi tradusă așa: Eminescu – obsesie paranoică națională? Obiect al unui monstruos cult al personalității? Un caz de canonizare literară? Eminescu, „self-image” națională? Sau: Mihai Eminescu, un poet important al secolului al XIX-lea, „bine așezat la locul său istoric, înțeles cu seninătate în determinările lui de tot felul” (culturale, medicale, fizice, psihologice)? Se mai citește el cu adevărat astăzi? Etc. La această provocare au răspuns nouă autori (cu C.P.B., probabil Cezar Paul Bădescu, pentru noi un necunoscut, zece).

„Scandalul”, conținut în chiar modul de a interoga asupra unui subiect oarecum tabu, ce părea definitiv, absolut și fără echivoc clasificat în clișee, etichete, truisme și platitudini oficializate din primii ani de școală („poet național”, „poetul nepereche”, „Luceafărul poeziei românești”, „Domnul nostru, Eminescu”, „geniul limbii române”, „poetul universal”, „omul deplin al culturii române” ș.a.m.d.), n-a fost produs de contestarea legitimă a acestei flore lexicale parazite ce sufocă o materie vie, palpitândă – opera eminesciană –, ci de contestarea poetului însuși Mihai Eminescu. Lucrul a fost perceput cu atît mai intolerant, cu cît el venea nu de la

autorități în domeniu, nu de la Mircea Cărtărescu (cu o contribuție, senzațională, intitulată „Fapte”, privind aspectul fizic, psihologic, social al poetului, în contradicție flagrantă cu imaginea efeminată, înfrumusețată plastic de posteritate – de exemplu, avea doar 164-165 cm înălțime, era foarte păros, negricios, neîngrijit vestimentar, mânca și râdea cu zgomot, consuma, nehibzuit, cantități mari de cafea, tutun și alcool, era labil psihic, înjura – „Tu-i neamul nevoii!” – etc.); nu de la Nicolae Manolescu, care concluzionează absolut corect: „... trebuie să avem, mai întâi, curajul de a ne despărți de Eminescu, dacă vrem să-l regăsim...”); nu de la Șerban Foarță, ci de la niște tineri teribiliști chiar stupizi prin anumite afirmații. E vorba de Răzvan Rădulescu („... poezia lui Mihai Eminescu mă lasă rece. Mai rece decât poezia predecesorilor săi înșirați în „Epigonii”) și de Cristian Preda („Eminescu trebuie contestat și demitizat, dar nu pentru rudimentele sale de gândire politică. Din acest punct de vedere, el e realmente nul. Nu ai obiect.”)

Dar acestea sînt doar două din cele nouă intervenții (sărituri peste cal, e drept!). Din cauza lor, o isterie generală a fîșnit în mass-media românească (inclusiv electronică). Nu-i rău. Nu-i rău deloc. Se dovedește că Eminescu e viu la români. Poate așa îl vom relectura – nu conjunctural –, ci cu alți ochi, cu o mirare proaspătă, cu decență, fără prejudecăți estetice, chiar cu îndoială, acolo unde este cazul. Vom avea, abia astfel, revelații personale (și nu gata livrate), actualizate.

Un subiect „Eminescu”, iată, a concurat, în popularitate, incredibil! scandalul căderii unui guvern. Nu-i puțin lucru!

„Observator arădean”, Anul II, Nr. 145/7 aprilie 1998

Femeia, eterna problemă

În România (probabil și în alte țări), trăiesc mai multe femei decât bărbați (o diferență de 3-5 procente). Pe de altă parte, egalitatea între sexe e garantată constituțional. Problema este însă cum se reflectă această pondere numerică și această egalitate principială în realitate? Bunăoară pe scena noastră publică. (Pe celelalte scene, nu face obiectul acestei intervenții deși ar fi fost foarte interesant de văzut).

Să constatăm, mai întâi că, istoric vorbind, femeia a fost o prezență secundă, discretă, la români. Nu un agent activ al istoriei, ci, mai degrabă, un obiect, o victimă a ei. Rolul ei se consuma în a-și promova, susține sau elimina consortul (ori ibovnicul, ori fratele, ori fiul etc.) De la „Muma” lui Ștefan cel Mare, la Doamna Chiajna, Ana Ipătescu, Ecaterina Teodoroiu, (ultimele două, cumva excepții), Regina Maria și Regina Mamă, – femeile de pe scena politică română nu sînt altceva decît suplimente de voință și motivație politică ale bărbaților lor. Două excepții, totuși: Ana Pauker și Elena Ceaușescu. Prima, de origine și spirit alogen (nu dau nici o notă peiorativă acestui cuvînt), intră prea puțin în logica specifică comportamentală a femeilor române. Ea este o „femeie-bărbat”, cu feminitatea atrofiată.

Elena Ceaușescu, în schimb, a fost o prezență malefică pentru viața noastră publică. Ea intră în logica românească doar în măsura în care și-a sprijinit bărbatul în acțiunea sa politică devastatoare, bolnăvicioasă, accentuîndu-i-o pînă la grotesc ori sinistru.

Nici literatura nu conservă altfel imaginea publică a femeii române. Exemplul cel mai eroic este Zoe, soția lui Trahanache și

amanta lui Ipătescu din „O scrisoare pierdută”, capodopera dramaturgiei românești.

Să ne mai mirăm atunci că astăzi nu avem, după știința mea, nici un primar de municipiu femeie, nici un prefect de județ, nici un ministru? Ce să mai vorbim de prim-ministru ori președinte de țară? Această situație este nu atât nedreaptă, cât anormală, în dezavantajul bunului mers al țării. Se marginalizează resurse umane, inteligențe de neînlocuit, personalități complexe. Nu e și aceasta o formă, mai puțin vizibilă, de maladie românească? Întrebarea merită măcar pusă.

„Observator arădean”, Anul II, Nr. 147, 1998

Onisim

Mi-e teamă că semnul valorii unei personalități nu-i chiar așa de vizibil precum am crede. Sau dacă e vizibil, atunci sîntem, paradoxal, în așteptare. Sfîntul Augustin vorbește de trei timpuri prezente: prezentul celor trecute, prezentul celor prezente și prezentul celor viitoare. Un adevărat creator lucrează cu ultimul. La împlinirea vremii.

Aș fi un trufaș dacă aș spune că sînt singurul care vede în pictura lui Onisim Colta valoarea. Mai ales că Onisim pictează frumos. Cei mai mulți admiratori – și cumpărători ai lui cu dare de mină – asta și văd în pictura lui: un luciu, o ordine, o tratare tehnică a materiei (în primul rînd, desen), năucitoare, impecabile. Personal, văd în această frumusețe – frumusețe cît încape! – partea otrăvită a artei lui Onisim. Asemeni florilor carnivore, vorace, ea își devoră privitorul prea curios, prea imprudent, prea candid. Îl termină. Îi devine captiv. Toți admiratorii lui Onisim Colta sînt captivii, pe veci, ai lui. Sînt hrana frumuseții lui nesățioase.

Ce se află însă dincolo, dincolo de acest veșmînt sclipitor, lucrat în filigran, cu lupa, în geometrii suple și cîntărite, și răbdătoare asemenea unei pînze de păianjen? O sensibilitate rănită, vulnerabilă, fisurată. O durere ce și-a îndulcit țipătul, o neliniște ce a încremenit sacramental, o cădere întoarsă în levitație. Marele echilibru interior odată rupt, el se compensează printr-un efort înzecit în afară: în ordine, în simetrie, în armonie (cromatic în luminos, ca substantiv, un omonim al armoniei), care recuperează disperat totul. În primul rînd,

elementele umile ale lumii, ignobile, degradate, aflate în suferință fizică: o gură știrbă de canal cu țevile ruginite, un zid vechi, scorjit, un Crist (puțin Rubliov), plasat între scânduri vechi, înnegrite, într-un ultim loc convenit, pești, nu în mediul lor vital, acvatic, ci întinși simetric pe o sfoară și uscați nemilos la soare, cu pielea coaptă, zbîrcită, cuie, în special în palme invizibile, dar și câte un Crist răstignit în geometrii perfecte, captive. O epifanie a durerii!

Așadar, Onisim Colta nu face deloc excepție. Asemeni altor artiști rari el este mai ușor de întâlnit decât de văzut.

„Observator arădean”, Anul II, Nr. 151, 14 aprilie 1998

Inteligență, istețime, șmecherie

Sîntem vestiți, noi între noi, la noi acasă mai ales – cîteodată și în afară – pentru trei lucruri: inteligență, istețime și șmecherie (mai ales cînd acestea nu sînt unul și același lucru).

Nu încape nici o îndoială, bunăoară, că noi, românii, sîntem cei mai deștepți din lume. Avem, în sprijinul acestei afirmații, și argumente tari (cele în contra ei, refuzăm însă orbește și să le vedem, și să le auzim). Aceasta, de exemplu: Copiii noștri sînt cei mai buni la olimpiadele internaționale de matematică, de fizică, de chimie. Lucru imediat și intens mediatizat în presă. Foarte bine! E minunat să ai copii performanți nativ, și încă într-un domeniu subtil și vital cum e gîndirea exactă. Dar, în numele lor, al acestor copii, ar trebui să ne întrebăm, chiar în momentul bucuriei: ce se va întîmpla cu ei, după terminarea școlii? Unde, cum și cu ce folos (personal, întîi, dar și pentru țară) își vor desăvîrși inteligența? Dar nu, noi nu întrebăm, fiindcă o știm prea bine: cei mai mulți vor avea o existență mediocră, ca a atîtor și atîtor generații de copii străluciți, o carieră profesională așijderea, o notorietate tot mai estompată, tot mai ruinată odată cu trecerea vremii. Dacă nu au, firește, norocul s-o întindă în America, în Anglia, în Canada, în Occident, acolo unde nu-i atîta inteligență precum la noi și din această cauză o folosesc cu grijă, o răsplătesc din belșug, fiindcă o pun să lucreze la prosperitatea societății (care are la bază, nu obosesc să repet, prosperitatea individuală, și nu invers).

Sîntem, apoi, isteți. Mari experți în improvizații ingenioase, în soluții

spontane, rapide. Nu elaborate, laborioase („întîi măsor, apoi tai...”). Ne fuge mintea la orice. Ne facem luntre și punte. Ne facem frate cu dracul pînă trecem puntea (proverb pur românesc; el postulează însă un neadevăr: că dracul e prost, că e întotdeauna perdant; or, totul se plătește, mai devreme sau mai tîrziu). E drept, această istețime ne-a salvat, uneori, în istorie, băgîndu-ne în ceață. Ne-a făcut invizibili. Ca să supraviețuim. Să-l evităm pe cel puternic într-o confruntare directă și decisivă, să așteptăm răbdători, că doar nu intră zilele în sac...

Șmecheria însă cred că e marfă de export pur românească. Ea nu are nici un haz la noi acasă, ci doar printre străini (cu toții niște proști, niște fraieri, acolo). Ea vine din primele două, dintr-o inteligență nativă, vicleană, metamorfozată iute în istețime, în reacție la situație, persoană, împrejurare. Scopul ei este, întotdeauna, un câștig suspect. Nemuncit, nemeritat. Trasul în piept, dusul de nas, „țeapă”, „fumatul”, lăsatul gură-cască, cu buzele umflate, învîrteala, lovitul cu un cot, căderea unei pleoape, dusul cu zăhărelul – sînt numai cîteva din minunatele vorbe din popor, sedimentări ale unor practici îndelungate. Verificate.

Care ar fi reversul celor trei calități invocate? Cred că următoarele: înțelepciunea, cumpătarea și cinstea. Sînt atît de apropiate de primele! Și totuși atît de depărtate!

„Observator arădean”, Anul II, Nr. 153, 1998

Satele Unite

Intelectualii români sînt, în marea lor majoritate, intelectuali de prima generație – inclusiv creatorii. Cel mult un preot, și acela de țară, dacă descoperi în arborele lor genealogic. Consecințele se văd cu ochiul liber: o cultură ingenuă, în special de poeți, în care talentul (nativitatea) domină profesionalismul artistic.

Dar dacă extrapolăm, vom vedea că orașenii înșiși sînt, într-o proporție năucitoare, niște țărani. Îmbrăcați domnește: cu pantofi, cu cravată, cu bască. Mai nou, în blugi. Marile cartiere ale orașelor, ghetouri sau dormitoare, au fost botezate, nu fără umor, „Satele Unite”. Satele, în schimb, au îmbătrînit, se năruie încet, bate vîntul prin ele, se pustiesc. Doar cîte un bătrîn trece pe uliță ori cîte o babă, cu mîna la ochi, scrutează depărtarea – îi vin sau nu copiii de la oraș, domni fără serviciu, dar cu „Dacie” cumpărată pe banii lor, ai celor bătrîni, din vînzarea bucatelor.

Structura socială a țării e artificială, dezechilibrată, fără motivație economică. Răul produs de comunism prin transferarea aiuritoare, nechibzuită, a populației de la sat – acolo unde avea un rost, o cultură, un stil – la oraș, va fi greu de îndreptat.

Dezrădăcinatului i s-a inoculat superioritatea orașeanului, chiar cînd acesta e un burtă-verde care taie frunze la cîini, locuind într-un amărît de apartament la bloc, în care igrasia și veceul vecinului nu mai deranjează. Ce gîndește acesta din urmă? Care e rostul lui pe lume? Cum își crește copiii? Cum, cu ce se hrănește? Care e idealul și perspectivele lui? Sînt doar cîteva întrebări legitime, conținîndu-și, într-un fel, răspunsul. Deci retorice. Și totuși, ele trebuie puse. Fiindcă privesc, cel puțin, pe tot al doilea român.

Veniți de luați limba română!

În momentele pascale scriu despre scriitorii români de lîngă români. Din țările vecine. Și ei au înviat cu adevărat, deodată cu noi, după patimi, dacă postulăm că pentru un scriitor viața, viul, trăirea sînt, întîi și întîi, limba. Pentru Adam Puslojič (născut pe Valea Timocului, Iugoslavia, poet cu geniul limbii vlahe vechi), pentru Mihai Prepelită (născut în Bucovina Ruptă, azi trăitor tocmai la Moscova, poet tragic, autorul dramaticei cărți de versuri „Peste Carpați, peste cutremure”, Chișinău, 1989), pentru Ștefan Oroian (născut în Bătania, județul Bekes, Ungaria, pictor meșter și editor de ziare românești într-un mediu lingvistic aproape compact maghiar), Paștile au adus un spor de speranță: lumina cuvîntului înviat (am scris, nu întîmplător, cu „c” mic).

Adam Puslojič (n. 1938), membru de onoare al Academiei Române (din 1992), este o valoare în două literaturi: română și sîrbă, la fel ca și conaționalul său, fost candidat la Premiul Nobel pentru literatură, Vasko Popa. Adam Puslojič vine însă după o patimă în plus față de Vasko (care era bănățean din Voivodina, oarecum privilegiat, recunoscut ca român – spre deosebire de vlahii de pe Valea Timocului, care nici astăzi nu sînt recunoscuți etnic). Pornind de la izvoare, de la limba bunilor săi, „limba vlahă” – în fapt, un grai oltenesc slavizat (sîrbizat) prin biserică și școală –, el coboară direct în limba română de pe munte: învață mai întîi în Olimp, traducînd în sîrbește pe marii români: Eminescu, Blaga, Bacovia, Nichita Stănescu (față de care Adam a făcut un adevărat cult, mai mult decît o prietenie),

Marin Sorescu. Temperamental (cu o cifră octanică ridicată pe care numai acest amestec putea să-l dea: româno-sîrb), fin degustător de vorbă românească strecurată prin tipare în cărți, mentalitate culturală puternică, intransigentă și francă atunci cînd e vorba de impostură (artistică, intelectuală, morală), Adam Puslojič este o companie dificilă, incomodă. Trebuie să-i faci față. Să fii compatibil. L-am primit la Arad (împreună cu Gheorghe Mocuța, Ioan Matiuț) mai anul trecut. Zilele acestea, tot la Arad, îi vom lansa o nouă carte.

Mihai Prepeliță (n. 1945) trăiește la Moscova*, loc din care fusese mereu alungat (înainte de 1989, cînd a fost hăituit și deportat în Gulag în mai multe rînduri) și din care, ca o revanșă, nu mai vrea acum să plece. Fiindcă vrea să publice, chiar aici, aici, în cea de-a treia Romă pravoslavnică pe care el, Dac liber, o înfruntă, o antologie lirică bilingvă (româno-rusă) monumentală: 500 de poeți români de pretutindeni. O face în numele Bucovinei și al satului natal, de la marginea de dincolo a țării (înainte de 1940, la Paști, ai lui luau lumină de la Putna, doar la cîțiva kilometri de casă, o aruncătură de băț. Azi el, Mihai Prepeliță, ia tot de acolo lumină, dar îi trebuie: pașaport, bilet de avion Cernăuți-Moscova, Moscova-București, București-Suceava și retur).

Ștefan Oroian (n. 1947) ne este nouă, arădenilor, aproape concitadin. Și totuși el pare un suflet traumatizat. Trăiește dureros și neconsolat pierderea limbii române de către conaționali săi din Ungaria. Uitați și abandonati, din 1918, dincolo de fruntarii de către București (care s-a văzut cu sacii în căruță și nu a mai privit înapoi, în perioada interbelică), sacrificați apoi cu bună-știință, de regimul comunist, în ultimii 50 de ani, spre a nu atrage atenția sau a nu da apă la moară autorităților maghiare asupra minorității, mult mai numeroase, maghiare din România. Ștefan Oroian își vede astăzi neamul, tot mai împrăștiat, născîndu-se, căsătorindu-se sau prohodindu-se în altă limbă. Nu întîmplător arta lui nu e aceea a cuvîntului, ci a imaginii, prin care comunică direct, suspendînd cuvintele. Ca o privire: ochi în ochi.

Și pentru ei să zicem: *Cristos a înviat!* veniți de luați lumină. Limba română!

„Observator arădean”, Anul II, Nr. 154, 21 aprilie 1998

*Între timp Mihai Prepeliță s-a repatriat la București.

„Strîngeți piatra lucitoare”

Dacă aş ţine neapărat să demonstrez cît a pierdut Aradul în cei aproape 50 de ani (între anii ‘40 şi anii ‘90), cînd a fost redus la condiţia de „raion cultural”, de anexă supradimensionată numeric a Timişoarei, Oradiei sau Clujului (singurele cu „vocaţie” literară, editorială, universitară, radio-tv), spre care, fatalmente, migrau valorile Aradului, n-aş găsi un exemplu mai potrivit decît pe cel al istoricului şi criticului literar Petru M. Ardelean (n. 1937, în Ucuriș, Bihor), abia acum, în 1998 – la 60 de ani –, autor al cărţii de debut „Strîngeți piatra lucitoare, Pagini de(spre) limbă şi literatură”, Editura „Mirador”.

Dar cîți alți intelectuali eminenți ai Aradului, prizonieri ai condiției sociale și rezidențiale locale ingrate, nu s-au înecat, pe nedrept, în anonim, în mediocritate, în frustrare, în rutină profesională? Pe la vreun amărît de liceu „industrial” ori în sistemul instituțiilor culturale atît de infestate propagandistic. Celor care scriau literatură beletristică (poezie, proză, îndeosebi), le era ceva, ceva mai ușor. Își publicau, după umilințe și suspiciunile de rigoare, cărțile la edituri din București, Cluj sau Timișoara, unde mai colaborau și revuistic, (întotdeauna însă ca autori de mîna a doua: „ajutați”, cu superioritate, de cei din „metropolă”). Dar istoricilor literari, criticilor, eseistilor le era, pur și simplu, blocată cariera (ei aveau nevoie, pentru afirmare, de continuitate în apariții, de spații tipografice mai generoase, erau mai polemici și mai concreți în idei și date, ceea ce angaja moral, politic, „ideologic” publicația gazdă etc. etc.)

Am ocolit atîta spre a ajunge aici: Petru M. Ardelean debutează la 60 de ani cu o carte de istorie literară vie, polemică, de idei, uneori necruțătoare, alteori îmbogățind, pur și simplu, benefic, bibliografia unei epoci culturale (de exemplu, Epoca Luminilor, la Arad, la început și mijloc de secol 19).

Nu ne propunem aici o cronică literară. (Sîntem de părere că ea e bine să apară acolo unde îi este locul, unde reverberează mai bine, într-o revistă de cultură – în „Arca” ori în altele din țară.) Aici doar vrem să contextualizăm atît cartea, cît și pe autorul ei. Cartea adună 37 de eseuri de istorie literară, de filologie (fenomene de limbă literară), de folclor, microportrete literare. Cele mai multe sînt despre Eminescu. Nici unul însă encomiastic, admirativ-didactic, sufocat de clișee ori laude facile. Dimpotrivă, Petru M. Ardelean se ridică împotriva lor, a unor astfel de abordări, propunînd o lectură proaspătă, fără prejudecăți, fără să postuleze, la tot pasul, genialitatea poetului, descoperindu-i, în schimb, acolo unde nici nu te aștepti, o semnificație nouă, un cuvînt vechi, azi dispărut, o metaforă nebăgată de nimeni în seamă. Atunci cînd își argumentează ideile, autorul n-are mamă, n-are tată, nu iartă pe nimeni, polemizînd cu nume care pe alții îi inhibă.

Secțiunea de „Efigii” trădează cîteva din modelele, nu doar intelectuale, ale autorului: G. I. Tohăneanu, Gabriel F. Țepelea, Livius Ciocîrlie, Gheorghe Grigurcu ș.a.

Dincolo de valoarea ei, văd în „Strîngeți piatra lucitoare” și altceva. Că și la Arad nasc cărți de istorie literară scrise orgolios, polemic, netributare și neobediente unor „profesori”, „rectori”, conducători de doctorate sau colecționari de titluri universitare din Timișoara, Cluj sau București. Apoi, că Aradul însuși – ca istorie culturală și literară – are zone necercetate bine, așa cum s-ar cuveni. Toate acestea fac din debutul literar al lui Petru M. Ardelean unul salutar.

„Observator arădean”, Anul II, Nr. 162, 28 aprilie 1998

Se ridică, încet, cortina istoriei

Am citit zilele acestea de repaos național o carte destul de inconfortabilă pentru un român ca mine, de vîrstă medie, crescut și educat în ideea – niciodată pusă la îndoială – a omeniei și bunătații românești – fără cusur, atunci cînd e vorba de străini (unguri, evrei, germani, țigani, ucrainieni, ruși, sîrbi, slovaci, bulgari, greci, turci și alții cu care ne-a amestecat Dumnezeu). Eram convins că aparțin unui popor care a suferit enorm, incomparabil mai mult decît altele (mai puțin experiența Diasporei, în înțelesul ei original, în care un întreg popor se află împrăștiat printre altele, în exil – cazul evreilor, în „Galut”), ca atare avem o sensibilitate în plus față de suferința altora: dacă nu în a-i ajuta, atunci măcar în a nu le-o provoca; ori a nu-i pizmui. Or, cartea, excepțională, oricum ai citi-o, a lui Alexandru Șafran, Șef-Rabin al Genevei, fost Șef-Rabin al României, intitulată „Un tăciune smuls flăcărilor. Comunitatea evreiască din România, 1939-1947. Memorii”, Editura Hasefer, București, 1996, m-a cutremurat. Ea aparține deopotrivă unui mare intelectual, dr. Al Șafran, unui cărturar profund, format în interiorul și prin cultura română – nu în afara ei – și a unui mare și greu încercat evreu – deja Șef-Rabin, la doar 29 de ani, al uneia dintre cele mai importante comunități evreiești din Europa anului 1940, cea a României Întregite. (În total, la acea dată, în Regatul României trăiau aproximativ 800.000 de evrei, repartizați astfel pe provincii istorice: cam 260.000 în Vechiul Regat, 100.000 în Bucovina – cam 50 la sută din populația Cernăuțiului și a împrejurimilor –, în Basarabia 228.000 – 37,4 la

sută din populația urbană și 55,7 la sută din cea a târgușoarelor, în Transilvania, 190.000 – cei mai mulți concentrați în zona nord-estică, în jurul a două orașe: Sighet și Satu Mare.)

După unirea din 1918 și după semnarea păcii, românii s-au trezit, dincolo de bucuria unei patrii, în sfârșit, întregite, în granițele ei istorice și etnice – cu provocări demografice, culturale, etnice, religioase nemaiîntîlnite. Un sfert din populația țării era neromână! Un caz aparte erau evreii, întrucît ei nu aveau o singură caracteristică culturală, lingvistică, religioasă, socială. Evreii ardeleni erau, de exemplu, puternic maghiarizați, funcționau în interiorul unei culturi și limbi maghiare la care nu voiau sau nu puteau să renunțe. De aceea românii îi percepeau ca antinaționali, promaghiari. Evreii bucovineni erau profund germanizați. Asimilarea lor de către români părea și mai dificilă. Evreii din Basarabia erau priviți nu doar ca agenți ai culturii ruse, ci și ai comunismului care tocmai se impunea, prin violență, la fruntariile noastre de răsărit. Pe de altă parte însă exista un antisemitism tradițional românesc (motivată și de tinerețea noastră democratică), față de „jidani” (abia în 1921, de exemplu, se acordă, prin lege, drepturi cetățenești unui număr de 260.000 de evrei, lege amendată însă repede, în 1938, de guvernul antisemit Goga-Cuza).

În acest context intern (cel extern era și mai amenințător) își începe Șef-Rabinul de doar 29 de ani Alexandru Șafran activitatea, adică din februarie 1940 pînă la expulzarea lui din țară, în decembrie 1947. Memoriile sale dintre aceste date sînt de un dramatism rar întîlnit. Pogrom la București (1941), Pogrom la Iași – „Duminica aceea” (iunie 1941), deportări în Transnistria, lagăre de muncă, devastări de locuințe și de sinagoge, profanări de cimitire, asasinate etc. Asta pînă în august 1944, cînd, prin voința Regelui lor, românii au trecut de partea aliaților, declarînd război Germaniei și Ungariei. Perioada dintre august 1944 și decembrie 1947 este una nu mai puțin dificilă; ba chiar, într-un fel, mai radicală, întrucît identitatea evreiască (religioasă, culturală, rasială) a fost complet suspendată în numele noului egalitarism comunist, în mare măsură, recunoaște și Al. Șafran, instrumentat și de evreii comuniști înșiși, renegați de rabin: Ana Pauker (fiică de rabin), Vasile Luca, L. Chișnevschi, Teohari Georescu etc.

Reacțiile la provocările acestor vremuri teribile ale personalităților epocii sînt uluitoare, complet, sau aproape complet necunoscute generațiilor postbelice. Gesturile lor stupefiază. Iată cîteva: Patriarhul Nicodim (antisemit, dar cu cîteva momente de „iluminare”, de bunătate – cînd intervine pe lîngă Maria, soția dictatorului Antonescu, spre a nu se mai permite, totuși, profanarea cimitirelor evreiești), Mitropolitul Bălan, al Ardealului („antisemit notoriu”, are totuși la insistențele disperate ale Șef-Rabinului Șafran, un gest salvator: intervine la Mareșal și anulează deportarea în lagărelele de exterminare din Polonia a evreilor din sudul Ardealului; la rîndul său, Șef-Rabinul îl va salva pe mitropolitul Bălan de arestare și condamnare sub acuzația de „criminal de război”, întrucît acceptase funcția de mitropolit al Odesei (la sugestia lui Antonescu); episcopul unit Iuliu Hossu („politicos, dar rece”), Mgs. Cassulo (reprezentantul Vaticanului la București, influent, în anumite limite, pe lîngă guvernul român), Mareșalul Ion Antonescu (Șef-Rabinul îl abordează, disperat, nu o dată, personajul are măreție în demonismul și adîncimea lui uneori irațională), Mihai Antonescu (un oportunist la culme), capii partidelor istorice, Brătianu și Maniu (după arestarea ultimului, Șef-Rabinul refuză să semneze, pecetluindu-și definitiv soarta, o „condamnare a fascistului și trădătorului Iuliu Maniu”, pe care i-o cere, sub amenințare, maiorul sovietic Levi), Regele Mihai (rar s-au scris cuvinte mai calde despre rege), Regina Mamă Elena (sensibilă, săritoare), Sadoveanu, Arghezi, Agîrbiceanu, Iorga, Patriarhul Justinian (antisemit, omul Moscovei, succesor, după o moarte suspectă, al Patriarhului Nicodim), Petru Groza, Dej, Pătrășcanu, Filderman (un mare intelectual evreu al României interbelice, încă necunoscut), George Enescu, Mihai Ralea, Moses Rosen (succesorul, ca Șef-Rabin, al autorului; lipsit de caracter, un uzurpator și un colaborator al comuniștilor ș.a.m.d.)

Expulzarea Șef-Rabinului are loc doar cu cîteva zile înainte de cea a Regelui, dar exact după același scenariu (prin forță, amenințare, urcare în tren etc. etc.). Debarcarea lui a ușurat drumul noii puteri, cu consecințele știute.

Toate acestea într-o carte de istorie cum rar se citește: tensionată, vie, cu atîtea personalități notorii în epocă, de pe fețele cărora cade masca (proprie sau conferită de posteritatea comunistă).

„Observator arădean”, Anul II, Nr. 167, 5 mai 1998

Mîncarea ca filosofie de viață

Într-un top al obsesiilor noastre naționale *mîncarea* ocupă, dintotdeauna, un loc privilegiat. Alături de sex și politică. Semn de poftă nebună de viață, de rasă tînă ră neconsumată încă fiziologic. Pînă la metafizică, pînă la asceza sfințitoare de pohte nesătule și gînduri hămesite ce se înfulecă numai cu ochii, adică pînă la vegetarianism, hrană vie (fără foc, carne și vin roșu), oho!, mai e cale lungă. Mai e, trai, nineacă!

Filosofia de viață a românului începe atît de modest: „să-ți cîștigi o pîine!” Doar atît: o bucată de pîine. Sigur, ar fi o mare greșeală dacă am interpreta *stricto sensu*, de exemplu, expresia: „își cîștigă și el o pîine!”. Fiindcă ea are o infinitate de nuanțe, din care nu poate lipsi aceasta: „mănîncă o pîine albă”. Asta vrea să zică și altceva decît pîine. Pîinea poate chiar rămîne neatinsă în coș – oricît de albă ar fi – la concurențe cu alte ispite culinare la un asemenea biet binetrăitor.

Obsesia hranei la români nu poate fi, dar deloc, explicată prin puținătatea ei naturală. Nici prin înfometarea deliberată în urma unor anomalii sociale sau naționale. Dimpotrivă, să nu uităm că una din teoriile istorice maghiare, „imigraționiste”, care dezvoltă ideea unei Transilvanii pustii la venirea ungurilor aici (sec. XI – XII), este aceea a penetrării, după unguri, a unei populații de păstori valahi, cu turmele lor nenumărate de mioare, veniți din sud, care, datorită unei pofte și unui stil de alimentație namaipomenit (proteine, cît încape, brînzeturi, cîrnuri fragede, lapte – pîine deloc!), au reușit, în numai cîteva generații, să-i potopească numeric, și bag-seamă, și ca vitalitate pe

bieții unguri, ce înfulecau, ascetic și frugal, de sub șa. Nu discut, aici, acest basm istoric, creditat încă, la vecinii noștri ci ideea, corectă cred eu, privind pofta nebună de mâncare a românului: cu consecințe demografice (trecute prin plăcerile vieții până acolo) știute.

Mi se va reproșa că exagerez. Că în țară e dintotdeauna foamete. Că mulți nu au ce pune pe masă, ce băga în gură. De acord, închid ochii a aprobare. N-am să vă contrazic invitându-vă în piețe, în alimentare, în târguri, pe trotuarele pline ochi cu verdețuri sau în șanțurile patriei, de pe marginea șoselelor, transformate ad-hoc în kilometri liniari de abatoare, deschise nu doar de Paști. Nici n-am să deschid inopinat ușa sufrageriei Dumneavoastră la ora prânzului. Vreau doar să spun: că această retorică, foarte generoasă, privind lipsurile alimentare – pâinea cea de toate zilele! – traduce mai degrabă o poftă de viață niciodată satisfăcută în întregime, decît o lipsă cronică a hranei. O asemenea foame nu o întâlnim, de exemplu, la popoarele cu adevărat sărace: în Etiopia, în Somalia, în Cambodgia sau Afganistan (pâinea e numită aici delicat, nu direct, ci prin perifrază, ceea ce traduce distanța ei). Acolo există însă alte obsesii și arme.

Cu asta închei: unul dintre cele mai fecunde verbe în limba română, „a mânca” a putut, imaginativ, substitui organul înfulecării,

gura, cu cel al văzului, ochiul. „Te mănînc cu ochii”. Adică te privesc. Știi tu cum!

„Observator arădean”, Anul II, Nr. 169, 1998

Viața intimă la români

Printre organele interzise de regimul comunist erau și cele intime, aparent inofensive. Cele sexuale. Căci omul imaginat de partid era unul asexuat, încheiat la toți nasturii salopetei: o forță de producție. „El” vorbea despre „Ea” cu „tovarășa”, tocmai pentru a-i preveni, anihila ori camufla vocația sexuală, maritală, maternă. Și sărutările publice – ca anticipări, fără excepție, sexuale – erau tovarășești.

Această comedie comportamentală diurnă se răzbună însă orgiastic nocturn. Inclusiv în „noaptea” limbajului cotidian. Limba este casa ființei unui popor (Heidegger), iar în casa limbii române este loc destul, cu asupra de măsură, și pentru cele licențioase.

E momentul să ne întrebăm: în ce măsură sînt românii niște pudibonzi? Cîtă importanță acordă ei vieții intime? Au un stil osebitor în acest domeniu? O cultură? Precum asiaticii? (Cultura sanscrită a valorizat și iconografic, nu doar în idei tantrice, viața sexuală).

Dacă luăm drept criteriu în discuție ori etalon folclorul, folclorul românesc, iar ca parte neprețuită, cu valoare expresivă, a acestuia, *înjurătura*, ce vom observa? Că viața intimă, inclusiv organele cu pricina, sînt nu ocolite, ci supralicite de vorbitori. George Călinescu – bun cunoscător al unor limbi străine de circulație – găsește *înjurătura* și imprecția neaoșă, inegalabile, cantitativ și expresiv. Nu-i cazul

să dăm și noi exemple. Doar cele maghiare, spune divinul critic, le bat, pe ici, pe colo, în grosimea tușei pe ale noastre.

Dedublarea, schizofrenia comportamentală funcționau, înainte de '89, pe toate planurile, inclusiv pe cel al vieții intime. Nu existau adultere, violuri, incesturi, prostituție, homosexualism, lesbianism, pedofilie, comportamente sexuale deviate. Nu existau doar în sensul recunoașterii lor. *Underground*, ascuns, se întâmplau însă minuni. Nici acum nu ne revenim, după ridicarea cortinei: coșmarul copiilor din orfelinele românești ne mai dă încă frisoane; copiii abandonati de mame în maternități, copiii străzii, boschetarii, copiii – sclavi, cerșetori, cei abuzați sexual.

Reabilitarea vieții noastre intime, recunoașterea statutului ei de normalitate este un proces în curs. Nu unul împlinit. E greu să impui un nou stil de viață intimă într-un climat dominat de psihoza recuperării „vieții de sub obroc” și de acela în care populația adultă – deci cea cu o viață intimă intensă – a fost lipsită de orice educație (sanitară, morală, religioasă) în domeniu.

Revistele porno, filmele porno, telefoanele erotice etc. etc. într-o societate educată, posedând cultură în domeniu, nu sînt atît de nocive precum la noi. Ele există oriunde în lume. Adresabilitatea lor este însă limitată, iar lupta împotriva lor nu se face prin interdicție (în cazuri extreme și prin aceasta), ci printr-o educație superioară, printr-o practică și un stil de viață intimă sănătoasă, decentă, neînhibată. Fiindcă ceea ce e firesc pe întuneric suportă, uneori cu plăcere, și lumina aprinsă.

„Observator arădean”, Anul II, Nr. 175, 1998

Evadarea în real

O întrebare doar aparent stupidă a fost lansată la TVR mai zilele trecute de către un critic literar (unul dintre puţinii care nu au abandonat, după '89, critica literară, sărind, cu arme şi bagaje, în căruţa politicii româneşti): câţi cititori de literatură mai există în România? O asemenea întrebare, înainte de '89, era, ce-i drept, cu adevărat stupidă, dacă nu absurdă. Fiindcă literatură citea (şi, uneori, practica) oricine. De pe băncile şcolii, pînă pe cele ocupate şi acum de pensionari. Literatura era şi prima, şi ultima evadare a omului din sistem. O evadare în imaginar, într-o nouă dimensiune ce nu mai putea fi controlată de partid – omniprezent. Cum teritoriile imaginarului spre care ţişnea românul – cărţile – erau limitate, precizate, clasate, iar, pe de altă parte, îndreptate exclusiv spre trecut, nici o carte mare, ori măcar valabilă, nu se întîmpla în viitor. Nici măcar în prezent, prezentul socialist. Toate cărţile erau „proiecte de trecut”! O excepţie juca, într-un fel, poezia: limbajul ei imprecis, lax, scăpa ideologiei de partid. Cum poezia nu folosea propoziţii clare, neechivoce ca sens, dimpotrivă, cultiva sensul figurat, ambiguitatea, sugestia, aluzia, parabola, limbajul esopic, trasul cu ochiul către cititor, era, prin chiar natura ei, avantajată; ea avea, asemeni plantelor acvatice, rădăcinile înfipite într-o realitate moale, fluidă, părelnică.

Abia după 1989 populaţia ţării a evadat, în masă, din ficţiune (literatură) în realitate. Inclusiv spărgîndu-şi capul de ea. Avea de recuperat un curs normal al existenţei: instrucţie şcolară şi

profesională ori universitară nepoluată ideologic, carieră, familie, plăceri omenești ale vieții. Încît evadările de astăzi nu mai sînt în ficțiune, ci în mult dorita prosperitate personală, în concedii, în excursii în Occident, în Orient, în zone, mai mult sau mai puțin exotice, ale lumii acesteia. O lume de cucerit prin intermediul noului zeu: banul.

Să revenim. Întrebarea lui Alex Ștefănescu, căci despre el era vorba, este întru totul oportună: cîți cititori de literatură au rămas în România? Autorul ei riscă și o cifră: 10.000! Pe ce se bazează? Pe numărul cititorilor fideli ai revistelor de cultură. Adică pe numărul celor familiari ai acestor spații tipografice în care viața se distilează, se rafinează în sensuri și idei pure.

Aveam să constat eu însumi, mai zilele trecute, la Centrul Cultural „Lucian Blaga” din Sebeș-Alba, cu prilejul Concursului Național de Literatură „Lucian Blaga”, că numărul cititorilor de literatură (cei calificați, despre ei e vorba; cei mai mulți ei înșiși potențiali, efectivii sau „ratați”, în chip sublim, creatori) a scăzut sever. La această ediție numărul concurenților a fost de 63, față de sute, în edițiile precedente. E normal? E vorba de o criză a literaturii? Nu știu. Ceea ce pot eu să spun e doar aceasta: literatura a redevenit ceea ce e de fapt oriunde în lume. Un domeniu sofisticat al spiritului, unul în care se accede greu, iar nu un maidan în care numai cine nu vrea nu bate mingea. Cei ce o merită (literați, cititori) sînt puțini. Bucuria atingerii ei, cu atît mai mare.

„Observator arădean”, Anul II, Nr. 173, 12 mai 1998

Mircea Druc sau lupta cu ultimul imperiu

Naționalismul a fost groparul comunismului, „micile națiuni captive au distrus imperiul sovietic. (...) Basarabeni, lituanieni, estonieni, letoni, georgieni, azeri, cecenii și armenii au distrus imperiul, și nu democrația” – spune Viorel Patrichi, autorul unei voluminoase cărți despre și cu Mircea Druc, purtând titlul pe care îl împrumută articolul nostru, apărută la Editura „Zamolxe”, București, 1998.

Dacă această premisă a lui Viorel Patrichi este corectă, atunci, pe cale de consecință, nu democrația, care doar ne europenizează, ci tot naționalismul ar fi cel chemat să desăvârșească lucrarea istorică începută în Răsărit în 1989: unirea, reîntregirea cu țara Basarabiei. Raționament de discutat (cum s-ar putea petrece această unire în absența unei dorințe politice clar exprimate a basarabenilor?). Dacă nu discutabilă. Supralicitarea, în evenimentele ce au dus la prăbușirea Uniunii Sovietice, a naționalismului, ignoră alte forțe, mai mari, care au intrat în joc. Las deoparte rolul politic kamikadze al lui Gorbaciov (cît de inocent? nici azi nu se știe!), spre a mă referi la cel extern, de-o forță și eficiență teribile: pierderea de către sovietici a Războiului Rece (după unii, cel de-al treilea război mondial); apoi venirea, în anii ‘80, la Vatican, a unui Papă din Răsărit, din chiar inima lagărului socialist, polonezul (Voitila) Ioan Paul al II-lea, un om al secolului, activ și eficient nu doar religios, căci el i-a motivat în organizare (pe scheletul instituțiilor bisericii catolice), în revoltă și în succes, pe

polonezi, unguri, cehi și est-germani; blocada economică occidentală neslăbită asupra uriașului cu picioare de lut, sovietic, pînă ce acesta a fost adus la stare de inaniție; exemplul delirant al României ceaușiste, ca vitrină spre Europa a comunismului sovietic. Etc. etc. Abia pe acest fond a venit încurajarea naționalismelor din interiorul imperiului sovietic. Nici nu se putea altfel. Trebuia urmat un curs invers alcătuirii marii uniuni sovietice. Abia apoi se punea – și încă se pune – problema democratizării noilor-vechi țări.

Dar să revenim la Mircea Druc, eroul patetic, parcă din alt veac (nouă, ardelenilor, atît de familiar) al acestei cărți. Mircea Druc s-a născut în 1941, în Pociumbăuți, aproape de Prut, lângă Stîncă-Costești, în plin război. Cunoaște de mic toate avaturile unei vieți sub teroare străină: refugii (1940, 1944), deportări (1941, 1949, 1951), mobilizare totală (1944), foamete organizată (1946-1947), spitale politice de psihiatrie (1965-1985), război intramoldovenesc (Tiraspol și Comrat, 1989). Peste basarabeni au venit delicvenți străini de drept comun, prostituate, handicapați, alcoolici, militari sovietici ieșiți la pensie, aventurieri asiatici atrași de „Rossiiskaia Șvețaria” – „Elveția Rusiei”.

Mircea Druc studiază la Chișinău și Leningrad (aici: spaniola, franceza și italiana). Lucrează apoi la Aeroportul Internațional „Șeremetievo” din Moscova (specialist-translator); e profesor la un institut din Chișinău, unde este anchetat de KGB, pentru acțiuni proromânești, în urma turnării lui și a altor moldoveni de către București (ei avuseseră naivitatea, în 1970, de a se adresa, în scris, patriotului Ceaușescu Nicolae); are și momente de cedare, strategică, în fața KGB; lucrează din nou la Moscova; absolvă încă o facultate (de psihologie); redactează un jurnal intim, se mută la Cernăuți („Mecca noastră”, expresia îi aparține), unde lucrează la un combinat de cherestea, dar ca să poată supraviețui face și agricultură; caută pașii poetului Eminescu și ai lui Aron Pumnul; orașul, în schimb, e plin de cazărmi și de „ucrainience platinat” (vopsite blonde, spre a se deosebi, ostentativ, de româncele brunete); lucrează și la spitalul de nebuni din Cernăuți în timp ce predă la o facultate serală. Din paria, din hăituitul de KGB, din alungat din toate slujbele pentru că e român (nu recunoaște niciodată limba moldovenească, de exemplu,

nici în fața KGB), devine în 1989 prim-ministru, când pune bazele organizării, în afara instituțiilor sovietice, a Basarabiei; apoi e deputat. După entuziasmul acestor deschideri nu întârzie dezamăgirile. Ele se numesc Ion Iliescu (spre deosebire de primul ministru Mircea Druc, care din capul locului a eliminat apelativul „tovarășe”, acesta se va adresa românilor, la București, în 22 decembrie 1989, cu „stimați tovarăși”!) și Petre Roman (un om politic narcisist). Candidează, fără șanse, la președinția României.

Iată „Povestea unui om” spusă prin gura reporterului-autor, Viorel Patrichi. În ce ne privește, îl considerăm pe Mircea Druc, fără emfază, un apostol. Un apostol care își cheamă neamul acasă. Mircea Druc este, dincolo de biografia fabuloasă, dramatică, eroică, o natură umană excepțională, patetică, pe care adversitățile nu o strivesc, ci o motivează în plus. Cît timp asemenea oameni există, există și șansa unei Româнии întregite cu cele șase județe ale țării, dintre Prut și Nistru, numite încă Basarabia, iar în hîrtii oficiale (vai, și la București) Republica Moldova.

„Observator arădean”, Anul II, Nr. 179, 19 mai 1998

Polifonia culturii

Cultura din România – nu doar română, în limba română care este, firește, nucleul ei dens – pare arareori abordată în complexitatea ei. Românii studiază, citesc – iar atunci când sînt creatori, produc – cultură (literatură) în limba română, prea puțin atenți la altceva, la alte voci din preajmă, la literatura în alte limbi, cele ale minorităților, să zicem. Unii nu aud niciodată aceste voci. Alții își ceruiesc bine urechile, spre a nu le auzi. Alții le aud, dar caută să le acopere prin volum cu cele românești, prin forța împrejurărilor mai numeroase (deși nu întotdeauna mai de calitate) – din resentimente, din complexe de inferioritate, din prejudecăți și prostie. În sfîrșit, și din fericire, există și o categorie rară de oameni care gustă polifonia culturii din România, armonia și complexitatea vocilor ei. E cazul celor autentici, generoși și altruști, atenți la fenomenul cultural de valoare care se produce în jur, indiferent de limbă, de stil, de tradiție proprie, de filiații.

Fenomenul coabitării culturale este cel mai ușor, dar și dificil, în același timp, în literatură, unde limba cheamă sau elimină cititorii: •românii vor citi, îndeobște, literatură română, maghiarii, maghiară, germanii, – germană, slovacii, slovacă ș.a.m.d. În celelalte arte lucrurile par mai simple, limbajul fiind universal: în artele vizuale, în muzică (simfonică), în alte arte non-lingvistice. Par numai. Fiindcă și în cazul literaturii în limbile minorităților din România, și în cazul artelor nonlingvistice întorsul spatelui, indiferența sau chiar ostilitatea și disprețul (dinspre majoritate spre minoritate, dar nu

lipsească, din nefericire, și cazurile inverse) sînt prezente. Marii poeți și prozatori maghiari, germani, slovaci, sîrbi din România sînt binișor traduși și în limba română, cei mai mulți chiar în timpul vieții ori, și mai bine, curînd după o ediție originală de succes. Pe cîți dintre noi însă îi interesează? Mai mult, cum sînt apreciate și valorificate aceste literaturi în studii de istorie literară (culturală), în sinteze pe epoci, în monografii pe localități ori regiuni?

În județul Arad există – adevărat fenomen cultural – un număr de scriitori slovaci locuind la Nădlac: poeți, prozatori, dramaturgi, esești, traducători. Dar ei sînt mai mediatizați decît în județul Arad, în celelalte județe vecine, unde trăiesc, în enclave, slovaci: în județul Bekes (Ungaria), în Voivodina (Iugoslavia) ori la Bratislava, capitala slovacilor, în antologii, la posturi de radio și televiziune. Cîți dintre arădeni au auzit de Ondrej Stefanko (poet, eseist, traducător, editor), de Ivan Miroslav Ambrus (poet), de Dagmar Maria Anoca (poetă, prozatoare, traducătoare, lector universitar)? La Nădlac ei editează cărți (au o editură: „Ivan Krasko”) și o revistă bilingvă (slovacă-română), „Rovnobezne Zrkalda” – „Oglinzi paralele”, precum și un periodic cu conținut social. Cîți au curiozitatea intelectuală de a sesiza diferența, specificul, sunetul aparte al acestor voci? Alt exemplu. Din Arad, mai exact din Horia, a plecat Werner Sollner (n. 1950) în literatura germană. A fost considerat, la momentul debutului, un poet fenomenal, asemănător lui Mircea Dinescu (din care a și tradus în germană). Cartea lui „Piramida lupilor”, poeme, Ed. „Albatros”, 1981, este, după părerea mea, una de referință în poezia română de azi. E tradusă în română de autorul însuși (e o selecție din volumele în germană Wetterberichte, Mitteilungen Eines Privatmannes și Eine Entwohnung), așadar dispăre scuza necunoașterii limbii germane. Cîți arădeni l-au citit?

Se spune că sîntem un spațiu central-european. Această apreciere nu se referă — Doamne ferește! — doar la o realitate geografică. Nici măcar la una istorică ori politică. Ci la una culturală. Un spațiu al interferențelor benefice, fecunde. Dacă-i așa, și așa este, atunci nu o dată cultura *din* România e una care se ignoră pe sine.

Premiul Nobel la români

În 1960 Academia Regală din Stockholm îl propune Juriului – la sugestia conaționalilor săi din exil – pe poetul român Lucian Blaga, care trăia, *nota bene*, în Republica Populară Română – la Premiul Nobel pentru literatură. Era primul scriitor român ajuns într-o atît de rîvnită situație. Nici înainte de Blaga, nici după el, nici un scriitor român din țară n-a fost mai aproape de Premiul Nobel (prin acest premiu, cel mai consistent și cel mai prestigios al lumii, implicit se premiază și o cultură națională). Dar n-a fost să fie! Juriul a acordat premiul, în acel an, contracandidatului său, unui poet spaniol (cred că lui Juan Ramon), aflat pe patul de moarte, urmînd ca anul următor candidatura lui Lucian Blaga să fie resuscitată. Anul următor, în 1961, în luna mai însă, „mut ca o lebădă”, Lucian Blaga va poposi, pentru totdeauna, în țintirim, printre ai săi, sub Rîpa Roșie, la Lancrăm, sub izvor.

Vestea candidaturii lui Blaga – cu șanse reale – la Premiul Nobel pentru literatură a isterizat propaganda comunistă din țară, care abia, abia reușise să-l izoleze, să-l marginalizeze pe poet, ca simplu bibliotecar, la Biblioteca Academiei, filiala Cluj. Așa că au fost puse la lucru cozile de topor. Prima: Mihai Beniuc, fost președinte al Uniunii Scriitorilor din R.P.R. Acesta scrie un protest virulent împotriva inițiativei românilor din exil, bălăcărindu-l, în numele poporului muncitor, pe Lucian Blaga, care se „îmbrăca precum sepia în cerneală” în loc să participe, pe șantiere, în munți și văi, la construirea socialismului. Nu cred că protestul lui a stîrnit, ajuns la

destinatar, altceva decît dezgust. Nu cred că a influențat decizia juriului. Totuși, gestul „patriotului” Mihai Beniuc trebuie subliniat. „Vînzarea de frate” (ori chiar fratricidul, vezi „Miorița”) e licența noastră, de cînd ne știm. N-are rost să exemplific: deschideți cartea de istorie!

După Blaga au intrat, cu timpul, pe lista de așteptare la Premiul Nobel și alți scriitori români (nici unul n-a ajuns în finală): Tudor Arghezi, Nichita Stănescu, Marin Sorescu. Ultimul, care e chiar acum pe listă (la secțiunea Premiul Nobel pentru Pace) e Regele Mihai. Tot la propunerea românilor din afara țării, dar de data aceasta cu o oarecare susținere și din țară.

Personal mă îndoiesc că Regelui Mihai i se va decerna Premiul Nobel pentru Pace. Deși l-ar merita cu prisosință: a scurtat cel de-al II-lea Război Mondial cu aproape șase luni (inclusiv a salvat sute de mii de vieți omenești, bunuri, orașe, sate – lucru recunoscut chiar de experți militari și politici occidentali), prin actul curajos de la 23 August 1944.

A îndurat exilul – în urma expulzării – din 1947 pînă în 1997, cincizeci de ani, timp în care n-a renunțat nici o clipă la condiția sa de român, de ortodox, la credința în biruința, pînă la urmă, cu ajutorul lui Dumnezeu, a poporului său. Cîți dintre cei prigoniiți îl pot egala? Dar, începînd cu Pacea de la Paris, României nu i s-a recunoscut niciodată statutul de țară învingătoare în război ci, dimpotrivă, pe acela de țară învinsă. Cum o să corecteze, tocmai acum, Occidentul această apreciere? (Care a avut, și încă are, atîtea consecințe politice!). Rămîne, așadar, gestul în sine, nominalizarea Regelui la Premiul Nobel pentru Pace, după mai bine de cincizeci de ani de la încheierea războiului, un gest moral reparatoriu. Cum am reacționat însă noi, acasă, la această veste? Printr-o știre într-un colț pierdut de ziar? Printr-o ridicare, nepăsătoare, din umeri? Se repetă istoria? Mă tem că da – ce-am vrea?!

Doar doi români, după știrea mea – deveniți în timp cetățeni ai altor țări – au primit Premiul Nobel: George Em. Palade (SUA, Premiul Nobel pentru biologie) și Elie Wiesel (Franța, Premiul Nobel pentru Pace, evreu, originar din Sighet, unul dintre supraviețuitorii Holocaustului). N-aș vrea să deduc nimic de aici. Vă las mai bine pe Dumneavoastră.

Un memento cu Ilie Măduța

Luna aceasta (în 22 mai 1998) poetul Ilie Măduța ar fi împlinit 71 de ani. A decedat acum 9 ani, toamna, în urma unui infarct miocardic. Cam cu o lună înaintea evenimentelor din decembrie. Cît n-ar fi dat Ilie Măduța să le prindă! Abia se mutase în Arad – la o casă cu grădină, în cartierul Aurel Vlaicu – din Chișineu Criș, orașel obscur, unde a predat, pînă la pensionare, la liceu, filosofia și literatura română. Se adapta greu aici după ce trăise, intelectual, singur cuc atîția ani. Nu-și găsea locul. Nu-și găsea convivii (gurmand și băutor vestit, de țuică tare, de mere, pe care singur și-o fierbea la locuința sa din Dezna, Ilie Măduța se adapta greu în marele oraș, cu interdicții medicale mai severe și mai calificate decît cele pe care i le oferea o comună mai răsărită cum era Chișineu Criș.) Vremurile erau tulburi, tensionate, greu de îndurat. Oamenii se evitau, temători. Se închideau în sine. Se simțea, totuși, că s-a ajuns la limita răbdării. Întîlnirile noastre zilnice, la Biblioteca medicală, unde lucram, aveau, tocmai din acest motiv, un aer conspirativ. Era momentul în care căzuse zidul Berlinului; Ungaria proteja refugiații politici est-germani (cîteva mii), trimițîndu-i direct în Germania Federală; la noi, Mircea Dinescu era arestat la domiciliu în urma unui atac, prin presa străină, la dictator. O dată cu Dinescu, erau în carantină și cîțiva scriitori importanți care s-au solidarizat cu el. Printre aceștia, Ștefan Aug. Doinaș. Or, Ilie Măduța făcuse un adevărat cult pentru Doinaș. Era mai mult decît o prietenie. Pentru Măduța, Doinaș era o Instanță. O instanță estetică. Dar și morală. Ce a spus

Doinaş era, pentru el, sfînt. Şi, iată, Doinaş devenea – precum în tinereţea lor fulgerată – din nou pîndit.

Moartea l-a secerat scurt pe Ilie Măduţa, la 62 de ani, cînd toate erau nelămurite. Cred că dacă a regretat ceva (altfel era un spirit puternic, în care viaţa lovise năpraznic: închisoare, în tinereţe, frate executat politic, fiică moartă în floarea tinereţii), atunci cu siguranţă că numai asta: n-a apucat limpezirea vremii.

La înmormîntarea lui a venit, cu toate dificultăţile prin care trecea (numele îi era interzis în presă, era urmărit, filat pas cu pas, oricînd putea fi arestat), Ştefan Aug. Doinaş. Sosea tocmai de la Craiova, unde – altă nenorocire! – se prăpădise I. D. Sîrbu, mare scriitor, tot membru al Cercului de la Sibiu, precum Doinaş, precum Ilie Măduţa. La prohod, la locuinţa poetului, alături de familie, de soţia poetului, mai erau doi-trei scriitori locali, printre care unul, D.S., atît de beat, încît era gata-gata să se prăbuşască peste raclă. Erau de faţă apropiaţi ai familiei, vecini, securişti, pe ultimii, Doinaş îi atrăsese ca un magnet. A vorbit, la groapă, Doinaş, aşa cum se aşteptau. Înainte, la prohodul din curte, vorbisem eu. Ilie Măduţa era mai mult decît un poet important: avea biografia încărcată (la un moment dat, în anii '50, era „penar”, cum povestea, hîtru, el însuşi, adică vindea pene de gîscă, în lipsa altui serviciu – chiar dacă era licenţiat în filosofie!), o biografie politică, dosar, dosar greu. Era un caz.

După întoarcerea de la groapă, în curtea casei celui plecat, am întîrziat puţin, alături de Ştefan Aug. Doinaş şi Deliu Petroiu, criticul de artă, venit din Timişoara, la o masă frugală.

Viaţa unui poet începe uneori postum, după dispariţia sa fizică. Cele 11 cărţi de poezie publicate de Ilie Măduţa – dintre care „Corabia autohtonă” (1969) lua premiul Asociaţiei Scriitorilor din Timişoara, iar „Orarul păstrăvului şi al mierlei” (1982) premiul Uniunii Scriitorilor – încep abia acum să-i suplinească, discret, dar temeinic, prezenţa fizică: prin biblioteci publice şi personale, prin prin invocarea poeziei lui în scris, cum e şi această încercare. Căci în poezia lui Ilie Măduţa s-a concentrat timpul – „Aur şi scrum”, cum se numeşte ultima sa antologie – mai bine ca oriunde. Cărţile lui ne aşteaptă.

Abandonul moral

În ce mă privește, nu-mi mai fac nici o iluzie: dusă-i vremea solidarizărilor exclusiv pe principii comune, în numele unui set de valori. Ziceai X, știai că merge în aceeași direcție cu tine atît prin ceea ce afirma cît, mai ales, prin ceea ce refuza. Prin ceea ce refuza nu conjunctural, ci consecvent și pe față. Nu ambiguu, echivoc, interpretabil. Această vreme a durat vreo șapte ani și după revoluție. Deși semne privind abandonarea credințelor și convingerilor dezinteresate, idealiste, înalte se arătau încă de atunci. În timp ce unii trăgeau din greu, din răputeri la întemeierea unor instituții noi, care să califice Aradul superior cultural – universități, revistă de cultură, editură etc. etc. – alții încercau pe cont propriu și în beneficiu propriu șansa pe care le-o dădea noul context: în politică, în afaceri, într-o carieră care să-i smulgă din rînduri în sus. Astăzi greu mai găsești un om de onoare: pentru care vorba-i faptă! Dimpotrivă, fenomenul celor mai incompatibile, pînă mai ieri, asocieri de persoane mă uluiește. Sau asocierea persoanei cutare cu partidul cutare. Îmi amintesc că, imediat după alegerile din 2000, m-am întîlnit, față în față, pe strada numită atunci Mareșal Ion Antonescu, cu noul primar ales. Aveam pentru persoana sa, încă din timpul CPUN, o simpatie reală. Încurcat mi-a spus, deși eu nu-i cerusem deloc socoteală, că, știi, am candidat pe lista PDSR, dar eu sînt un independent. Cum îmi furniza o informație de care eu nu aveam neapărat nevoie, nu i-am răspuns nimic. Mai apoi a intrat în partid. Ulterior a devenit, peste noapte, lider municipal în acel partid. Astăzi, județean. Ce va urma

oare mîine? De fapt nu-i problema mea. Eu discut doar un aspect moral. Sau de principiu. Dar cele mai înduioşătoare cazuri privind abandonul moral sînt tandemurile. *Pisică albă, pisică neagră*, cum ar spune hîtru Kusturica. Amuzant este că pisica albă a devenit intempestiv avocatul pisicii negre, iar aceasta al celeilalte. Această uniformizare morală – toţi o apă şi-un pămînt – este cred fenomenul zilei. Îl observ şi în spectrul nostru politic. PNL luptă din răputeri împotriva partidului de guvernămînt, PSD, dar dacă interesele ţării o cer s-ar putea alia, în viitor, cu el la putere. La rîndul său PSD urăşte profund PNŢCD, dar fiindcă în Consiliul Europei creştin-democraţii – Partidul Popular European – sînt forţa majoritară (şi nu doar în acest moment) e gata să-i sprijine pe ţărănişti să iasă la liman (limanul fiind intrarea în Parlament la viitoarele alegeri). Şi aşa mai departe. Are dreptate Ion Simuţ, un critic literar important. E momentul pentru marea proză românească. Una în care spectacolul abandonărilor morale, sufleteşti şi coagularea pe interese exclusiv mercantile e grandios. Probabil o să trecem atunci la proză. În toate sensurile.

(2002)

Ne adaptăm la rău

Una dintre însușirile noastre istorice – ca să nu spun ereditare – este ușurința cu care primim în suflete răul și apoi ne adaptăm spășiți la el. Puține popoare sînt dispuse să-l îndure cît românii. Și mai puține însă sînt cele care și-au creat o vocație artistică și filosofică din aceasta: *Nu-i da omului, Doamne, cît poate să ducă!*”. „*Mai rău să nu fie!*”. *Las că-i bine, că niciodată n-o fost să nu fie cumva. Îi rău cu rău, da-i mai rău fără de rău.* O valorizare spirituală și artistică a Răului, ce mai! Din cînd în cînd în istorie se pare însă că nu se mai poate, că răul ne cocoșește pe picioare, ne frînge. Atunci, abia atunci îl aruncăm sărind în lături de sub el. Dar nu după mult timp, amețiți de libera noastră greutate și mișcare, ne încărcăm din nou cu resturile sfărîmate. Nu altfel, se pare, că a fost și momentul 1989. Precum și altele din istorie. Atunci, în decembrie 1989, ne-am crezut cu adevărat liberi. Dar numai pentru cîteva zile. Am alungat de la sînul nostru răul, otrava. Repede însă am intrat (încă din ianuarie-februarie 1990) în ceea ce psihiatrii numesc sevraj. În carența răului. Drogul inhalat în doze puternice zi de zi își cerea tot mai agresiv dreptul. Așa că ne-am apucat din nou, precum de țigări, de el. Firește, cu iluzia că-l vom controla, că-l vom doza, că vom trișa, folosindu-l, precum copiii, la nevedere. Ce-i drept, Răul nu mai e cel vechi. Decît prin natura lui nocivă. Noul rău înseamnă *corupție, hoție la vedere, mercantilism care dezumanizează, egoism feroce, pizmă, furt și impostură academică, arivism fără scrupul (prin asocieri, complicități contra naturii), cameleonism și demagogie*

*politică. Și altele. Le știți D-voastră mai bine decât mine. La aproape 15 ani de la revoluție, românii s-au armonizat din nou cu răul. Nu mă refer, evident, numeric, la toți românii. Ci doar la acea majoritate democratică care poate să-l impună legal și celorlalți. Încît a devenit un adevărat risc să te mai revolți. Să-ți mai răcești gura de pomană. De fapt, această categorie trebuie izolată. Și deja și este. În presa scrisă, la televiziune, la întâlniri publice. Aceștia sînt din nou „inadaptabili”, „recalcitranții”. Calitatea, iar nu defectul acesta, inadaptabilitatea la rău, ne cam lipsește. Așa că numai un suflu nou, puternic, dinafară mai poate schimba ceva în mentalul nostru. Prin acroșare, *fie și ca ultim vagon*, la trenul celorlalte neamuri europene. Firește, cu toate corecțiile necesare.*

(2002)

Chip cioplit

Să nu te închini la idoli!, creștinește e o poruncă. Să nu-ți faci chip cioplit, la care tu însuși să te închini, e o dublă poruncă. Sub sancțiunea păcatului Trufiei. Unul dintre cele mai grave împotriva Sfântului Duh (Spiritusului Sfânt). Toate acestea nu-l privesc însă decât pe credinciosul practicant. Nu-i deloc cazul dlui Adrian Păunescu. Dar și din perspectivă laică ori, mai exact, artistică nu-i cazul să te închini la idoli: la chip cioplit. Între arta monumentală funerară și arta monumentală obișnuită, chiar atunci când ilustrează personalități marcante, *trecute din această viață*, relația este distinctă. De-o parte, cea funerară, în fața căreia sentimentul este de reculegere, de pioșenie, de admirație mută și împăcată. Dar nu de închinăciune. Nu de prosternare. Dincoace, la arta monumentală obișnuită, bunăoară, la noi, la monumentul lui Vasile Goldiș, relația ar trebui să fie strict estetică: de admirație a operei plastice. Nu depuneri de coroane, în acordul unui marș funebru, ca la mort. Nu prosternare, ca la sfânt. Reculegerea se poate face la superbul, conceput cu gust, monument funerar dedicat lui Goldiș – unul, de altfel, sobru, armonios spațiat, expresiv lucrat și *scris* – de la intrarea în cimitirul „Eternitatea” unde repauzează defunctul.

Adrian Păunescu însă nu a mai avut răbdare să aștepte verdictul posterității. În cazul său a hotărât singur. Încă din viață. Or, a doua naștere – singura care contează pentru un artist (scriitor) – este cea postumă. Dar, nu! Numele dlui Adrian Păunescu este încă din timpul vieții purtat deja de trei școli: una din Videle, alta din Pitești și a treia

din Bîrca (Dolj). Ultima, fiind și localitatea natală, i-a ridicat și bustul în bronz. La sfințirea lui și a școlii omonime, alături de doi slujitori ai Domnului, a participat însuși Întruchipatul. Măi să fie! Cîți olteni mari, iluștri, intrați deja în istorie, defuncți demult, nu a dat și Doljul? Începînd cu Tudor Vladimirescu și sfîrșind cu Constantin Brîncuși. Probabil că peste ani și ani (îi dorim viață cît mai lungă, precum oricui) și dl Adrian Păunescu va fi intrat cumva în istorie: ca poet (aici va cerne bine sita, căci ce fel de poet?, al cui?, al cărei cauze?). Ori ca om politic polimorf, complex: emul al lui Nicolae Ceaușescu; emul al lui Ilie Verdet; emul al lui Ion Iliescu. Și viața merge înainte, fiindcă cel turnat deja în bronz e un om în putere, încă tînăr, cu disponibilități fizice fabuloase, ziua și noaptea, cu disponibilități flexibile morale în funcție de funcție.

Să spunem că ridicolul ucide. Așa ar fi. Într-o lume normală. Cu simțul ridicolului. Nu și la noi, însă.

Românca Ana de Ungaria

Așa i-aș putea spune. Are în ea datele întregi ale nobleței native: inteligentă, frumoasă foc, o frumusețe minată de pudoare precum în versurile inconfundabile ale lui George Coșbuc, răsfățată cu har literar (de povestitoare), Ana Radici Repiský, pe numele ei întreg, este profesoară de limba și literatura română la Liceul „Nicolae Bălcescu” din Jula (Ungaria). Dar mai presus de toate: româncă. O condiție de care e explicit mândră. Fiindcă e ușor să fii român în România! E aproape o redundanță, un pleonasm. Dar nu și în Ungaria. În mijlocul unei culturi și civilizații copleșitor majoritare. Mai mult, și performantă, comparativ cu țările din jur (mai puțin Austria). E greu să aparții unei minorități naționale ne semnificative ca număr și întindere geografică; să nu fi aparținut politic, teritorial-administrativ niciodată țării-mamă și să fii pe veci consolată că nu îi vei aparține; că rostul tău este acolo, printre maghiari unde trebuie deopotrivă să trăiești în armonie cu ei, dar și conservându-ți identitatea: limba română, cultura, obiceiurile etc. etc. În veacul al 19-lea, la 1848, *a fi român* sub administrație austro-ungară însemna – chiar înainte de apartenența etnică și confesională – *a fi bun* (în sens moral, dar și intelectual, limba maghiară vorbită de deputații români din Parlamentul de la Budapesta era impecabilă, uneori intenționat mai subtilă și nuanțată decât a omologilor lor nativ maghiari – de exemplu cazul lui Vasile Lucaciu, Iuliu Maniu sau Vaida-Voevod). Azi au rămas puțini, tot mai puțini români români în Ungaria. Printre ei și Ana Radici Repiský. Ana s-a născut în marea comună românească

Micherechi, situată la granița cu România. Pentru ea, Micherechiul e centrul universului, miracolul inepuizabil al așezărilor umane. Căsătorită cu un slovac din Košice (Repiský) ea și-a accentuat, paradoxal, conștiința apartenenței naționale românești. Cartea ei *Plopi la capătul lumii* (Giula, 2003) pe care mi-a oferit-o cu emoție recent e un „poem” patetic dedicat localității natale, Micherechi. Un „poem” în ghilimele, fiindcă strict literar cuprinde o evocare biografică a autoarei și interviuri cu bătrâni ai satului, adevărate arhive orale ale locuirii de către români a vechiului (și întregului) județ Bihor. Mai rar atîta patetism netrucat, atîta efuziune sufletească, atîta ardoare și atașament al inimii! Localitatea Micherechi, azi prosperă economic, dar amenințată serios cu disoluția identității ei românești, aflată într-un proces avansat de acculturare (de asimilare maghiară), este vulnerabilă. Interviurile cu bătrînii satului sînt adevărate pagini de istorie orală, de antropologie, de istorie a limbii (dialectologie). La Micherechi se vorbește în grai bihorean pur, fermecător. Iată un mic fragment dintr-un interviu cu bunica Anei, cu Floarea Radici, născută Marc: *Cînd am venit io aice, o fost începută căuocie. Vineu oamenii cu cai și potcovească, cu pluguri. Or adus și cocii și tomnească (...) Tînu-to, fie iertat, o învățat la bătrînu Beșe, dă lîngă fîntîna lu Petruța. Acolo i-o fost miheiu.* (pag. 23).

Să nu ne grăbim cu concluzii false și facile. Și România are o vină, nu mică, pentru situația precară în care se află identitatea – nu confortul, nu prosperitatea materială, care sînt peste ale românilor din țara-mamă – a confracților noștri din Ungaria. După 1918, după Unire am uitat pur și simplu de ei. Ori am făcut un calcul meschin: noi îi abandonăm vouă, ungarilor, abandonăți-i și voi nouă pe ungurii din Ardeal. Numai că Ungaria s-a dovedit mai atașată de ai săi decît noi de ai noștri. Nu știu dacă sîntem gata să recunoaștem acest lucru. Existența unor oameni precum Ana Radici trebuie încurajată, cinstită, elogiată. În fond, e vorba și de o părticică din noi.

(2003)

Cum moare un artist?

N-am cum să evit acest loc comun: sîntem o patrie mai degrabă a Artei (literare, plastice, muzicale, teatrale) decît una a afacerilor prospere. E bine? E rău? Nu ştiu. Unii ne invidiază pentru asta. Alţii ne plîng de milă. Cu toate acestea numărul artiştilor profesionişti – unii, liber-profesionişti – raportat la populaţia ţării (una de mărime mijlocie în Europa) nu este exagerat de mare. Vreo 2400 de scriitori (dintre care peste 800 sînt cadre didactice universitare care predau, traduc şi mediază, spre noile generaţii, literatura). La fel, artişti plastici şi compozitori. Foarte puţini dintre ei trăiesc însă ca liber-profesionişti (din vînzarea literaturii proprii, a operelor de artă plastică, a compoziţiilor sau din interpretarea lor). Cei mai mulţi îşi cîştigă pîinea cea de toate zilele muncind – privat sau bugetar – în domenii limitrofe (învăţămînt, instituţii de cultură şi spectacol, edituri, presă etc.). Există însă un număr de artişti pensionari, din toate domeniile, se estimează că la nivelul întregii ţări aproximativ 1500, care îşi duc ultimele zile de viaţă într-o mizerie incredibilă. E înfiorător să constăţi că unii dintre ei sînt, pur şi simplu, valori superlative ale culturii noastre contemporane.

Două cazuri m-au cutremurat cu osebire. Întîi, cazul compozitorului Tiberiu Olah. Se spune că Tiberiu Olah este cel mai mare compozitor român (în arta muzicii culte, simfonice, dar el a ilustrat banda sonoră şi în peste 40 de filme româneşti şi străine) după George Enescu. Anul acesta a murit Tiberiu Olah la 70 de ani, după un deceniu de suferinţă îngrozitoare. Cu o pensie de mizerie,

neavînd bani nici de medicamente, acesta a încetat din viață abandonat de toți (în afara surorii sale) într-un spital din Tg.-Mureș. La înmormîntarea lui au participat șase oameni! Al doilea caz: cel al interpretului și compozitorului Emanuel Elenescu. El a sîrșit la 92 de ani. Dar nu oricum: de inaniție (prin înfometare). Amîndoi au fost nu doar mari compozitori și interpreți, ci și cadre universitare la Conservatorul bucureștean.

Nu demult s-a aprobat, în Parlament, o lege privind o așa-zisă *pensie de merit* pentru artiști profesioniști (membri ai uniunilor de creație) care au depășit vîrsta de 65 de ani. Legea a apărut deja, în primăvară, în Monitorul Oficial. Aplicarea ei ar fi obligatorie. Aș!, ea nu poate fi aplicată pînă la noua rectificare de buget (ministrul Tănăsescu dixit). Între timp, săptămînă de săptămînă, ziarele sînt pline de necrologuri la mari artiști. Ultimul, la Victor Gaga, cel mai mare sculptor din Timișoara (autorul monumentului de la Mirăslău, unic, dedicat lui Mihai Viteazul). Timpul nu mai are răbdare. Iar artiștii, atît de puțin numeroși, nu sînt o miză electorală pentru nimeni (spre deosebire de țărani, aproape 50 la sută dintre votanți, ce Dumnezeu, merită să dai acolo un miliard de dolari ajutoare înainte de alegeri.). Artiștii sînt, din acest punct de vedere, imponderabili, nevăzuți, deși atît de prezenți, ca îngerii. Dar de îngeri cine să mai aibă grijă?

(2002)

Biata Basarabie!

În anii aceia, cine-i uită?, înaintea erei noastre cum se spunea în socialism, ne-am amintit amîndoi, eu și bunul meu prieten Dorel Sibii, prin nu știu ce împrejurare ciudată, un cîntec vechi pe care îl cîntau părinții noștri, veterani de pe frontul de răsărit: *„Azi-noapte la Prut/ războiul a-nceput/ Românii trec granița iarăși,/ să ia înapoi/ prin sabie și scut/ moșia pierdut-astă vară.// Să mergem, să mergem în țara Basarabilor/ plină de grîne/ plină de flori.”* Tot cam atunci citeam, oarecum pe sub mînă, versuri incredibile de Grigore Vieru în care solitar poetul sacraliza limba română schingiuită în Siberii de gheață. Și pe prozatorul Ion Druță, tot din Chișinău, în volumul *Clopotnița* unde personajele sale visau regal la Ferdinand Întregitorul de Țară. Imediat după revoluție, după declararea independenței de stat a Moldovei (Basarabiei), a limbii române ca limbă de stat, a tricolorului (roșu, galben și albastru) ca steag național și a Imnului „Deșteaptă-te, române!” la fel ca în țara mamă, România, nimic nu mai credeam că poate opri procesul ireversibil al unirii provinciei furate într-o noapte la Prut cu țara. Evenimentele însă pe cît de tare au demarat, pe atît de brutal au fost curmate. Nu pe Prut, ci pe Nistru. Comunismul rezidual cel mai agresiv din interiorul Basarabiei, dar și dintr-o Rusie rănită de moarte și visceral isterizată prin capul său de pod, Transnistria, mînă în mînă cu un „comunism cu față umană” reprezentat la București de dl Ion Iliescu și de ministrul său de externe, Adrian Năstase, ne-au trezit din visare cu un duș rece, siberian. Independența Basarabiei era una specială: doar față de România,

care se și grăbește, *prima în lume*, să o recunoască – dar nu și față de noua Rusie. Europa nu s-ar fi opus, atunci, la o „soluție germană” în unirea noii României cu provincia sa istorică, Basarabia. Singura condiție era aceasta: unirea să fie expresia cea mai democratică a voinței celor două părți. Dar populația românească a Basarabiei, s-o spunem clar, era confuză, intoxicată istoric bolșevic (exemplu: românii sînt socotiți și acum fasciști). O populație covârșitor rurală, rănită istoric profund, de mai multe ori în doar două generații: primul război mondial, revoluția bolșevică, marea unire cu Regatul României în 1918, an foarte tensionat și contradictoriu, cedarea Basarabiei, în iunie 1940, sovieticilor, în urma Tratatului Ribbentrop-Molotov, urmată de masacre, execuții sumare, deportări în masă în Siberia, exil, recuperarea peste un an, a Basarabiei de către armata română – perioadă în care colaboraționiștii regimului bolșevic au plătit-o rău –, reocuparea, în 1944, a provinciei de către sovietici cu urmări pentru populația românească și mai crunte decît între 1940-1941, „independența” de paie de acum, politica moale, lașă, fără imaginație și persuasiune diplomatică a României postceaușiste (iliesciene), toate au dus la situația de acum. Basarabia este un teritoriu tampon între Europa și Euroasia. Ține de amîndouă deșirată, cu un picior într-una, cu celălalt în alta. Într-o Europă Unită, cu granița pe Prut, hăul se va lărgi cu siguranță. Basarabia va cădea în el, ori va sări undeva: în România, acasă. Ori între brațele de oțel, întotdeauna atît de primitoare, ale Rusiei. O, biata de ea, Basarabie! Dar și de noi, dacă o uităm.

(2002)

Basm de iarnă sau coșmar?

Sînt arădean de 30 de ani. Originar din inima Ardealului, purtam mereu în suflet nostalgia iernilor fabuloase de acolo. Zăpezi masive, Mureșul înghețat bocnă de la un mal la altul de Bobotează, peste care treceau, uneori, oi la păscut prin luncile de peste apă, cu sălcii încă verzi. Alteori treceau sâni trase de cai, transportînd lemne de foc peste gheața care pocnea prelung și nervos. Alții tăiau copca în gheața groasă de două plame în care prindeau crapul gras de două-trei chile. Nimeni nu se lamenta că ninge, nimeni nu se văita că-i frig cumplit, totul, în schimb, părea normal, în ordinea de sus a succesiunii cosmice a anotimpurilor. Dar la Arad iernile erau mai seci, uscate, alteori doar umede, niciodată încărcate de zăpadă. Cînd ninge, minunea albă dura cel mult cîteva zile. Apoi totul se transforma într-o pastă maronie, noroioasă, o fleșcăială în care îți intra piciorul curat și uscat și din care ieșea afară bine umezit și încărcat cu o materie impură: natural-industrială.

În sfîrșit, anul acesta la Arad a nins bogat. Un strat imens, alb, un rezervor viu de viață ne acoperă, ne împrejmuiește. În afară de copii, care au bucuria intuitivă a darului de sus, adevărat, toți ceilalți, adulții, privim evenimentul ninsorilor ca pe o nenorocire. Avem, s-ar zice, o inadecvare la clima noastră, temperat-continentală. Vineri dimineța, 10 ianuarie a. c. , cînd a căzut cea mai abundentă zăpadă, Aradul arăta ca-n basme. Dar și ca un coșmar. Ca în basm pentru cei gata să răspundă provocării iernii: să înlătore zăpada din ușa casei, din fața ei, de pe trotuar. Să meargă, în sfîrșit, pe jos la serviciu,

cîteva sute de metri, și nu, iarăși, trîntit leneș în scaunul mașinii mici. Ca un coșmar pentru cei care așteptau totul de-a gata: țiganii să le măture trotuarul, primăria strada, prefectura șoseaua. Sigur, aceștia au răspuns, ca întotdeauna, sub așteptări. Sigur, ei sînt plătiți din taxe și impozite grele. Sigur, de la ei se așteaptă multe. Dar nu totul. Iarna nu este o provocare doar pentru ei. Ei sînt doar linia întîii. Iarna este și pentru noi iarnă. Și, în fond, iarna nu este doar un necaz, ci și o bucurie. Ni s-a atrofiat oare întru totul vocația ei? Altceva. Ninsoarea a avut, ca să zic așa, și un efect politic: ea a dezvoltat, încă o dată, psihologia proprietarului și pe cea a chiriașului. Mergînd pe strada Elena Ghiba Birta în acea dimineață, trotuarul era invariabil curățat în dreptul proprietarilor, al firmelor private și deloc în dreptul unor edificii lăsate în paragină, dărăpănate, ale chiriașilor. La acestea ar trebui să adaug: la fel de neglijate erau și trotuarele din fața blocurilor cu apartamente proprietate privată (obținute, în anii 90, pe o sumă simbolică). Ia să fi plătit dinșii o sumă reală, strînsă prin sacrificiu! Să vezi ce drag ar fi prins atunci pentru ceea ce le aparține. Dar acesta este un alt basm al unei alte ierni. Ce continuă.

„Observator arădean”, Anul VI, Nr. 1599, 2003)

Un bastard al secolului 21

Terorismul! Atacurile recente de la Istanbul, care ne-au reactualizat imaginile terifiante din 11 septembrie 2001 de la WTC cu avioane pline cu pasageri care intrau, ca bombe vii, în Turnurile Gemene, au cutremurat întreaga lume civilizată. Ne-au obligat, încă o dată, să ne întrebăm: care este esența terorismului? Ce anume îl motivează pe terorist într-atît încît să moară (să se sinucidă) numai să ia viața unui număr cît mai mare de semenii? Succesul lui e cu atît mai important cu cît cei uciși vor fi mai mulți și mai inocenți: copii (în școli, grădinițe, autobuze școlare), femei, bătrîni, turiști. Teroristul nu e un simplu soldat fanatizat în cauza sa, fiindcă el nu atacă îndeobște alți militari sau baze ale acestora. El pare mai degrabă un misticoid sedat de o credință sălbatică decît un contemporan de-al nostru, posesor al unor funcții raționale. Mulți teroriști au, paradoxal, pregătire tehnică superioară ori provin din familii înstărite saudite, egiptene, din Emirate, vezi cazul lui Bin Laden. Mulți sînt instruiți în universități occidentale, în acel Occident pe care vor să-l distrugă. Sigur că forma cea mai vizibilă a terorismului este aceasta: religioasă. O religie, cea care se autocaracterizează «a sabiei», islamică, a intrat în conflict ireconciliabil nu cu o parte a lumii secolului 21, creștină ori nu (turcii, recente victime, sînt musulmani), ci cu lumea însăși devenită, prin globalizare, un *sat cosmic*. Islamistul nu vrea să locuiască însă în acest *sat*. Cum nici în afara lui nu se poate, din cauza *boom-ului* tehnologiilor înalte, a comunicațiilor prin satelit, a calculatorului, Internetului care fac lumea una singură – riposta care îi stă la îndemîna teroristului, unica, este distrugerea, pur și simplu,

a lumii însăși prin *jihad* («războiul sfânt» și total îndreptat împotriva «necredincioșilor »).

Terorismul mai are însă cred o explicație, nu doar aceea a incompatibilității Islamului cu lumea globalizată. O explicație care ne privește și pe noi, cei din răsăritul Europei. Pentru prima oară în istorie trăim în același timp segmente compacte de oameni pe paliere temporale diferite: omul tribal, prizonier pe viață al propriilor fantasmе, habitudini și reflexe ancestrale, din care nu doar că nu poate ieși, dar pe care le și apără prin orice mijloace, și omul secolului 21, al dialogului, multiculturalismului, ubicuității lumii, al alterității, al lui Celălalt (cu C mare). Această tensiune o cunoaștem și noi: războaiele din Iugoslavia, din Transnistria ; la noi, mineriade, conflicte interetnice, interconfesionale (ortodocși-greco-catolici). În fine, ar fi multe de spus. Până atunci, o temă de meditație.

(2003)

Caragiale în țara lui Eminescu

„Toți visăm (români fiind) la Eminescu, dar trăim ca (și) Caragiale” – această aserțiune concentrată a făcut deja carieră. Să fie ea și adevărată? Să ne gândim puțin. Ea presupune un pol ideal, splendid al vieții și al gândului numit Eminescu, și un altul derizoriu, compromis, chiar promiscuu, numit Caragiale. Să fi fost însă Eminescu un model imaculat, perfect armonios, netensionat și contradictoriu prin care ne-am proiectat spiritual, dar și ca oameni? Iar, prin contrast, Caragiale (și opera lui) un revers grotesc, caricatural, stricat, decăzut al primului? Această așezare în oglindă a firii românești prin cele două spirite tutelare trebuie, musai, puternic amendată, măcar nuanțată. Chiar dacă ea conține, cel puțin la suprafață, un adevăr impus de diferența dramatică de temperament și cultură dintre cei doi, deopotrivă superiori și reprezentativi. Unul, Eminescu, cu capul în nori, inapt vreodată a călca cu picioarele pe pământ. Confundînd Cerul cu Pământul. Celălalt, Caragiale, tern, dar de-o inteligență fără cusur, cinică chiar, căruia nu-i scăpa nimic semnificativ din jurul său, din fauna umană de la gurile Dunării, din apropierea Fanarului, pe care o iscodea cu lupa, mărunț, în detaliu, reacționînd – iar nu distanțîndu-se superior ca primul – la realitatea românească, căutîndu-i fisura, asimetria expresivă, buba dulce (căci pe cît de inevitabilă, pe atît de trecătoare).

Sîntem deopotrivă plămădiți din același aluat, din Eminescu și Caragiale, dar desigur fiecare în proporții diferite. Ce e rău în asta? Ne place să ne credem mai mult unul decît celălalt? Dacă e așa,

atunci în mod sigur vrem să-l ascundem pe al doilea prezent în noi mult mai mult decît sîntem dispuși să recunoaștem. Caragiale este un spirit impecabil, rece, o minte fără afecte, o tragedie fără emoție vizibilă, fără leșin. Și epocile în care trăim sînt un amestec disproporționat din cei doi. Trăim, acum, în plin Eminescu, așa cum naiv se mai iluzionează unii? Nici vorbă! Deschideți numai televizorul, pe orice canal. Deschideți ziarul, indiferent de culoarea lui politică! Ori deschideți urechile la colțul străzii, în piață ori la miting. Un hohot uriaș, cacofonic, sublim în felul lui, se aude. Trăiască anul Caragiale!

(2002)

Cu rafinament și rigoare, totul despre publicitate

Carmen Neamțu face parte dintr-o nouă generație de intelectuali, alta decît a mea să zicem. Mai academică, mai riguroasă, oarecum științifică – în măsura în care o disciplină umanistă permite aceasta. Noi eram (sîntem) mai nativi, mai spontani și liberi în expresie, uneori pînă la exces. Batem cîmpii cu grație, cum s-ar spune. Doctor în filologie, ziaristă, cadru universitar rafinat (și din această cauză incomod într-un mediu profesional al improvizăției sau imposturii), Carmen Neamțu debutează editorial chiar cu teza ei de doctorat: „Limbajul publicitar” (editura „Mirador” 2002). O carte care pune sub lupă reclama. Un fenomen care ne-a inundat viața, intimitatea. Uneori confortul psihologic. Ne-a întrerupt plăcerea unui film, a unui talk-show, a unui concert discret și întremător, a unui jurnal de știri de actualități. Reclama este un fenomen deopotrivă cu impact psihologic, sociologic, stilistic, estetic, retoric, pe un suport de interes, firește, mercantil. Ea se află situată între un produs și un consumator cu intenția, niciodată explicit mărturisită, de a suprima distanța dintre cele două limite.

Spectacolul reclamei (publicității în general) este unul fabulos, complex, nu o dată ingenios sau doar șiret. Nu șiret, pervers. Subliminal. Carmen Neamțu, ca o redutabilă filoloagă, îl purică și pe față și pe dos. La toate nivelele: tipologia reclamelor, retorica lor, nivel lexical, nivel morfo-stilistic, istoric, sub raportul enunțurilor. Bibliografia română și străină pusă în joc este imensă – 162 de autori

și titluri, români și străini – dublată de o „Anexă” ilustrând 109 reclame, multe în policromie.

Spectaculos este raportul „pro” sau „contra” reclamei avînd ca referință personalități culturale grele, autentice. De altfel, în paranteză fie spus, toți consumatorii de media scrisă sau audio-vizuală s-ar putea diviza radical între cei care agreează sau măcar tolerează reclama și cei care o resping sau chiar o urăsc. Sigur, reclama este și o formă de venit, de finanțare a presei independente. Uneori este chiar forma, singura de finanțare. Cu toate acestea între adepții și dușmanii ei raportul este mereu variabil. Iată cîteva exemple „pro” și „contra” reclamei. „Pro”: „publicitatea prin produsele din reclame, răspunde nevoii fiecăruia de a fi informat, nevoii de integrare, de securitate și nevoii de a avea repere” (Michèle Jouvé). „Contra”: „Principalul public-țintă al reclamelor sînt femeile” (A.J. San Augustine și W.F. Foley). Reclamele „le încurajează să privească actul cumpărării ca pe o meserie, ca pe un mod de viață.” (Colin Gillian). Tot „contra”: „Publicitatea convinge cîtiva bărbați să trăiască mai presus de mijloacele lor de existență – la fel ca și căsătoria. Publicitatea se adresează unui grup de 1000 de oameni pentru a influența unul – la fel ca Biserica. Publicitatea este deseori guralivă, redundantă și obositoare – la fel ca Senatul Statelor Unite” (Bruce Barton).

Carmen Neamțu, prin excepționala rigoare filologică pe care și-o impune, descurajează, prin această carte, cititorul infantil cultural sau grăbit, superficial. E vorba, în fond, aici, de un exercițiu deopotrivă al inteligenței și al calificării intelectuale autentice.

(2003)

„Moartea cărții” – un epilog la un târg de carte

Cînd, la sfîrșitul secolului al XIX-lea, se descoperă, nu fără senzație, *fotografia* – tehnica fotografică – toată lumea era deja convinsă că, din acel moment, pictura a decedat. Cînd, cîtiva ani mai târziu, frații Louis și Auguste Lumiere descoperă *fotografia animată* – *filmul* ! – s-a și proclamat moartea teatrului – firește, a spectacolului de teatru. Cînd s-a descoperit televiziunea, s-a anunțat moartea filmului (și a cinematografiei în general). Cînd s-a descoperit calculatorul, cu imensele sale resurse – de scriere, inclusiv creatoare, de conservare și sistematizare a informației, de comunicare prin Internet, e-mail și de receptare, în timp real a informației oriunde și de oriunde de pe glob – s-a și anunțat dispariția cărții tradiționale. Cea pe suport de hîrtie. S-a anunțat pur și simplu moartea ei. Pretutindeni au loc astăzi simpozioane pe această temă. Cele mai multe vesele , pornindu-se de la premisa că venerabila *carte* și-a trăit traiul și și-a mîncat mălaiul în timp ce s-a născut un Făt-Frumos, Calculatorul, cu totul și cu totul năzdrăvan. Și, precum pomenile la români, tristul eveniment e primit cu bucurie paradoxală: chiar pe acest fond au luat ființă mii de edituri, precum într-un crepuscul al cărții. Nimeni nu le mai știe astăzi numărul și locația. Se tipăresc exploziv mii de titluri de cărți, semnate, firește, de mii de autori (noțiune în care îi includem, deși mai modești ca număr, și pe scriitori) în tiraje ce pot fi cu ușurință plimbate la purtător (de autor, de editor, după înțelegere).

Lăsînd gluma la o parte: bătrîna *carte* nu-și dă duhul în pofida

bîrfitorilor cu lap-top. Ea ne-a şcolit, ea ne-a civilizat pe toţi, inclusiv pe cei ce navighează de cu seară pînă în zori pe Internet. Căci pînă şi cunoaşterea noului zeu, Calculatorul, se face tot printr-o carte. Aşa cum n-au dispărut nici pictura, nici teatrul, nici filmul de cinematograf, aşa şi cartea. Că se va schimba ceva în felul ei de a fi, inclusiv în suportul ei material (e vizată hîrtia, substituirea ei electronică: eu totuşi am rezervele mele, fiindcă ea, cartea, e şi un obiect estetic în sine, o materialitate spiritualizată), poate. Dar nu mai mult!

Marea problemă – una într-adevăr reală – legată de carte este însă alta. Una cu dublă bătaie: cu referinţă la *scriitor*; la condiţia lui; apoi la apetenţa sau inapetenţa marelui public pentru *lectură* astăzi cînd acesta e confiscat de audio-vizual. *Scriitorul* de azi nu mai are nici reputaţia, nici imaginea publică de dinainte de 1989. Mitizarea sa, pînă atunci, a devenit străină mai ales noilor generaţii. Scriitorul a coborît în agora, în pagina de ziar cotidian, în talk-show-urile tv. A pierdut aura de dinainte, dar a cîştigat în dimensiunea umană. El poate comunica infinit mai mult, poate recepta aşijderea, încărcîndu-şi bateriile. Sigur, rămîne în discuţie credibilitatea lui, detenta lui intelectuală şi morală. El se poate impune cu graţie. Precum se poate şi compromite ridicol. Cazurile sînt la îndemînă. Dar asta e altă chestiune.

„Observator arădean”, An VI, Nr. 1698, 2003

Comuna di Roma!

Nu mă simt deloc confortabil intelectual că locuiesc într-un oraș (municipiu) în care una dintre cele mai importante artere rutiere de acces în oraș și spre exterior se numește *Calea Timișorii*. În românește ar fi corect *Calea Timișoarei*. Că o stradă centrală care dă din fața Teatrului de Stat drept la instituția cea mai frecventată de români – Poliția – se numește *Mihail Eminescu* (este vorba firește de *Mihai Eminescu*). Că Piața Ioan Slavici e un trotuar din fața liceului omonim, până mai ieri. Că strada pe care locuiesc, în Cartierul Funcționarilor, care pînă deunăzi avea un nume – Margaretelor –, floral precum strada însăși (ce-i drept neasfaltată, deși pe harta dlui viceprimar Voicu e asfaltată – mi-a arătat cu degetul la începutul mandatului său că e asfaltată, degeaba stau eu pe ea și știu altfel) s-a schimbat aiuritor, intempestiv în Coriolan Petreanu. Tot respectul pentru dînsul. Știu cine a fost covășințeanul: critic de artă cu studii la Viena și catedră universitară la Cluj. Și ce-i cu asta? Dacă s-ar fi schimbat strada Răchitei sau Cucutei în Coriolan Petreanu n-aș fi avut nimic de spus. Sau ar fi primit numele său o nouă stradă din cartierul Micălaca. Dar de ce în locul Margaretelor? Mă gîndesc, dlor consilieri să vă dau în judecată, în asociere cu alți locuitori ai Margaretelor. Toate actele noastre de identitate și proprietate sînt pe această stradă. De ce să ni le schimbăm? Pe banii cui? Înțeleg dacă se numea Lenin. Sau 30 Decembrie. Pardon! Asta e valabilă și acum, fiindcă, deși a venit Regele tot tovarășul conduce.

Am înțeles că în România toate comunele au șansa să devină

Vasile Dan

orașe indiferent de starea lor. Iar un oraș e nimic dacă nu-i municipiu. N-am văzut însă și fenomenul invers: decăderea unor orașe la statutul de comună. Dacă n-au curent electric tot timpul zilei, rețea de apă potabilă, gaz metan, canalizare, trotuare asfaltate, televiziune prin cablu etc etc. În lipsa acestor utilități indispensabile unei vieți urbane, tot comună se cheamă că ești, chiar dacă ți se spune oraș. Apoi nu-i deloc dezonorant să fii comună. Roma știți ce e? Comuna di Roma!

(2003)

De ce nu știm să comunicăm?

Am fost, zilele acestea, invitat în mai multe licee din Arad, precum și în cel de la Săvîrșin. Ocazia – 15 ianuarie, ziua nașterii poetului Mihai Eminescu. Nu știu nici acum, după consumarea evenimentului, cît era interesul real al elevilor pentru poezia și biografia nefericitului nostru poet național și cît cel al profesorilor de limba și literatura română, mulți dintre ei marginalizați prin scăderea dramatică a motivației elevilor – dar și a societății noastre în general – pentru valorile superioare ale artei, ale disciplinelor umaniste, înlocuite agresiv, de peste zece ani, de isteria politicii, de goana nebună după bani – cît mai mulți bani – pentru unii, pentru alții necesari supraviețuirii. Am constatat că Eminescu cel de astăzi este aproape exclusiv, obiect de studiu în școală, eventual subiect de bacalaureat. Mai interesează, eventual, două lucruri: boala și viața lui excentrică și, pentru o categorie foarte subțire de elevi, ideologia lui (antisemitismul, xenofobia, „protolegionarismul” lui). Aproape pe nimeni nu mai interesează *spiritul* lui Eminescu, cel din *Oda (în metru antic)*, din *Scrisoarea I*, din *Rugăciunea unui dac* și din alte poeme grele de sens, ci doar suprafața lui amăgitor-sclipitoare din *O rămîi, Atît de fragedă*, *Pe lîngă plopîi fără soț*, *Somnoroase păsărele*, înțelese astăzi de mulți ca niște manele, din care adîncimea spiritului eminescian a fost evacuată.

Dar altceva m-a frapat cel mai tare: inapetența spre comunicare a celor mai mulți. Aceasta este o stare patologică mai largă a societății noastre. Dresat să asculte și numai să asculte cu capul plecat în peste

cinci decenii de dictatură, atitudinea curentă a românului este aceea a pasivității. El stă doar la primire. Reacția la mesajele care vin spre el este extremă: ori de respingere necondiționată, ori de acceptare așijderea. Sînt reacții umorale, încărcate mai mult afectiv decît rațional. Încercați să angajați o discuție civilizată pe orice temă care de altfel interesează pe oricine și veți avea parte fie de o înjurătură de mamă la subiect, fie de o interjecție afirmativă totală. Dacă te afli la mijloc, nuanțînd discuția, relativizînd respingerea sau acceptarea, ți se va întoarce brusc spatele, dacă nu cumva vei fi tu însuși afurisit. Ideile nu vin doar la noi de la cei îndreptății (așa ceva nici nu există riguros vorbind), ci trebuie să meargă și de la noi spre alții. Trebuie să comunicăm efectiv între noi, să ne apărăm punctele de vedere cu argumente, să ascultăm cu calm – cu mintea – pe ale altora înainte de a le accepta sau respinge. Nu mai sîntem (sau n-ar mai trebui să fim) o societate maniheistă în care o parte (mică) a ei gîndește pentru toți (partidul, guvernul, primăria), iar cealaltă execută. Ci una care execută gîndind, disociînd binele de rău, corectîndu-se pe sine din mers, în timp ce-i corectează pe alții. Nu doar în afara noastră trebuie făcută ordine, ci și în noi înșine. Iar aici este cel mai greu.

„Observator arădean”, Anul VI, Nr. 1605, 2003

O carte seducătoare

Cînd am ajuns, acum 30 de ani, la Arad (*Fugit irreparabile tempus*) am găsit aici o realitate literară surprinzătoare. Dacă oriunde altundeva, în centrele culturale județene dominau, în cenacuri, autorii de versuri (uneori exclusiv), la Arad, dimpotrivă, scena era ocupată de prozatori. Ba mai mult, aceștia, deși relativ tineri atunci (proaspăt absolvenți de facultate), scriau romane, nu proză scurtă, ce părea mai la îndemînă. Mai abordabilă pentru un începător. Gheorghe Schwartz, Florin Bănescu, Horia Ungureanu, Cornel Marandiuc, aceștia erau starurile locale. Poeții păreau niște dulci copii pe lîngă ei. Niște veleitari. Niște diletanți. A trebuit să treacă aproape un deceniu literar ca scena să se echilibreze cu poeți. Autentici, nu doar județeni: Mihai Traianu (faimos prin colaborările sale la *Tribuna* clujeană a lui D.R. Popescu, unde umplea pagini întregi cu poeme nonconformiste, ceea ce părea incredibil într-o atmosferă intoxicată ideologic, de propagandă), Carolina Ilica (cu poeme îndrăznețe, de sugestie erotică, ca să nu spun sexuală), Romulus Bucur (venit de la *Cenacul de luni*, al lui Nicolae Manolescu, unde nu era un simplu figurant, ci un nume cu greutate), Gheorghe Mocuța, Francisc Vinganu. Poate eu însumi, exersînd, pe atunci, și veleități critice. Prozatorii arădeni aveau un ceva numai al lor. Fiecare încerca să impună un „topos” al lui. Florin Bănescu un areal lingvistic și psihologic bănățean. Gheorghe Schwartz, un Lugoj imaginar, fabulos, hilar, funambulesc. Horia Ungureanu, un Ridiș generic din podgoria Aradului cu personaje – păstrînd proporțiile – parcă din tragedia

greacă. Acestei galerii de prozatori i s-a alăturat, acum vreo 10-15 ani, și Ion Corlan. El vine dintr-un alt spațiu lingvistic. Din Oltenia. Proza lui este un spectacol viu al limbii române. Ion Corlan – mai ales prin noua și splendidă sa carte *Povestea Nebunilor* („Mirador” 2003), recent lansată – aduce o noutate nu doar în proza arădeană (pe care Cornel Ungureanu, prezent la lansarea cărții, o eticheta, nu știu cât de drept, cam tradiționalistă – Gheorghe Schwartz, tradiționalist? Micota, tradiționalist? Să fim serioși!). Ion Corlan scrie și desfășoară conflicte deloc cuminți. Dimpotrivă: aproape licențioase. Atît la nivelul limbajului cît și la cel al relațiilor dintre personaje. Ultima lui carte, *Povestea Nebunilor* valorifică literar o poveste de dragoste dintre un intelectual rasat și o prostituată. E ca-n marea proză rusească. Conflictul, adînc, aproape dostoevskian, privind însăși condiția umană. Fragilitatea ei. Limbajul personajelor e crud. Cartea lui Ion Corlan se citește pe nerăsuflăte. Cei pudibonzi vor găsi-o scandaloasă. Ceilalți o să o savureze pagină cu pagină. Dramaturg, romancier, medic, Ion Corlan ne propune o carte care demonstrează ceva important: literatura e încă vie, indispensabilă, de neînlocuit. De neînlocuit chiar de un mediu uzurpator pentru orice ficțiune: audiovizualul.

„Observator arădean”, Anul VI, Nr. 1722, 2003

Povestea unui om: Iosif Corpas

Rareori istoria se personalizează mai concentrat ca în biografia lui Iosif Corpas. Nu doar viața, ci și arborele lui genealogic este o sinteză istorică. Iosif Corpas s-a născut în Arad, în 1926, din părinți care reprezintă o oglindă a interferențelor etnice chezaro-crăiești. Tatăl, român, iar mama, maghiaro-germană. La 13 ani fugе de acasă ajungînd la Budapesta de unde, după cîteva luni de detenție, e restituit autorităților române. La 22 de ani (în 1948) trece iarăși ilegal frontiera și nu se oprește pînă în Germania Federală. Numai Dumnezeu știe prin ce a trecut – toate țările traversate trăiau isteria ideologică și militară postbelică. După ce lucrează puțin timp în Germania (cofetar), nu se astîmpără și trece în Franța angajîndu-se aici ca miner. Se întoarce în Germania destul de repede, fiind rezidentul mai multor lagăre de emigranți, muncind, ici și acolo, pe apucate. În 1951 (avea doar 25 de ani, așa că se simțea îndreptățit să și iubească), trece, nebunește, în Germania Răsăriteană (R.D.G.) spre a participa la Festivalul Mondial al Tineretului Comunist. Este prins și expedit în Germania de apus. Partea bună este că acum i se acordă statutul de refugiat politic. Lucrează la minele de cărbuni din Essen, apoi ca ajutor de bucătar în armata americană. Ba mai mult: muncește la deshumarea morților din cimitirul martirilor din fostul lagăr de concentrare de la Dachau. Dar cea mai catastrofală idee care i-a venit – cu toate că și cele de pînă acum par picarești, incredibile – este următoarea: își cere repatrierea în România anului 1956 (R.P.R.). Abia cu întîmplările de aici încolo începe cartea sa „Secvențe din

fostele închisori politice. Scriere documentară”, editura „Humanitas”, 2003. Este repede condamnat la patru ani și șase luni de închisoare politică pentru tentativă de trecere frauduloasă a graniței. Este condamnat și închis împreună cu deținuții politici (tărâniști, liberali, legionari, preoți și ierarhi greco-catolici, foști înalți funcționari de stat și ai armatei). Principalele închisori în care este aruncat sînt Oradea, Aiud și Gherla. Au urmat apoi coloniile de muncă de la Periprava, Salcia, Stoienești și Grădina.

Este o traiectorie umană prin bolgiile infernului comunist. Dar nu numai atît. Este și o radiografie, incredibil de rece, nepărtinitoare, chiar cinică, dar dreaptă, a psihologiei deținuților. Ne va fi încă foarte greu să credem, dar și acolo existau stratificări morale, profesionale, politice. De o parte, pătura superioară, a „adevăraților deținuți politici” (ghilimele sînt puse de Iosif Corpas), de cealaltă a „frontieriștilor” (desconsiderați de primii, etichetați drept „pierde-vară”, „vagabonzi”, „aventurieri”, oameni fără țară și principii). Între primii și ultimii tensiunile nu sfîrșesc. În timpul celebrei revolte de la închisoarea din Gherla (14 iunie 1958), inițiată de „frontieriști”, aceștia nu sînt sprijiniți de „adevărații deținuți politici”. Alteori, ultimii, în pofida înaltului statut din libertate (generali, profesori universitari, scriitori, medici cu renume, lideri politici), cedează umil în fața celor mai elementare tentații (de hrană, de tratament, pentru o țigară, pentru o carte poștală, pentru un loc mai aerisit în celulă). Cartea lui Iosif Corpas este din această perspectivă foarte incomodă. Mulți o vor percepe ca ofensatoare pentru suferințele celor condamnați. Sîntem încă foarte aproape de evenimente. Altfel, perspectiva lui Iosif Corpas e una, vai, documentară, faptică. Macerarea trupurilor și conștiințelor în închisorile comuniste n-a avut nici limite, nici preferințe. Nu a existat din această cauză nici un privilegiu exclusiv al suferinței. Iată o concluzie a autorului ce s-ar vrea împărtășită de către cititori. Triste vremuri! De care atît de greu ne rupem.

(2003)

Cruciada ziariștilor

În anul în care, încet-încet se duce ireversibil, dincolo de retorica triumfalistă a guvernanților, dar și dincolo de reflecția catastrofică a Opoziției privind situația din țară, rămîne o realitate jenantă, tristă. Peste 15 ziariști din întreaga țară au fost în 2003 sălbatic bătuți de persoane necunoscute. Nici unul dintre aceștia nu lucra la ziarele agreate de Putere. Aceasta ar putea fi prima lor notă comună. A doua: toți, sau aproape toți, au atacat în scris fenomenul cel mai crunt din România de la dispariția lui Ceaușescu, *corupția*. *Corupția instituționalizată!* Corupția cu ștaif. Corupția pe funcții. A treia notă comună: cu excepția unui caz de la Baia Mare (în care, surprinzător, agresorii erau polițiști), care finalmente, nu știu cum, s-a terminat printr-o formulă consacrată – „pupat toți piața endependenți” – nu s-au găsit vinovații.

Ultimul caz care m-a răvășit prin atrocitatea agresiunii este cel al ziaristului timișorean Ino Ardelean, redactor zonal al „Evenimentului Zilei”. Acesta rămăsese singur să apere *baricada* în fața baronilor locali (cel mai agresiv fiind noul, tînărul, pragmaticul ministru al sănătății promovat recent de premier). Ceilalți frați de pixuri, ceilalți ziariști s-au dat bătuți, (au renunțat la scris) în fața ”argumentelor” celor vizați în articolele lor. Precum în „Rinocerii” lui Eugen Ionescu, tînărul Ino Ardelean a rămas singur-singurel în fața metamorfozelor colective. El a refuzat să se schimbe în splendidul unicorn. Și a plătit-o prin dublă ruptură de mandibulă, țeasta crăpată, arcadă deschisă. Înfășat în alb la conferința de presă, cu gura strîns

legată, el a hotărât să continue. Mai mult, a participat, alături de 150 de ziariști, la un miting de protest pe străzile Timișoarei, sub sloganul: *Cine urmează?* În fața sediului PSD din orașul revoluției ziariștii au purces la un ritual: și-au rupt simbolic pixurile.

Acum nu știu dacă PSD are sau nu vreun amestec direct în acest original „drept la replică”. Știu doar că în ultimul timp dnii Iliescu, Năstase, Agathon și alții au atacat cu vehemență presa „care scrie tot ce-i trece prin cap”. Sau care publică fantasmagoriile unor „ticăloși”, „lichele”, „indecenți”, „josnici” sau „imorali” (dl Ion Iliescu dixit). De altfel nici una dintre aceste înalte personalități, deși era necesar (au fost sesizate și de către „Reporteri fără frontiere”, care apără pretutindeni în lume viața, drepturile ziariștilor) n-a reacționat la cele întâmplate lui Ino Ardelean. În fine, mulți ziariști, pînă ieri polemici cu politica PSD, „gură-spartă”, au fost încet-încetișor puși cu botul pe labe. Cei mai mulți cumpărați. Ademeniți electoral. Recrutați. A mai rămas însă, de sămînță, și cîte un Ino Ardelean peste tot. Ei reprezintă opinia publică.

(2003)

Românii și valorile democrației creștine

L-am întrebat pe domnul dr Norbert Neuhaus: cum poate un partid social-creștin (democrat-creștin) să câștige alegerile în fața unui electorat care nu împărtășește în majoritatea lui valorile creștin-democrate? Iar dacă totuși îl votează conjunctural (cum s-a întâmplat la noi în 2000), atunci cum își va impune programul unor necreștini? (creștini epidermici sau iubitori de folclor bisericesc, atei – social-democrați sau nu –, individualiști-liberali pentru care cultul libertății individuale și al legilor pieței libere sînt totul). Dar, mai întâi, cine este dl dr. Norbert Neuhaus? Născut în 1953 în Tier (Germania), de profesie economist cu studii superioare la Bonn și Sorbona, dr Norbert Neuhaus este consilierul Partidului Popular European – se știe, cel mai important, cel mai influent în Consiliul Europei – pentru Republica Moldova și România. A învățat limba română singur, în șapte săptămîni, după ce învățase deja spaniola cu care româna se aseamănă mult. S-a familiarizat, din interior, – din Basarabia și România – cu problemele românești (istorie, mentalități, crize identitare, economice și politice). Este, prin cunoștințe, unul de-al nostru. Firește că exagerez puțin. Mulți dintre noi nu știm despre noi înșine cît știe dl Neuhaus. Nemaipunînd la socoteală că d-sa nu și-a interiorizat mentalitățile și obiceiurile locului față de care păstrează, german fiind, distanță. Dar să revin la întrebare. Cum poate un partid democrat-creștin să câștige alegerile? Care sînt valorile pe care le propune el și care ar putea fi împărtășite și din afara convingerilor de partid, strict doctrinare? Pacea socială, dreptatea, libertatea,

posibilul ca o categorie a politicii, iar nu utopia sau minciuna, adevărul, inclusiv moral – nu politica este murdară, ci atitudinea politicianilor! –, omul, ca triplă persoană (individuală, socială, transcendentă), solidaritatea spre binele comun, subsidiaritatea care este antonimul centralismului democratic – mi-a răspuns dl Neuhaus. Aceste valori pot fi împărtășite cu folos de către oricine, fie că se declară sau nu creștin practicant (ortodox, catolic, protestant, neoprotestant). Pot fi aceste valori acceptate și de români? Doar aparent, este o întrebare retorică. Bunăoară, în Moldova, oamenii au renunțat la ele votînd un partid comunist. Cauza principală a fost scăderea dramatică a nivelului de trai – la sub 40 la sută față de perioada sovietică, pricinuită de corupția generalizată, de nomenclatura de dinainte de 1989 care joacă acum comedia reformei democratice. Dar în România?, întreb. Și aici corupția este generalizată: în România s-au trimis din 1990 înapoi de către UE cîteva zeci de miliarde de dolari, mai mult de cît a primit Germania după război prin planul Marshall. Dar acești bani, în Germania, au fost gestionați de bănci care au acordat credite pentru afaceri profitabile. Unde sînt banii pe care i-a înghițit România? E o întrebare pe care și-o pun nu doar guvernele occidentale, ci și simplul contribuabil de acolo. Unde? În vile, în jeepuri, în stilul de viață luxos pe care îl duc milionarii noștri făcuți peste noapte, clienții politici, rețelele mafioate, parlamentari fără scrupul – îi răspund. Atunci nu e nevoie de morală în politică? Nu e nevoie de binele comun? De subsidiaritate, de autonomie și autogestiune reală locală?, sînt întrebat la rîndul meu. Ce să mai răspund? Retorice întrebări, cum va fi observat și cititorul!

(2002)

Deportarea românilor în România

Trei sînt principalele căi prin care s-au dislocat populații, inclusiv în România, în secolul poate cel mai devastator din istoria omenirii, secolul XX. Întîi, exodul, fuga, exilul, surghiunul din patria mama. Din România, după ocupația sovietică a țării (1944), au fugit (sau au rămas afară, dacă șansa le-a surîs), peste un milion și jumătate de români, după alții chiar două milioane. Găsești azi români peste tot în lume: în Europa occidentală, indiferent de țară, în SUA, în Canada, în America de Sud, în Africa, în țările arabe, în Australia, la antipodi, în Noua Zeelandă. A doua cale a fost cea a mișcărilor, a migrațiilor, din rațiuni economice, interne: dinspre Moldova și dinspre sud (în special Oltenia) spre Ardeal și Banat. Mai ales spre Banat. Atracția era aceea a unui *el dorado* autohton, stimulat și de fenomenul depopulării satelor din vest de șvabi, slovaci, sîrbi, cehi. Chiar și de români, care au avut în mod constant un ritm demografic negativ. În sfîrșit, a treia cale a fost cea din anii 50 (mai exact începînd cu 1951) a deportării peste noapte a peste 12.700 de familii (aproximativ 40 320 persoane) de pe granița de vest, din județul Arad pînă în Caraș-Severin, pe o adîncime în interiorul țării de peste 30 de kilometri (în județul Arad chiar 35 de kilometri) și abandonăți „sub albastrul nesfîrșit al cerului” (cum spune o victimă a deportării, Wilhelm Weber), în pustietatea nesfîrșită a Bărăganului. Aici, aruncați peste noapte în cîmp aceștia au întemeiat ad-hoc 18 localități noi. Mai întîi au locuit precum băștinașii în bordeie, apoi și-au improvisat case amărîte din vîiug, în lipsa altor materiale de construcție (pentru

construcția fiecărei case s-au primit doar șase cuie). Compoziția etnică a deportaților era: 27.000 români, 10 000 germani, 3.000 de alte naționalități, în special sârbi. Starea lor socială în momentul deportării era: 5.570 familii de țărani înstăriți, 57 foști moșieri și industriași, 3.000 de familii de refugiați basarabeni, peste 800 de macedoromâni, 300 familii de sârbi „titoiști”, peste 450 de familii de foști funcționari de stat și militari „epurați” după 1944 etc. (Toate datele sînt riguros conținute în „Bărăgan 1951-1956, O deportare în vremuri de pace”, 2003, editată de Casa Germanilor din Europa de Răsărit – Germania – , în colaborare cu Muzeul Județean Arad care au și deschis o expoziție de fotografii și documente omonimă la sala Clio de pe strada Horia din municipiu). Calvarul deportaților a durat pînă în 1956 cînd unii dintre ei s-au reîntors acasă (unde au găsit alt prăpăd: casele devastate, distruse, altele ocupate de noua nomenclatură), alții au pierit în iernile grele din Bărăgan, cîțiva au rămas pînă astăzi locului, civilizîndu-l).

Două lucruri mai vreau să rețin la această tragică temă. Primul: expoziția a avut loc, mai întîi, în Germania (Bavaria). Asta înseamnă că germanii (șvabii) nu uită. Deși românii erau grupul etnic cel mai numeros, ei nu doar că au uitat, dar unii nici nu văd cu ochi prea buni faptul de a ne aminti de el. Al doilea: laptele și mierea – azi, ca și atunci, în 1951 – sînt dincoace de Carpați, în special în Banat. Revoluția română a venit de aici (într-un fel chiar de pe fîșia deportaților), dar și democratizarea, europeanizarea, emanciparea noastră. Ce ironie a istoriei! Sau ce logică implacabilă!

(2003)

Desprinderea de România profundă

Recomand oricui acest exercițiu al desprinderii, fie și limitat în timp, după posibilități, de realitatea noastră cotidiană. De România profundă cum o numesc unii. Cea din spatele retoricii politicianiste, patriotarde, mitizante. E bine, dacă nu obligatoriu, să vedem și alte țări, mai ales europene. Acelea spre care aspirăm ca set de valori, acelea cu care vrem să ne unim – în 2007 sau cînd va da Dumnezeu – într-o patrie mai mare. Să vedem cum arată ele, acele țări. Cum trăiesc oamenii acolo. Cum și cît muncesc. Ce și cum gîndesc – inclusiv despre noi. Cum se îmbracă. Cum călătoresc cu metroul, cu feribotul, cu mașina personală pe autostradă sau în marile orașe. Unde o parchează și în ce condiții. Ce mănîncă și unde. Nu trebuie, după o asemenea experiență să te dăscălească nimeni. E suficient să ajungi la granița țării ca să te șocheze diferența. Pînă la ea, cu o excepție sau două, nici nu există granițe. Habar n-ai cînd ai trecut din Germania în Belgia ori din aceasta în Olanda. Nu te ajută nici diferențele frapante dintre orașe, autostrăzi, oameni. Pentru că asemenea diferențe nici nu prea există.

În Bruxelles, noua capitală a Europei, există un parc intitulat *Mini-Europa*, undeva la marginea metropolei, în apropiere de *Atomium* (o construcție gigantică, în metal, a moleculei, o fantezie mai degrabă tehnică decît artistică). Parcul ilustrează în miniatură ingenioasă, cu detalii frapante, principalele capodopere arhitectonice europene din Paris, Roma, Berlin, Bruxelles, Londra, Madrid, Amsterdam, Atena, Copenhaga, Viena. Și din celelalte. Lipsesc însă

marile orașe din Răsărit. În parc scînteiau blițurile vizitatorilor. Mulți, în acea zi, erau ruși. Le citeam pe față sentimente contradictorii: încîntare, dar și melancolice. Nu era și Europa lor ceea ce vedeau ei aici. Trăiam eu însumi acest sentiment: sîntem o lume paralelă cu a lor. Nu doar comunismul a produs ruptura de Europa. Ci și o tradiție rezistentă în timp, hai să-i spunem bizantină care ne-a creat o altă mentalitate. O altă filozofie de viață. Aceasta cred că e marea noastră problemă. Iar nu performanțele economice care pot fi mai ușor recuperate.

Orice desprindere de matcă este relativă. Purtăm cu noi realitatea intimă de acasă, că vrem, că nu vrem. Mai mult, nici aici n-am scăpat de acea realitate românească ce ne umple de rușine. Țiganii noștri au pătruns în mai toate marile orașe europene. În Bruxelles, în Amsterdam, în Copenhaga. Unul cînta la acordeon și în Suedia, la Helsinborg, nu departe de castelul hamletian (Elsinor). În metroul din Bruxelles au urcat la un moment dat patru bărbați (doar cel cu inevitabilul acordeon era țigan). Ceilalți îl parazitau. Păreau moldoveni, după vorbă, dar de la noi. Am rămas trăznit cînd i-am auzit vorbind. „Ce ai ciordit azi?” „Am ras-o pe babă la magazin”. Deci nu doar țiganii ne fac de rîs. În străinătate ei sînt, nu o dată, instrumentați de infractori fugiți din România. Așa că aștept cu interes intrarea noastră în Europa. Cred că ea ar trebui precedată, totuși, de altceva: de intrarea Europei în România. Sub aspectele cele mai concrete și mărunte ale vieții. Ceea ce nu va fi deloc ușor.

(2003)

Democrația originală în America

În recentul turneu în Statele Unite ale Americii dl Ion Iliescu s-a întâlnit cu una dintre cele mai importante, emancipate și vechi comunități de români de acolo. Nu știu dacă vizita președintelui român, în această comunitate, a fost prima. Ea era, în orice caz, o grea piatră de încercare pentru orice înaltă oficialitate română (ambasador, ministru de externe, prim-ministru), deoarece românii de aici sînt conservatori pînă în unghii. Sînt americani de cîteva generații, iar cei veniți mai recent pe Pămîntul Făgăduinței au preluat din mers ideile celorlalți: profund anticomuniste, anti-Republică română, antisecuriste, fiind în schimb regaliști, adepți înfocați ai proprietății care se apără acolo cu pușca, religioși practicanți (nu de ocazie, de Paști), dar și toleranți religioși (ortodocși, greco-catolici, neoprotestanți etc. etc). Închipuiți-vă, în acest mediu a aterizat dl Ion Iliescu spre a-i fermeca pe acești români anacronici, ce au amintirea vie a unei Româнії istorice (Regatul României), cu virulente antipatii, cu ură chiar pentru tot ce înseamnă comunism, inclusiv în practicile sale recente.

Cred că dl Iliescu este un om curajos, făcînd acest gest, deoarece are o biografie atît de incompatibilă cu ceea ce gîndeau, făceau profesional și simțeau acești româno-americani. Apoi, există, la americani o tradiție a contestării politice violente, inclusiv a asasinatului politic. Este un imens paradox al celei mai mari puteri democratice din lume această tradiție. Norocul i-a surîs însă, încă o dată, dlui Ion Iliescu. Ostilitatea la ideile sale, la biografia și practica

Vasile Dan

sa politică (mai ales din anii 90) a fost doar una verbală: „Comunistule! Kaghebigule! Huo!”. Noi care sîntem învățați să ne iubim – uneori mai mult decît pe noi înșine – conducătorul ne-am cutremurat la aceste vorbe incredibile. Ba mai mult, unul dintre cei revoltați și-a manifestat disprețul față de șeful statului nostru rupîndu-și pe loc pașaportul românesc. Cu motivația că nu-i mai trebuie.

Dl Iliescu a răspuns însă acestora cu cîteva propoziții care vor face, cred, iarăși, carieră. Citez aproximativ: „Dictatura a fost înlăturată de comuniști. Ei au adus democrația în decembrie 1989. Cei din Piața Revoluției erau ca mine membri de partid, de UTC” Etc. Etc. Cred că dl Ion Iliescu a sintetizat genial originalitatea, la care s-a tot referit, și nimeni n-a înțeles-o, a democrației românești. Deci asta era!

(2003)

Poezia ca plăcere flagelată

Una dintre noutățile lirice de după 1989 este explozia poeziei feminine/feministe/erotice, chiar fără pudoare. Tradiția pudibondă din literatura noastră, în speță din poezie – care concepea cel mult poemul de dragoste în sens general, abstract, nepersonalizat, cel mult insidios erotic ca în Eminescu, fără detalii care să scandalizeze, fără limbaj licențios, altfel atât de expresiv în vorbirea curentă, a fost repede spulberată de noile poetese care au trecut amețitor peste orice inhibiție, tabu sau ipocrizie. S-a fost aprins, parcă, dintr-o dată, lumina peste patul conjugal al românilor. Poezia erotică a noilor poetese este una goală-puşcă, explicit senzuală, frustă în limbaj, ațîțătoare. Înainte de 1989 poetesele erau de două feluri: „bărbate”, cel mult asexuate, precum Ana Blandiana, Angela Marinescu sau Ileana Mălăncioiu. Poete de idei ce-și repudiau, în numele unei estetici superioare, condiția, fiziologia, potențialul senzual-sugestiv bogat. O feminitate castrată, care va să zică. A doua categorie, mult mai rară, era aceea a feminității insidioase, cu un libido mereu activ dar tradus doar într-un limbaj metaforic, epurat de referințe prea clare, stilizat, fără dimensiune erotică explicită. Un compromis între cele precedente și poezia de dragoste bărbătească. E cazul Carolinei Ilica, al Danielei Crăsnaru (cu cele „69 de poezii de dragoste”) ș.a. Poetele noi depășesc cu grație și nonșalanță această etapă. Ele își recuperează integral feminitatea, fiziologia, limbajul care să le exprime.

Dintre ele un caz aparte este cel al Paulinei Popa. Erotismul ei îndrăzneț vine pe un fond polemic, chiar de revoltă. Dar nu față de

Vasile Dan

tradiția pudibondă a literaturii noastre și mentalității mai generale românești. Ci față de imperativul, interdicția, sancțiunea religioasă. Din această tensiune, dintre canonul mereu restrictiv, punitiv chiar, al practicii creștine – să-i zicem ortodoxe – și o eliberare prin simțuri, prin plăcere, prin trup, prin carne („rochia de carne”), se naște particularitatea, sunetul fundamental al poeziei ei. Dumnezeu însuși e o prezență în iubire: una eliberatoare. O rațiune, prima, de a fi. Iar iubirea, în poezia Paulinei Popa, e, în înțelesul ei cel mai senzual, o plăcere flagelată.

(2003)

Atac asupra lui Doinaș!

Există împrejurări în viață în care *a tăcea* în fața unor nedreptăți strigătoare la cer înseamnă complicitate. Nu doar lașitate. Nu doar prudență, spirit de conservare, calcul personal meschin. Ci complicitate. Vinovăție, pe șleau spus. Aradul intelectual tace mîlc astăzi la valul imens de murdărie ce încearcă să acopere memoria și mormîntul marelui poet Doinaș. E, aici, o indolență vinovată, dacă nu o probă limpede de lipsă de caracter. Mai ales din partea lăudătorilor localnici de ieri ai poetului. Ștefan Aug. Doinaș n-a fost doar un moment de grație al mării poezii românești din secolul 20, nu doar un membru plin al Academiei Române, nu doar primul președinte, după 89, de onoare al Uniunii Scriitorilor, nu doar directorul Revistei Secolul 20 (21). El a fost *cetățean de onoare al municipiului Arad (2000)*, *cetățean de onoare al satului său natal, Caporal Alexa* (Școala de aici îi poartă numele), *Doctor Honoris Causa al Universității „Aurel Vlaicu”* (15 mai 2001). Unde sînt toți aceștia?, vorba psalmistului. Unde sînt cei care i-au cîntat la harpă?

Astăzi Ștefan Aug. Doinaș, prin vocea imensului autor Adrian Păunescu, este deconspirat, în Senatul României, ca informator al Securității (alături de un alt mare poet român, Ion Caraion). Acuzația a fost confirmată de CNAS (recte, de Mircea Dinescu, care și-a permis și ironii amuzante despre „seraficul poet”). Printre „victimele” delatiunilor lui Ș.A.D. a fost Adrian Păunescu. Vă puteți imagina, stimați cititori, de ce ar fi putut fi acuzat, în acei ani, Adrian Păunescu? Vi-l mai amintiți? Oricum, el este același cu cel de acum. Cel îmbrăcat

în știți Dvs. ce la Revoluție, în fața Ambasadei Americane. Dar nu el este problema, ci Doinaș. Poetul a fost, precum Ion Caraion, deținut politic, condamnat la un an închisoare (1957) „pentru omitere de denunț”. Să medităm puțin nu la absurdul acuzației, ci la sensul ei: *omitere de denunț*. În Legea deconspirării dosarelor de la Securitate, în varianta Ticu Dumitrescu, se dezincriminează orice angajament față de Securitate luat în arest, sub tortură, șantaj sau orice alte forme de coerciție. Mai toți foștii deținuți politici după eliberare au fost constrânși, după un calendar sever, să dea cu scrisul pe la funesta instituție. Vă mai amintiți că în anii 90 același Adrian Păunescu l-a acuzat pe Corneliu Coposu că a fost informator al Securității? Se vede treaba că infamia nu are limite. Omul intim al lui Ceaușescu, Verdet, azi al lui Iliescu a fost o victimă a deținutului politic Ștefan Aug. Doinaș. La fel erau parcă și păzitorii Templului în procesul lui Iisus, dacă mi se iartă comparația. Cît ne privește pe noi arădenii, ce să mai zic? Decît că mi-e rușine. Se vede acum bine: nu l-au lustruit în viață pe Doinaș, ci doar pe ei. Vorba poetului. Știți dvs. care.

(2003)

Forța forței? Nu. Forța spiritului!

Ștefan Aug. Doinaș a împlinit la 26 aprilie 80 de ani. Ce viață! Sub toate aspectele. S-a născut în anul 1922, în comuna Caporal Alexa, din părinți înstăriți. „Chiaburi”, cum ar zice unii încă în putere. Urmează Liceul „Moise Nicoară” (la limba română avîndu-l profesor pe Alecu Constantinescu, la matematici pe Ascaniu Crișan, directorul liceului), apoi se înscrie la universitatea clujeană, refugiată în 1941 la Sibiu. Mai întîi ca student medicinist (un an), apoi la Litere și Filosofie. Aici îi are ca profesori-maeștri pe Lucian Blaga (istoria culturii), pe Liviu Rusu (estetică), pe D. D. Roșca (istoria filosofiei). Aici întemeiază *Cercul de la Sibiu*, mișcare literară și de idei excepțională în cultura română, cu ecouri pînă astăzi, alături de I. Negoitescu, Radu Stanca, I. D. Sîrbu, C. Regman, E. Tudoran, Ovidiu Cotruș, Radu Enescu. Unul și unul Doinaș este singurul supraviețuitor din această ilustră listă.

Doinaș a fost profesor de română (din 1948) în satul natal, la Hălmagiu și la Gurahonț. Apoi se mută la București. La 3 februarie 1957 este arestat și condamnat la un an de închisoare (eliberat la 5 februarie 1958) pentru „omisiune de denunț”, arestare legată de cea a lui Marcel Petrișor. Se impune, în aceste condiții, greu literar (debutul editorial are loc abia în 1964 cu *Cartea marelor*) dar cu o forță ieșită din comun. Poet la superlativ, eseist, traducător, cronicar literar inspirat, director al prestigioasei reviste *Secolul 20*, (devenită astăzi, tot sub direcția lui Doinaș, *Secolul 21*), poetul este un enciclopedist. Dar nu despre valoarea lui literară voi vorbi aici.

Ștefan Aug. Doinaș este o conștiință vie. N-a trăit degeaba, n-a stat deoparte. A plătit scump pentru ideile sale. Și după 1989 el este o prezență vizibilă, excepțională. Mai întâi ca senator al PAC. Apoi ca autor în lupta de idei prin care se joacă soarta României după căderea comunismului. Se ridică împotriva acestuia, a comunismului, a cărui stafie bîntuie încă în structurile de tranziție, în partide, în administrație, mai ales în mentalități. Numește această stare, într-un eseu celebru: *comunism rezidual*. Doinaș își publică articolele în 22, săptămînalul elitei noastre culturale. *Forței forței*, Doinaș îi opune *forța spiritului*. Astfel scrie număr de număr în *Agenda arădeană*, răspunzînd unei idei a noastre. Vrea „să dea înapoi Aradului măcar o parte din ceea ce acesta i-a dăruit” la rîndu-i. O face sublim. O face intens.

(2002)

Limba Esca

Se spune că fiecare nouă generație vorbește o altă limbă română. Cel puțin la nivel ortoepic (cel al pronunției, muzicalității, sonorităților, accentelor – firește, în primul rînd al vocabularului). Lucru confirmat din plin și de românii care, imigrați în lumea mare, în America, să zicem, rupți de exercițiul vorbirii românei de acasă, dar nu și în familiile lor, odată întorși în țară au avut dificultăți atît în receptarea cît și în comunicarea în limba maternă. Nu că ar fi stricat-o prin practica englezei, francezei, italienei, spaniolei, germanei. Nu. Ci limba română pe care ei au regăsit-o, odată cu vameșii, suna altfel decît cea pe care o aveau în sînge, în reflex. Regele Mihai, Ion Rațiu, Neagu Djuvara, Emil Cioran, Eugen Ionescu vorbesc (vorbeau) o limbă română veche, cu sonorități de demult, o limbă, care, nouă, celor mai tineri și trăitori aici, ni se pare una de muzeu, bătrînească. E încă o dovadă că limba este un fenomen viu, fluent, un receptor, una sensibilă la schimbare (politică, culturală, economică, socială etc.). Nimeni nu se poate opune înnoirii ei. Nici măcar senatorul PNTCD-PDSR-PSD-PRM Pruteanu.

Și totuși, există forme de patologie a limbii, precum există îmbolnăvire la orice ființă vie. Astăzi această boală se numește „limba Esca”. Teleasta noastră de la ProTV este o personalitate puternică, aici e buba. Este un vinovat fără vină. Pronunția ei în limba română, extrem de personalizată și originală, a fost – și este într-un fel – perfect legitimă. Nu aici e necazul. Necazul e că iradiind dintr-o personalitate clar autentică ea a fost preluată mecanic – exagerîndu-

i invențiile, maimuțărindu-le – de către aproape toate prezentatoarele TV de pe posturile naționale și locale. Toate cîntă acum știrile a la Esca. Caraghioase, fără limită, ele împing copierea pînă la reproducerea grimasei originalului (Esca) și bătutul final al acesteia din pleoape la închiderea propoziției. Nu știi ce să faci ca telespectator: să rîzi sau să plîngi? A vorbi cît mai corect limba română înseamnă și a o pronunța în spiritul și în limitele regulilor ei ortoepice. Numai că fătucile de la TV au alte calități decît cele ale unei limbi române corecte. Limba lor română? Aș! Ce s-au gîndit ele: să preia, gata impusă, una de succes – „limba Esca”. Rezultatul îl vedem (îl auzim) cu toții seară de seară, la știri, pe toate canalele audio-vizuale.

(2003)

De ce mă simt un „european nou”?

S-a constituit, sub ochii noștri, axa Paris-Berlin-Moscova. În trecut o alianță se năștea ca urmare a unui pericol iminent. La primejdie, cei amenințați strâng rîndurile. Cum acum nu se vedea la orizont nici o primejdie pentru Franța, Germania sau Rusia ce i-o fi îndemnat să-și dea mîna aceste entități politice totuși atît de diferite? Ba una, Rusia, condusă de un kaghebist notoriu, Putin, un monument de haos economic și financiar, un stat terorist în Cecenia (acolo se extermină un popor întreg fiindcă nu acceptă să mai stea la sînul mamei Rusii, totul sub ochii îngăduitori ai pacifiștilor europeni, ecologiștilor, comuniștilor, socialiștilor; un stat care sponsorizează în Transnistria stafii roșii spre tragedia românilor dintre Prut și Bug; un stat care l-a sprijinit pe Miloșevici pînă în ultima clipă; încă: unul care încearcă acum în Irak, prin agenții săi, să pună mîna pe arhivele secrete irakiene care în mod cert îi culpabilizează). Așadar, ce-i strînge pe dînșii laolaltă? *Frustrarea!* Sfînta frustrare! Toate cele trei țări au nostalgia unui trecut imperial. Unul care, din nefericire pentru ele, nu se mai întoarce. Asta și fiindcă noua, tînăra și unica putere mondială, America, este cea care dă tonul muzicii în lume. O lume globală, un sat cosmic, în era comunicațiilor, a timpului real oriunde pe glob, un timp care nu mai poate fi conciliat cu forme de guvernămînt retardate, cu dictaturi, cu fundamentalisme religioase, cu haiducii între state rivale (vezi relația Irak-Kuweit) etc. etc. Această axă a fost numită de America *Vechea Europă*. Nu atît în sens temporal, cît în acela de Europă care și-a epuizat timpul, întîrziată. *Noua Europă*

este cea din Răsărit: „Grupul Vilnius”, fostele țări ocupate ideologic de ruși după război. Sînt țări sărace, cu un PIB, împreună, cam de 2000 de miliarde de euro anual față de cel al *Vechii Europe*, de circa 52.000 de miliarde euro. Și totuși aici, în Răsărit, se află fibra morală a Europei. Aici șezusem și plînsese cîteva decenii. N-o să înțeleagă asta niciodată francezii – prieteni buni cu Stalin, cu Brejnev, azi cu Putin. Nici prosperii germani, ghiftuiți sub umbrela protecție americană după război.

De altfel falimentul moral al *Vechii Europe* s-a văzut foarte bine în timpul crimelor colective – etnociduri – din răposata Iugoslavia. Pînă n-au intervenit americanii „europenii” s-au făcut doar de rîs. Au cucerit americanii Iugoslavia, din care nu vor mai ieși niciodată, precum rușii acolo unde pun cizma? Au ocupat Germania? Franța? Japonia? Războiul din Irak va avea drept consecință și o repunere în discuție a vechilor alianțe, inclusiv NATO. Dar și ONU – o megastructură impotentă, parazitînd doar bugetul Statelor Unite. Împotriva Statelor Unite. Dacă în Irak se vor găsi antrax și gaze de exterminare și rețeaua Al Qaida – ceea ce e mai mult decît posibil – atunci Franța va fi, puțin spus, în dificultate. Fiindcă a fost tot timpul avocatul, chiar aliatul lui Saddam. Împotriva Americii. Secolul XXI va aduce mari surprize. Sînt sigur. Va fi al SUA, al *Noii Europe*, al Lumii Globale. Multiculturale. Libere. Sigur, libertatea nu e ușoară. Dar e preferabilă oricărei servituți.

(2002)

Cum arată noua generație?

Căderea regimului trecut (partid comunist, securitate, activiști din eșalonul întâi) n-a fost urmată mecanic și de o primenire în convingerile noastre intime, în mentalul colectiv, cum se zice. Altfel s-ar fi întâmplat așa: pe 22 decembrie 1989, ora 13, ar fi căzut Dictatura. Iar la ora 13 01, aceeași zi, ar fi început Democrația. Dacă am extrapola o vorbă a Sfântului Augustin („prezentul celor trecute, prezentul celor prezente și prezentul celor viitoare”), atunci am spune că trecutul este mai prezent acum decât... în trecut. În sensul de mai vizibil. Mai scandalos. Mai inacceptabil. El iese singur pe pielea iubiților noștri conducători. Dar și pe pielea noastră. A tuturor. Exemplificări: în relația cu proprietatea privată (garantarea ei, despăgubirea celor furați); în relația cu legea (ocolirea sau chiar sfidarea ei în obținerea unor averi uriașe de pe poziții de putere judecătorească, politică, de funcții oficiale, uneori guvernamentale sau parlamentare); în mimarea reformei administrației, sub principiul subsidiarității și al primatului cetățeanului în raport cu cei aleși (cu o vorbă, autonomie reală, substanțială locală și diminuarea interesului și puterii Bucureștiului în administrarea locală); în subordonarea politică a tot ce suflă de către partidul mare, atotputernic și omniprezent mai ales la țară unde locuiesc aproape 50 la sută dintre români (culpabilizarea celor din afara lui, mai ales a celor din opoziție); în promovarea omertei, a legii tăcerii (neregulile guvernării nu trebuie combătute în gura mare, ci tovarășește, discret, în cercuri restrânse și controlate de partidul mare); în resentimente, în frustrări

naționale ca suport și dulce motivație pentru pasivitate economică și semireforme proeuropene, pro-UE (antimaghiarism, antisemitism – vezi ultima declarație a Guvernului privitoare la Holocaustul autohton –, antioccidentalism și antiamericanism – Occidentul plus America unde erau când noi am întemeiat Europa?, președintele dixit). Ș. a.

Am crezut că o generație nouă, cea a copiilor noștri, cei astăzi în jur de 25-30 de ani, va schimba raportul de forțe de pe scena publică. Că nu vor mai fi, ereditar, îndatorați trecutului. Eroare! Să mă scuze excepțiile. Trecutul se insinuează însă întotdeauna mai subtil. El vine din mai multe izvoare deodată care îi dau viață. Din limba română de ieri (de lemn) vorbită azi. Din religia pasivă social și moral, obedientă azi, ca și ieri, cu mai marii zilei, unii atei declarați. Din istoria predată în școli, uneori paralelă cu cea reală. Din practica părinților (în cei șapte ani de acasă, în școli și facultăți unde se vinde și se cumpără aproape totul, note, diplome, loc de muncă, apoi afacere proprie) Ș.c.l.

Văd că nu-i o viziune prea optimistă asupra lucrurilor. Nu asta-i însă problema. Ci: nu-i și reală?

„Observator arădean”, Anul VI, Nr. 1740, 2003

Primul pas: geografia noastră chemată în NATO

„Să intrăm, unul câte unul, în NATO. În primul rînd să muncim la cota performanțelor din Vest. Și apoi chiar prin dușul pe care japonezii și-l fac de mai multe ori pe zi.” Acesta ar putea fi un moto bun, inserat dintr-un poet-publicist din București, deopotrivă talentat și cu judecăți clare privind lumea în care trăim. Lumea noastră românească. Cum este ea acum? Ce Românie a chemat la Praga NATO să adere? Una înnoită real, chiar dacă nu în totalitate, față de cea de coșmar din decembrie 1989? Cît la sută e România nouă, capitalistă, democratică? Cine o conduce astăzi, oferindu-i o cu totul altă direcție – politică, economică, a valorilor? Prin ce mijloace? În sensul: cît de transparente, cît de curate, cît de eficiente? Nu lipsurile îl omoară pe om. Cu ele s-a cam obișnuit de două-trei generații. Ci nedreptățile. Furtul pe față. Cu legea în mînă. Cei aleși, avînd, prin amicii lor politici, UDMR, o majoritate confortabilă, au uitat prea repede grozavele promisiuni electorale. Ar trebui rupt odată acest lanț al corupției clasei politice românești, nu doar pedepsirea acarului Păun. Hoția, indecizia politică izvorîta din incompetență și caractere stricate, curtarea la nesfîrșit a bolnavului cronic care este economia socialistă (care ascunde, de fapt, cîteva milioane de șomeri mascați) falimentară, anacronică tehnologic, poluantă, iată unele dintre marile păcate ale clasei noastre politice postdecembriste. Coroborat cu sancționarea, materială și morală a celor – puțini – care îndrăznesc, pe cont propriu, să facă afaceri. Sancționați prin fiscalitate excesivă, prin controale financiare haiducești și continue, prin întreținerea unei

mentalități publice care culpabilizează din capul locului pe omul de afaceri, succesul în afaceri (etichetat repede ca hoție). Nu doar România, ca nume, a fost invitată să adere în cea mai puternică alianță militară. Ci, mai ales, realitatea românească de astăzi. Formal putem semna orice. Putem fi în regulă. Dar pe fond lucrurile la noi sînt încă foarte complicate. A nu se uita că Turcia, membră veche a NATO, este o țară sfișiată intern de probleme, de sărăcie, de fundamentalism religios, de marasm economic. Bazele americane din Turcia, trupele turcești din Afganistan nu pot înlocui o realitate mizeră care țintuiește Turcia departe de lumea civilizată (UE). Să sperăm că România, acum după invitația de aderare la NATO, va avea altă voință. Poziția importantă geo-politică nu poate la infinit substitui economia de piață funcțională, o Justiție ieșită de sub influența politicului ș.c.l. Vom reuși să fim oare la înălțimea geografiei noastre, importantă, azi militar și strategic? Nu știu! Deocamdată am primit, cum a spus președintele Bush, „un vot de încredere”.

(2002)

Goma

(25 de ani de la „Mișcarea” lui)

Nu știu câți dintre Dumneavoastră, stimați cititori, ați auzit vreodată de Paul Goma. Nu exclud însă ca vreunul să fi uitat de el – din 1977 și pînă în 2002 sînt totuși 25 de ani, nu? Dar câți ați auzit, atunci , în 1977, de el? Cînd singur-singurel s-a ridicat împotriva „tovarășului”, a „tovarășei” și a regimului de iad pe care toată suflarea românească îl îndura cu capul plecat și genunchii îndoiți. Nu știu nici dacă actualele manuale alternative de istorie a patriei tratează, fie și sumar, „Mișcarea lui Goma din 1977 de apărare a drepturilor omului”. Cea care s-a solidarizat cu „Charta” de la Praga din acei ani. Goma a fost un fenomen uman nu numai fiindcă a avut curajul să-l înfrunte pe însuși „Conducătorul iubit”, ci și regimul său în întregime, autodeclarat perfect, veșnic, de aur (într-o vreme în care aurul dispăruse și din verighetelor tinerilor căsătoriți). Și nu numai pentru asta, ci și fiindcă frica de partid și securitate era paralizantă, generală, patologică. Încă: fiindcă Goma nu era un „dizident”. *Stricto sensu*, după dicționar, „dizident” este cel aflat într-o structură, în interiorul ei, bunăoară în partid atunci, și o neagă din această poziție. Silviu Brucan, membru marcant (stalinist) al partidului era , de exemplu, un dizident, Corneliu Mănescu, Ion Gheorghe Maurer, de asemenea. Paul Goma nu, el era altceva. El era pur și simplu „opozant” al regimului și al vîrfului său de lance. La fel ca el mai era, zece ani mai tîrziu, Doina Cornea.

Apărat imediat de presa occidentală, Goma n-a putut fi, așa cum s-ar fi dorit, lichidat repede, repede. Torturat de generalul, azi bine mersi, Pleșiță, da. A luat cunoștință direct cu stabilimentul Rahovei și cu toate serviciile lui. Nu mai mult însă. A fost, în schimb, expediat peste graniță, livrat Occidentului putred și dușmănos. Acolo se află și acum. Tot singur. Tot radical: vede încă numai neocomuniști în conducerea de astăzi a țării (neocomuniști nu prin biografie, ci prin mentalități și acțiune), securiști miliardari etc. etc. Acum însă nu-l mai bagă nimeni în seamă. Nici acasă, nici la Paris. Își răcește gura de pomană. După insultele postdecembriste, ignorarea lui e cea mai bună armă. Ce dacă el are, în esență, dreptate? Lumea merge înainte. Nu însă fără să fi profitat de gesturile lui eroice, donquijotești poate, de revoltat incorigibil. Un caz unic!

(2002)

Am văzut un om

Armata, Biserica și Radioul național (SRR) erau primele în topul preferințelor românilor pînă mai ieri. Nu interpretez aici de ce aceste instituții și nu – precum într-o democrație funcțională – altele: Parlamentul, Guvernul, Președinția, Administrația locală, societatea civilă etc. etc. Nu. Acum luăm în discuție realitatea românească așa cum este ea. Se pare că timpul imperfect pe care l-am folosit la început exprimă o „evoluție”. Prima dintre cele trei instituții care pare a călca în străchini și a-și compromite poziția în preferințele românilor este Radioul.

Deși funcționa, se zice, impecabil, echidistant, prompt și curajos în informații, dar mai ales în comentarii și în interpretarea evenimentelor la care aveau acces toate părțile – Putere-Opoziție (vezi emisiunea „Sfertul Academic”), cu un profit (venituri) pe 2001 fără precedent, Parlamentul hotărăște, politicianist, că e cazul să demită în forță întreg Consiliul de Administrație al Societății Române de Radiodifuziune și să-l înlăture pe președintele-director general Andrei Dimitriu. E drept, ales de precedentă Putere, CDR, dar al cărui mandat mai dura un an de zile. Așa a fost concepută Legea SRR, astfel încît mandatele conducerii ei să nu se suprapună cu cele ale Legislativului spre a nu putea fi anexată politic. Această lege a fost respectată în legislatura trecută cînd Tudor Cățineanu, reprezentantul PDSR, și-a epuizat nestingherit mandatul după doi ani de putere CDR. Acum însă în locul dlui Dimitriu a fost impus un client zgomotos și oportunist al PDSR (PSD), Dragoș Șeuleanu,

implicat în afaceri necurate în radio, propus unei anchete parlamentare din această pricină. Maniera brutală în care a fost decapitată conducerea Societății Române de Radiodifuziune și impunerea unui președinte-director general contestat profesional și moral chiar din interiorul instituției a urmărit transformarea Radioului „într-o goarnă a guvernului” (Paul Grigoriu dixit). Ca urmare, vedeta incontestabilă a popularei instituții, „vocea ei de aur”, Paul Grigoriu, iese la rampă, la tv, în presa scrisă și, deodată cu dezacordul său explicit față de acest abuz al Puterii, își anunță demisia din funcția de Coordonator al Departamentului Canale Naționale al SRR. Mai mult, Paul Grigoriu avertizează că la numai câteva zile de la instalarea dlui Șeuleanu la emisiunea zilnică „Radiojurnal” de la ora 7 se primesc telefoane de sus privind succesiunea și ponderea știrilor, împingerea în față și frecvența momentelor Adrian Năstase. Ultimele radiojurnale confirmă din plin această tendință. Sînt pline de succese mărețe. Lipsesc în schimb „știrile rele”: debransarea marilor datornici, majorarea drastică a prețurilor la combustibili, accize, TVA, „albirea” marilor corupți, cazul sinuciderii tînărului procuror Panait, cazul de flagrant de luare de mită al unui șef de cercetări penale din conducerea MI București, evaziunile fiscale ale unor firme protejate de Putere, bombele toxice alimentare din cantinele elevilor etc. etc.

Într-o atmosferă a descurajării, neputinței și oportunismului gestul lui Paul Grigoriu, singular, ni le amintește, vai, pe cele – tot singulare! – de dinainte.

(2003)

Jula

Am fost de mai multe ori, în ultimul timp, la Jula (în maghiară orașul se numește Gyula, iar julanii, mai exact localnicii români, îl ortografiază Giula). Orașul nu are grandoarea Aradului. Cei vreo 35 000 de locuitori trăiesc într-un mediu urban cochet, patriarhal, cu parcuri verzi, impecabil întreținute, încântătoare, cu străduțe înguste. Ca niște poteci fin asfaltate, cu, peste tot, case-vile-vilișoare nou-nouțe, parcă animate direct din revistele de specialitate. În mijlocul orașului se află cetatea veche (sec. XIII), în mare măsură reabilitată și convertită azi la o vocație nouă, postmodernă aș zice, culturală (teatru în aer liber), turistică, comercială. În apropierea ei, sînt vestitele băi termale, un complex uluitor cu zeci de bazine în care mii de turiști (uneori zece mii într-o zi) – cei mai mulți germani – se desfată sau își caută sănătatea pierdută în anii grei și lungi de muncă. Localnicii sînt calmi, nu nervoși, senini, nu apăsăți de multiple neliniști cotidiene. Jula e plină de statui – busturi grațioase, grupuri statuare, ecvestre, peste tot. Din loc în loc dai peste plăci comemorative așezate pe ziduri de case vechi, dar bine întreținute, invocînd te miri ce personalități locale sau evenimente. Cele mai multe de la 1848. Dar și culturale mai recente. Unele personalități, imagnate în busturi, reprezintă mari români: Moise Nicoară, Liviu Rebreanu, Nicolae Bălcescu. Dimensiunea românească a Julei este una complexă și transparentă. Tot mai transparentă. Orașul însuși are două zone cu trimitere explicit românească: „Orașul mare românesc” („Nagy román város”), în partea de răsărit. Și „Micul

oraș românesc” („Kiss román város”), la ieșirea spre Bekéscsaba. În „Orașul mare românesc” se află Liceul „Nicolae Bălcescu”, un splendid edificiu de învățământ românesc. Nici unul nou din Arad nu-i rezistă în comparație: ca dotare, ca funcționalitate, ca arhitectură. El a fost proiectat acum câțiva ani de actualul ing. viceprimar al orașului, Szabó Jenő. Pentru documentare acesta a călătorit în zona Clujului, unde a vizitat Muzeul Satului. De aici sugestia unui turn ascuțit, acoperit cu șindrilă și patru turnulețe, precum bisericile de lemn din Ardeal. De aici și cupola din lemn a micii săli de spectacole, ce vrea să sugereze o dimensiune bizantină. Sala de spectacole dispune de aproape 300 de locuri și o scenă a cărei dotare i-a uimit pe actorii noștri care au evoluat pe ea. De asemenea, un microhotel, un internat modern, o cantină-restaurant. Aici învață aproape 300 de elevi, unii veniți din România. Lângă „Orașul mare românesc” se află catedrala ortodoxă (1867), o mândrie a orașului și sediul Autogubernării Românești de pe strada Eminescu. Pe clădirea ei flutură tricolorul românesc, alături de cel maghiar. Nimeni însă nu se scandalizează. În „Micul oraș românesc” există o altă biserică ortodoxă frecventată, după spusele P.S. Sofronie, de câteva sute de credincioși români. În zona centrală a orașului este sediul Uniunii Culturale a Românilor din Ungaria. Românii din Jula sînt cetățeni de frunte ai urbei, mulți prosperi, cu afaceri în floare. Aici s-au stabilit în ultimii ani români (etnici români) din Arad, din Curtici, din satele de pe graniță. Pe nimeni nu-l deranjează însă acest lucru. Odată intrați în Europa (2007), acest proces va lua amploare. Ce tensiuni, ce frustrare, ce suspiciune? Cei care mai cred în ele – români ori unguri – își fac zadarnic iluzii.

(2002)

Poezia la ora haș (*Să spargă cu pricepere seiful morții / ca un magician*)

Cei mai mulți nu-l iubesc pe dînsul. N-are nici o importanță că și reciproca este valabilă. Petru M. Haș e paralel cu orașul nostru. Deși este un arădean prin naștere, spre deosebire de subsemnatul, nimic nu-i este mai străin lui Petru M. Haș decît spiritul burghez, suficiența, morga să zicem universitară. Dînsul este un poet. Firește nu unul mărunț. Din cauza aceasta, precum toți cei ieșiți din calapod, este destul de invizibil. Ani de zile l-am urmărit scriind articole alături de agramați. Avea în textele sale ceva masochist. Un umor negru, intelectual, ceea ce este destul de antipatic. Fiindcă de la intelectual la elitist nu este decît un pas.

Petru M. Haș aparține unei generații ilustre. Cea echinoxistă (clujeană, a anilor șaptezeci). Deși aparține acestei generații, poetul Haș s-a autoexclus din ea. Poezia lui este șocant deosebită de cea a generației celebre care i-a dat literaturii române pe Ion Mircea, Dinu Flămînd și Adrian Popescu. Aceștia sînt poeți superiori, puternic intelectualizați, cu un discurs liric subtil pînă la sibilinic. Petru M. Haș, dimpotrivă. E frust în expresie, e anecdotic, e narativ și biografic. Firește, cu truc. Alături de Virgil Mazilescu cred că e precursorul calificat al poezilor optzeciști. Tot hazul, poanta, umorul negru, referința livrescă rarisimă, trasul din condei, familiare, azi, optzeciștilor, au fost exersate înainte de P.M.H.

Petru M. Haș își publică, iată, a treia carte de poeme. Are azi-mîine 55 de ani și n-a publicat decît trei cărți. Sînt autori – sau nume

de autori – care semnează, împreună cu adjuncții lor, dar deasupra, într-un singur lustru, alții într-un an, mai multe cărți decît el într-un semicentelar. Numai că ale lui P.M.H. sînt scrise chiar de dînsul. Au ceva personal. Ultima carte, a treia cum spuneam, are un titlu scris pe copertă cu culoare verde (verdele este culoarea credinței, a iubirii, a învierii). Sună așa: *fărîme din PrOfET*. Poate din poet. Cine știe! Sînt acolo, dacă am numărat bine, 57 de poeme. Super. Iată unul; 1. *Ajută-ne, doamne, să ne ținem și noi / pe picioare în văzul lumii / și să fim iertați de părinții noștri pentru / greșelile noastre cele fără de voie / și care cu voia ta se trag mai mult / din literatură // 2. Pe urmă am dori să trecem cu bine / încercări ale vieții acesteia / cum ar fi durerile de cap și cele de pîntece / și alte dureri / pe care ni le trimiți cîteodată din / dragostea-ți nemărginită / și ca să ne arăți că nu sîntem pe lume / chiar singuri // 3. În privința iertării nu neaparat / de dragul nostru /ci mai mult pentru pacea lor sufletească / și a tuturor celor flagelați / de războiul nestrămutat al lumilor // 4. pe urmă, doamne, vezi ce mai faci / cu cei desconsiderați / ca să zic așa – ăia care nu prea au tăria /de a trece zilnic în rînd cu lumea; / plimbă-i din cînd în cînd și / pe ei pe potecile fericirilor / spre a nu fi trecut ei numai așa /cum am zis. (pp.13-14). Dar cui îi mai plac astăzi poemele bune? Dumneavoastră?*

P. S. Coperta aparține lui Viorel Simulov: la înălțimea cărții.

(2002)

Poezia la ora H (II)

Din 1969, de la volumul de debut *Dor negru*, poeme (apărut în colecția „Luceafărul”), pînă în 2002 cînd revine cu o carte (*Fărîme din PrOfET*, editura „Mirador”, o carte cu un titlu ortografiat subtil, dar imposibil de reținut), Petru M. Haș n-a publicat decît o singură plachetă, în 1983, la editura „Cartea Românească”, intitulată *Liniște*. Zăvorîndu-și cu încăpățîinare sau indolență talentul atîta amar de vreme iată că acum poetul a izbucnit: în același an, 2002, publică o nouă carte, *wagram*, editura „Multimedia”. Așadar într-un an cît în 33! (Cît între 1969 și 2002). Îl apucă greu marea literatură dar cu momente explozive. Fiindcă sînt semne că poetul va publica și proză, și jurnal livresc de călătorie, și eseu. Publicistica sa din „Adevărul” cred că o va lăsa moștenire viitorilor istorici literari din școala arădeană concentrați asupra deceniilor literare opt, nouă și zece din secolul tocmai apus (XX).

Ce este așadar *wagram*? Poetul își botează șiret tocmai astfel cartea ultimă ca să ne zăpăcească. Și cum plăcerea lui nu e întreagă dacă nu gustă pînă la capăt spectacolul deconcertării noastre, dă și explicația: mai întîi că *Wagram* este o localitate austriacă la nord-est de Viena, unde Napoleon I a fost prima dată oprit (învins) la 6 iulie 1809 (informația este reprodușă pedant filologic după *Nouveau Petit LAROUSE*, dar după o ediție veche, din 1968, poate singura la îndemîna poetului, fiindcă cele mai noi nu repetă același conținut); a doua explicație, care se bate cap în cap cu prima, spre amuzamentul poetului, glăsuiește că *Wagram* este aceeași localitate austriacă, doar

că acolo Napoleon I ar fi repercurtat o strălucită victorie în 1809 (informație extrasă dintr-un alt dicționar celebru, *Le Robert*, a cărui ediție însă nu-i precizată). Dincolo de plăcerea perversă a autorului de a zăpăci mințile inocente cultural, există una mai profundă. Petru M. Haș este un practician, prin propria viață, al relativismului moral și ontologic. Totul, după el, în lumea asta e așa cum îl vedem fiindcă-i invers. Răul e – privit din alt unghi – binele; moartea, viața adevărată; haosul, ordinea primordială și definitivă etc. etc. În această filosofie personală, intră și practica sa editorială: autorului îi este perfect egal să publice și să nu publice deloc. Identitatea sa, inclusiv valoarea lui interioară, rămîne intactă. Poemele lui transcriu cu acuratețe, subtilitate, talent tocmai această concepție. Poet temeinic instruit, ironic, sîcîitor pentru semenii, întotdeauna bine plasat bibliografic (a traversat două centre culturale de prestigiu, Clujul și Timișoara, primul întemeindu-l poeticeste, al doilea potențîndu-i sentimentul de superioritate intelectual-gratuită într-o lume bănățeană atît de ternă și pragmatică) Petru M. Haș este, ne place sau nu, o valoare. Deși își subminează social, cu program, această condiție, totuși, din fericire, eșuează cu brio să o compromită. Dimpotrivă fiecare gest insolit al autorului îi mai deschide, din alt unghi, o nouă perspectivă. Voi încheia aceste glose cu un poem fără titlu (pp. 66-67) care ilustrează, aș zice cu asupra de măsură, portretul interior al lui Petru M. Haș:

iată eu am umblat ca un mort prin ploaie/ am infestat atmosfera cu antimaterie/ am fost dat la o parte cu indignare/ ocrotit cu îngăduință/ mi s-a cerut buletinul de identitate/ și am fost purtat pe dricul auriu al speranței/ că totul e pasager/ am făcut fetele să roșească/ iar oamenii serioși mi-au spus să ies/ mai rău nici că se putea/ am comis lașități și lingușiri de care se rușinează codoșii/ inveterați/ și colportorii de infamie – îngerii m-au expulzat în societatea/ dracilor mai mărunți/ și aceștia m-au repudiat ca necorespunzător/ acum nu mai știu unde aș putea încerca/ domnișoară/ creierul meu crispat va ști ce să spună/ și cum voi mai cere focul verde ca să pot trece și unde/ să primesc vreo informație cît de cît convertibilă.

(2003)

Cum ne gestionăm trecutul?

Oare ne gestionăm bine trecutul? Căci a-l gestiona bine înseamnă a o face *în cunoștință de cauză*. Adică a-l cunoaște pînă în detalii semnificative și cît mai îndepărtate în timp, indiferent dacă acestea îți sînt sau nu favorabile. Iar nu prin discursuri paranoice ori ideologizante despre el. Ar fi o premisă bună pentru prezent. Pentru generația sau generațiile în viață. Și un suport cert pentru viitorime. Bîlbele prezentului românesc – ale Tranziției – sînt explicabile și prin necunoașterea adevărată a trecutului nostru.

Ne comportăm, de exemplu, la noi acasă, mai ales în această parte de țară, în superbele noastre orașe ardelenesti și bănățene, nu ca agenți civilizatori ci, nu o dată precum pe noi nici nu ne-ar interesa civilizația. Noi sîntem aici dintotdeauna. Noi nu sîntem veniți de aiurea precum alții. Noi ne-am născut direct creștini, n-am fost creștinați la anul o mie etc. etc. Iată cu ce ne drogăm. Iată cu ce ne întreținem pasivitatea, „boicotul istoriei” (Blaga *dixit*). Ceilalți n-au decît să muncească pentru a-și motiva existența pe aceste locuri. Să înalțe orașe baroce, neoclasicе, în noul stil vienez. E o perspectivă, o spun repede, cu care n-am să mă împac niciodată. Una de alfel mincinoasă, pervertită nu de azi de ieri. Dar mai ales prin intoxicația istorică din timpul comunismului. Și noi sîntem agenți civilizatori – urbani – ai istoriei. Nu doar ungurii (altfel, bravo lor). Nu doar swabii. Nu există urbe superbă ardelenescă sau bănățeană – Sighișoara, Sibiu, Brașov, Arad, Bistrița, Lugoj, Timișoara – ca să le enumăr pe cele mai pitorești istoric și arhitectonic, care să nu aibă și o dimensiune

românească. Uneori importantă. De culoare. De fapt aceste orașe sînt o expresie excepțională a ceea ce azi, în postmodernitate, numim multiculturalitate. Or, zonele de interferență, de contaminare culturală, etnică, folclorică, lingvistică, confesională sînt, întotdeauna, cele mai bogate spiritual, cele mai interesante.

Am făcut această lungă introducere spre a spune că la doi ani după ce am vizitat, pentru cîteva zile, Băile Herculane, această stațiune blaneoclimaterică de două ori milenară – la 1800, cu nimic mai puțin celebră decît Kalovy-Vary – a rămas la fel. Palate istorice baroce, hoteluri de la începutul anilor 1800, în stilul cel mai fastuos vienez, imperial, pavilioane pentru tratament bogat ornamentate zac în ruină, cu tencuiala căzută, cu acoperișurile ciur, cu feronerie și balcoanele distruse. Deși n-au lipsit investitorii străini (italieni) cu forță financiară, cu capital, la începutul anilor 1990, aceștia au fost primiți cu „noi nu ne vindem țara!”. S-a dovedit însă că un capital intern necesar pentru reabilitarea unui oraș-perlă milenar precum Băile Herculane nu prea există. Actualii patroni ai stațiunii – din zona PSD sau clienți ai acestuia – și să vrea nu prea au mijloace. Cîrpesc doar ici și acolo. Atît. O reabilitare frontală a vestitelor *Termae Herculi* (*Ad aquas Herculis sacras ad mediam* – la sacrele ape ale lui Hercule de la mijloc, adică de la jumătatea drumului dintre Roma, capitala lumii vechi, și periferia ei, peste rîul interior imperiului care era Dunărea) nu are nici acum loc. Izvoarele sînt încă abundente, forța lor curativă, miraculoasă, aerul, puternic ionizat, pesisajul montan sălbatic, fără asemănare. Cerna, încă limpede, frumos curgătoare. De-o parte, minunea lui Dumnezeu: din adîmcul pămîntului, de peste el, din aer. De cealaltă, delăsarea oamenilor. Pe care însă n-aș numi-o – înțelegător – doar neputință. Iar Băile Herculane nu sînt deloc o excepție astăzi. Ci un simptom alarmant.

(2002)

Hoția pe față

Ceea ce îl dezgustă, pînă la greață, pe omul de rînd astăzi este corupția generalizată. El nici măcar nu-i spune așa, că-i prea sofisticat, ci: *hoția pe față*. E mai simplu și mai pe românește. Dar ce este pentru el *hoția pe față*? Să vadă cum în jurul lui mișună liber hoții, precum ziua în amiaza mare, într-un sat de oieri, lupii. Cîinii de pază s-au înfrățit, printr-un reflex ancestral, ce-i trag înapoi la originile speciei, cu lupii, în timp ce greu plătiții cu paza, cei cu cîinii – nu proprietarii, nu ciobanii – sînt în fruntea prădătorilor. Dacă metafora, ori comparația, ori parabola, ce-o fi ea, rezistă, atunci ea ar putea fi tradusă, de către un proaspăt decan în științe politice, în conceptul de *stat mafiot*. Unul în care lupta împotriva hoților se realizează optim chiar cu ajutorul nemijlocit al acestora. Nu mai are rost să spun în folosul cui. Se știe.

Dacă te miști puțin prin propriul tău oraș, județ, în țară, chiar în comune mai bine plasate natural vei fi șocat de noutate: vile de vis s-au ridicat ca în povești! Alături de sate întregi prăbușite în mizerie și ruină, alături, la orașe, de cartiere promiscue, greu mirositoare, dezolante. Raportul între cele două realități este cam de 5 la sută la 95 la sută. Cine sînt cei 5 la sută? Oameni de succes în afaceri? Cei cu inițiativă economică, ingenioși și curajoși (fiindcă riscă) în proiecte? Genii ale practicii de orice fel? Nici vorbă! Ori prea puțini. Sînt, în ordinea pe care o poate verifica oricine: politicieni de după 89, cei mai mulți bugetari, inclusiv demnitari ai țării din toate guvernele postdecembriste

(sînt, ce-i drept, și cîteva excepții), aleși în parlamente și în consilii locale, unii din cei de la vamă, din justiție, din poliție, foști securiști relansați în afaceri, borfași de vocație, înnăscuți, care s-au înmulțit ca ciupercile după ploaie într-un astfel de mediu.

Așa că ideea țărăniștilor scăpătați cu declararea averilor personale pe proprie răspundere îi face, eventual, doar pe ei de rîs. Căci din două una: ori mint, ori, dacă nu, și, probabil, nu, (se poate verifica ușor aceasta) sînt proști de îngheață apele, că doar au fost și ei în capul mesei. Înseamnă că „nu s-au descurcat”, după cutuma de fier a românilor. Cred că pentru cei cinci la sută ultima variantă e cea mai condamnată. Împărtășită, vai, și de o parte importantă din cei 95 la sută.

(2002)

Cazul Emil Hurezeanu

Fostul director al postului de radio „Deutsche Welle” și important redactor al postului de radio „Europa Liberă” înainte de 1989 a stupefiat lumea printr-o decizie pe care n-ar fi putut nimeni să o anticipeze. Emil Hurezeanu, unul dintre cei mai dotați și subtili analiști politici români ai momentului este astăzi consilierul personal al premierului Adrian Năstase pe probleme de mass-media și imagine a guvernului în afara țării. Este consilierul celui pe care nu l-a iertat niciodată în analizele sale politice avînd ca subiect atît PDSR (PSD), cît și actualul guvern. Îmi amintesc de un talk-show imediat după alegerile din 2000 cînd ciocnirea dintre cei doi – premier și ziarist – a scăpărat scînteii. Premierul sugera că dl. E. H. slujește interese „străine”. La rîndul său acesta i-a amintit premierului că nu el a lucrat înainte de 1989 într-un oficiu juridic al Ministerului de Externe ceaușist, cu toată bogăția de conotații pe care o presupunea asemenea slujbă, ci el, premierul. În analizele din revista **22** semnate de E. H., referirile la prestațiile premierului nu erau mai niciodată elogioase. Și atunci? Ce Dumnezeu s-a întîmplat? Să fi devenit, peste noapte, atît premierul, cît și PSD, și guvernul său pe gustul și criteriile atît de exigente ale lui Hurezeanu? M-aș îndoi! Înainte de a da eu însumi un posibil răspuns aș mai spune ceva. Nu cu mult timp în urmă premierul s-a plîns de faptul că pe intelectualii de marcă ai țării nu-i prea găsești în PSD. E bun și Păunescu, e bun și Dinu Săraru, dar ei erau cei buni și pentru răposatul et. comp. Dar cum să-i atragi de partea ta pe intelectuali? Căci cum să-i alungi am tot văzut! Cumpărîndu-i? Fiindcă

o ofertă politică convingătoare n-ai cum să le propui: majoritatea dintre ei sînt oameni de centru ori de centru-dreapta. Sînt în sfera de influență – chiar dacă nu sînt înregimentați politic – a țărăniștilor și liberalilor. Or, cine pierde intelectualii pierde, mai de vreme sau mai tîrziu, totul, știută fiind puterea lor de seducție asupra opiniei publice. Așadar ce l-or fi îndemnat pe Emil Hurezeanu să facă acest pas în care de cîștigat ar avea mai mult premierul, partidul și guvernul său? Să fie doar un gest condamnat de oportunism? Unul suficient de grav încît să arunce o lumină proastă retroactiv pe toată cariera – pînă acum strălucită – a ziaristului? Sigur, e un gest de oportunism, nimeni n-ar putea să-l conteste. Pe de altă parte E. H. este prea inteligent ca să nu aibă calculele sale. Probabil încearcă să facă ceva din interiorul puterii după ce, tot probabil, a ostenit să lupte cu ea din afara ei. Pe de altă parte gestul are cota lui de dramatism. El arată nu că puterea s-a schimbat, devenind mai atractivă, cît că dinafara partidului-mamut PSD nu se mai poate lupta cu eficiență. Nu mai ai cu cine, pur și simplu. Și atunci încerci un fel de luptă în teritoriul inamicului. Numai că acest raționament a eșuat lamentabil înainte de 1989 cînd intelectualii, odată intrați în partid, deveneau o masă tăcută, precum toți ceilalți. Cazul lui Emil Hurezeanu e un eveniment: moral, dar nu numai atît. El trebuie urmărit, în continuare, cu atenție.

„Observator arădean”, Anul VI, Nr. 1647, 2003

Ierarhii oficiale vs. ierarhii valorice

Pînă în 1989 existau două ierarhii absolut paralele. Două clasamente ale valorilor culturale (ilustrate, firește, de persoane cît se poate de reale). Pe de-o parte era ierarhia oficială, de partid și de stat: „scriitorii noștri”, „artiștii noștri” etc. etc. Aceștia erau cumva canonizați, sfințiți de partid și, ca atare, inatacabili. Critica literară îi anihila într-un singur fel: prin ignorare totală sau, mai mult, prin ridiculizarea lor prin recenzii enorme și grandioase pe care erau puși să le scrie grafomanii, semidoctii cu dorință mare de afirmare, agramății. La așa autor, așa critic!. A doua ierarhie, singura la care aspira secret sau pe față orice intelectual (artist) autentic și cu onorabilitatea intactă, era cea neoficială, ce a criticilor mari, tacit recunoscuți și care păreau surzi la cîntecele de sirenă ale partidului (N. Manolescu, G. Grigurcu, Al. Cistelean, L. Ulici etc. etc.). De o parte erau cei oficiali, plasați în fotoliile moi ale puterii, în funcții adică; de alta, cei din cronicile literare ale revistelor importante, din cărți de receptare critică, din dicționare și istorii de specialitate.

Ce se întîmplă astăzi? Am crezut, cu inocență, că prăbușirea religiei negative, comunismul, va face inutilă existența unei *ierarhii oficiale* valorice. Că puterea politică democratică va avea, în sfîrșit, simțul ridicolului să nu se amestece în impunerea exterioară a unor pseudoscări valorice, în funcție de simpatii politice, de fani, de colaboratori sau sponsori (inclusiv morali). M-am înșelat. Aleșii noștri au veleități nu doar politice, ci și de critici literari, dramatici, plastici, de urbanism și arhitectură, muzicali, chiar coregrafici. Ajunși acolo

Vasile Dan

unde sînt nu după merite proprii, ci la grămadă, pe o listă de partid, se cred musai competenți în zone subtile și superior calificate, în muzică, să zicem, chiar dacă sînt puțin fuduli de urechi. Își revin tîrziu (alții niciodată) atunci cînd cad din fotoliile puterii temporare. Din ridicol însă niciodată.

(2002)

Iisus al românilor

Într-o carte (*Simion liftnicul, roman cu îngeri și moldoveni*) – considerată de unii comentatori literari cel mai mare eveniment în proza românească de la *Moromeții* încoace – autorul ei, Petru Cimpoeșu, imaginează într-un capitol ceva șocant: Iisus coboară între români (după ce-o făcuse și în decembrie 1989), chiar la alegerile prezidențiale din 2000. Cu sfială se oferă însuși contracandidatul lui Ion Iliescu spre a mîntui România de chinurile fără sfîrșit ale tranziției (privatizare, reformă democratică, corupție, șomaj, inflație, FMI, FNI, Caritas, integrare în NATO și UE, prețuri insuportabile la încălzire și curent electric, taxe și impozite). Minunea pe care o făcuse Iisus în 22 decembrie 1989 a fost următoarea: „...ziarele însele și televiziunea, care cu o zi înainte de Evenimente îl ridicau în slăvi pe Ceaușescu iar despre Dumnezeu nu suflau un cuvîntel (...) pentru ca adoua zi să-l ridice în slăvi pe Dumnezeu iar pentru ceaușescu să aibă numai cuvinte de ocară. (...) indivizi care ani de-a rîndul declaraseră că nu există Dumnezeu s-au apucat dintr-o dată să-și facă cruce și să strige numele Lui. Acești indivizi erau numiți de popor **nomenclaturiști** „.

În 2000 Iisus, în dragostea lui cucernică, văzînd că nu și nu, românii nu pot singuri și liberi să aleagă binele, fericirea și adevărul de contrariile lor se hotărăște să candideze el însuși la președinția României. Deși părea a întruni entuziast sufragiile tuturor românilor – inclusiv ale noilor credincioși – treptat-treptat, suspiciunile, îndoielile, chiar opoziția și-au făcut locul. „Să ne iubim și vrăjmașii!”,

iată un îndemn cristic cu care tot mai mulți români nu puteau fi de acord. Cum, și pe unguri? Mai mult, un partid (social-democrat) se va îndoi științific de însăși existența lui Iisus. Apoi chiar dinspre Biserică s-au ridicat, la început timid, apoi tot mai clar îndoieli, obiecții, critici. Iisus este catolic sau ortodox? Poporul român este, încă de la nașterea sa, ortodox. Și încă: Iisus este evreu. Cum, să alegem un președinte evreu? L-am alege bucuroși dacă ar candida la președinția Statelor Unite. Acolo, da, acolo poate fi și evreu. Chiar și negru. La noi însă? În spațiul carpato-danubiano-pontic? Aici e de neconceput! Parabola romanului ar putea fi într-adevăr profanatoare. Așa ar fi dacă n-ar pune degetul pe rană. În fine. L-ar alege pe Iisus românii? Programul Lui? În fapt *Decalogul*? Cele zece porunci? Inclusiv aceea să nu furi? Romancierul ne pune doar în față o oglindă. În care ezităm de peste un deceniu să ne privim. Pe furiș însă tot mai aruncăm câte un ochi. Nu știu însă dacă ne place ceea ce vedem!

„Observator arădean”, Anul V, Nr. 1497, 2002

România de sub ilustratele idilice

În fiecare primăvară, de regulă de Paști sau în preajma lor, îmi iau inima-n dinți și o pornesc încet spre izvoare. Dacă vreți, chiar ale Mureșului. De fiecare dată însă nu ajung decît acolo: la vărsarea precipitată, nervoasă a Arieșului aurifer în Mureșul noroios. Adică la intersecția celor trei județe – inima cu adevărat, sub orice aspect, a Ardealului: Alba, Cluj, Mureș. Dar pînă acolo se întîmplă atîtea de fiecare dată. Totul precum în pășania oricărui Ulise nostalgic. Drumul este cel care îmbată, cel care fascinează amînînd, cu încă și încă o clipă, ținta. Ca în viață. Ca viața.

Mai mult ca niciodată, la acest început de mai, am trecut prin „Pășunile Raiului”. Răpitor de frumoase sînt dealurile verzi, în mai, ale Ardealului. Înteleg perfect ce simt străinii, tot mai mulți, punîndu-și mîna la ochi: peste Mureș, spre coamele păduratice, înflorite, toate, ale Apusenilor. Spre dreapta, spre Munții Țarcului și Retezatul orbitor de alb, încă sub ninsori, țîșnind în zare parcă direct din platoul colinelor verzi. Înteleg ce simt străinii contrariați: de o parte, văd minunea lui Dumnezeu adusă pînă la simțuri. De alta, intrarea în satele, în orașele, în municipiile oamenilor locului. Contrastul este nimicitor! Întotdeauna să fi fost așa? Nu pot să cred asta. Pînă la război (ultimul) era un acord secret între român și binecuvîntatul lui mediu natural numit de el însuși – și consacrat astfel de filosoful Blaga – *plai*. Acordul era cu casa și cu cîmpul hranei lui zilnice. Cu vorba lui chinuit de cumpănită. Cu fapta, care substituia, nu o dată, vorba – pîinea întinsă pe masă, ușa casei deschisă. Nu vreau să

idilizez prea tare. Le știu și pe celelalte. Cele contrare. Dar primele totuși dominau. Ce vedem astăzi? Bunăoară la Turda? Pe care, de fiecare dată, n-am cum s-o evit. Orașul acesta arată, parcă mai accentuat decît anul trecut, ca după un dezastru nuclear. Acoperișurile caselor amărîte au albit sub praful gros de ciment. Frunzele noi ale copacilor sînt albe și ele. Peste tot, dezgustătoare, nesfîrșite gunoaie (domină cele din plastic, nailon și cioburi de sticlă). Dar noutatea absolută a anului acesta este alta: prezența la șosea a vînzătorilor de obiecte de sticlă, cu sutele, ce-ți sar, pur și simplu, în fața mașinii. Îți întind insistent, parcă implorîndu-te, pahare felurite, vase burduhănoase sau dizarmonice, recipiente tip damigeană sau butoaiaș, ornamente de sticlă. Asta pe cîtiva kilometri: înainte de, în și după Turda. Cine să fie negustorii? Nu poți să nu te întrebi. Noii proprietari ai Fabricii de sticlă? Muncitorii ei neplătiți de luni de zile? E o nebunie. Nici un răspuns nu se potrivește cu chipul și strigarea lor. Cei mai mulți sînt țigani sărmani ori tinere fete deocheate. Dar altceva m-a șocat și mai tare: satele, nenumărate, prin care am trecut. În ele – ceea ar trebui salutat – a crescut numărul animalelor, în special cel al vitelor (sîntem în țara pășunilor colinare nesfîrșite). Țăranii însă nu mai duc, precum odinioară, gunoiul pe cîmp. Pe cîmpul pe care îl îngrașă acum – plătind scump – chimic prin managerii asociațiilor agricole. Munți de gunoi de grajd și bălți de urină stătută sufocă mai fiecare gospodărie. Unii – cînd n-au mai avut încotro, nemaiputînd ieși din casă – au dus gunoiul vitelor pe malul Mureșului. Sînt diguri uriașe de gunoi aici. Iar în Mureș mă îndoiesc că mai trăiesc mulți pești. Miasme pestilențiale te sufocă la marginea apei. Dar tinerii satelor? Fără locuri de muncă, fără o perspectivă a lor. În fine. Mă opresc aici. Nu vreau să vă deprim cu totul. Mă opresc hurducat de saltul înainte peste gropile adînci ale municipiului meu, Aradul. Gropi care seamănă aidoma cu cele din municipiile prin care tocmai am trecut: Turda, Alba Iulia, Deva. Ca într-o înfrățire firească.

(2003)

Înviere, nu chermesă nocturnă

Praznicul Învierii Domnului este sărbătoarea cu cea mai mare încărcătură emoțională de peste an. Una copleșitoare în viața oricărui creștin. Ea este deopotrivă o sărbătoare a celor vii și a celor morți, a celor de aici și a celor de dincolo, a durerii și întinării oricărui om pe crucea sa. Dar și o bucurie unică a resuscitării lui cu o viață adevărată ce nu mai poate fi nici stinsă, nici murdărită. Poate de aceea la Paști oamenii se bucură atât: niciodată singuri, ci toți laolaltă. Cu cei de față și cu cei purtați doar în suflete. Cu cei de acum, dar și cu cei viitori. Învierea nu este doar o excepție de la cursul natural al vieții, ci o copleșitoare, pentru mintea omenească, minune. Dacă Înviere nu e, nebunie se cheamă credința noastră, spune Apostolul Pavel. Cu această minune este confruntată, acum, inima oricărui creștin.

Slujba de Înviere adună în jurul bisericilor în noapte, toată suflarea satelor iar în orașe pe cea a cartierelor. E o emoție ce se simte în aer, pe chipuri, în vorbe, în clipele lungi de tăcere, de meditație. Aceasta se întâmplă mai ales în sate – nu în toate însă – la unele mănăstiri și schituri mai izolate. Din nefericire, aceste clipe, cu adevărat purificatoare pentru sufletele noastre sînt la fel de puternic contracarate de manifestări vulgare, laice, cu iz, uneori, de petrecere populară, de chermesă nocturnă într-o noapte caldă de primăvară.

Nu știu în ce măsură biserica controlează sau nu aceste manifestări necunoscute totuși la catolici, la protestanți, la neoprotestanți. Sărbătoarea Învierii, apoi, a născut, precum Crăciunul (care din Nașterea Mîntuitorului s-a transformat într-un megashow

comercial al vânzărilor nebunești în care eroul nu mai este Pruncul Iisus, ci impostorul „Crăciun” – mai nou „Crăciunița” cea subțire îmbrăcată, de fapt niște agenți comerciali) anexări negustorești excesive. Paște fericit! Auzi și citești peste tot. Transformarea substantivului existent în Evanghelii doar la forma plural Paști (Paște), Praznicul Paștilor (Praznicul Paștelor) în substantiv la singular, care în forma citată e și un verb (a paște) denotă superficialitate, dacă nu blasfemie. Sărbătoarea curățării noastre interioare, a purificării sufletești în lumina Învierii lui Iisus Cristos, Sfintele Paști trebuie trăite în înțelesul lor nestricat original, adevărat. Sfinte Sărbători de Paști fericite!, stimate cititor!

„Observator arădean”, Anul VI, Nr. 1686, 2003

Ioan Moldovan, poet semicentenar!

Generația '80 e una tînă. Că această tinerețe nu e neapărat biologică, ci doar antipodul celorlalte (toate) bătrînicioase, de orice vîrstă ar fi, pare astăzi un truism. Apoi n-are nici o importanță că, rînd pe rînd, optzeciștii fac 50 de ani. Că mulți dintre ei sînt concurați – uneori și contestați – literar de propriii lor fii și fiice ajunși deja și ei oameni maturi, cadre universitare, doctoranzi și doctori, bursieri la Paris, Londra, Dublin ori în State. În fine, ce mai contează. Totuși, unii mai cu umor, simțindu-se cam strîmtorați în blugii ce i-au făcut vestiți și-au dat, pur și simplu, demisia din generație. Al. Cistelecan și Alexandru Mușina sînt primii. Ioan Moldovan, poetul, nu și-a dat-o încă. Nici nu prea are cum. El este, în același timp, în generație, dar și în afara ei. E un poet contaminat de precursori: ereditar echinoxist, îndatorat promoției precedente, șaptezeciste – rafinată, manieristă, livrescă – respiră cu nesaț și din aerul nonconformist optzecist. De fapt Ioan Moldovan este un poet tipic clujean prin formație intelectuală și estetică: el nu caută cu obstinație noutatea absolută în poezie, nu se legitimează cu ea, nici nu e polemic față de predecesori. Dimpotrivă, cultivă continuitatea. Și Emil Hurezeanu, și Ion Mureșan, și Aurel Pantea sînt doar conjunctural optzeciști, lirismul lor fiind marcat de paradigma echinoxistă inconfundabilă: o poezie subtil neoexpresionistă, distilată verbal, rafinată în senzații și sugestii, conceptualizată, prea puțin tranzitivă, narativă și transparentă., spre deosebire de cea a congenerilor lor bucureșteni – adevărații optzeciști. Cel mai bine ilustrează acest tip de poet Ioan Moldovan.

Poet bonom, refuzat de orice umoare și vanitate personale, altruist, discret – poate prea discret – cu propria-i operă, distant față de zgomotul și furia literară postdecembristă, el este redactorul-șef al centenarei *Familia* din Oradea. Și încă într-o perioadă ingrată pentru toate revistele literare. Ingrată deoarece revistele de cultură sînt primele victime ale cutremurului produs în mentalitatea publicului cititor de astăzi basculat masiv dinspre ele (singurele lizibile pînă în 1989, singurele formatoare de gust al lecturii) spre presa cotidiană de toate nuanțele. Ioan Moldovan a reușit în acest context deloc favorabil, să salveze *Familia* mai bine de un deceniu, să o țină sus (inclusiv în a-i găsi suport financiar – atîtea altele l-au pierdut). Ba mai mult, oferind, nu o dată, ediții splendide, în buna ei tradiție ce a inclus întotdeauna miza culturală, colaboratori externi grei, o anumită gravitate tematică.

La 50 de ani, Ioan Moldovan – care a preluat *Familia*, ca redactor-șef, în 1990, adică la doar 38 de ani – este un exemplu de echilibru, armonie umană și profesională într-o lume prea isterizată. Un intelectual de care avem atîta nevoie.

(2002)

Cine descâlcește istoria românilor?

Avem la îndemână, pentru generațiile de astăzi, o Istorie adevărată a Românilor? Spun a românilor fiindcă una a României ar cuprinde doar segmentul temporal 1859-2002. Adică de la Unirea Principatelor și apariția pe harta lumii a subiectului politic România (Regatul României), pînă la republica România de astăzi, numită astfel prin voia Constituției FSN din 1991. Or, Istoria Românilor este altceva: infinit mai mult în timp și mai complex ca obiect de cercetare. În studiul ei ar intra românii din interiorul actualelor granițe, precum și cei dinafară – din apropiere și de departe – se spune că aproximativ 12 milioane de suflete. Deci încă o jumătate de Românie. Iar temporal, cu etnogeneza românilor cu tot, peste 2000 de ani de istorie.

Recent, Academia Română a publicat primele patru volume – din zece – de „Istorie a Românilor”. Foarte bine. Numai că apariția acestora a stîrnit furtuni în lumea istoricilor și nu numai. Reproșurile sînt grave și se referă atît la principiul care stă la baza cercetării istorice românești, cît și la aspecte deontologice incredibile, cum ar fi furtul, plagiatul *ad litteram* din studii ale unor autori externi lucrării și trîntirea lor în „pagina academică”.

În primul rînd se publică o istorie scrisă și concepută înainte de 1989, gata de tipărire în acel an. Toată viziunea istorică este îndatorată, vrînd-nevrînd, perspectivei vremii socialiste. Mitologizarea istorică; viziunea edulcorată, doar din perspectivă românească asupra evenimentelor și personalităților; eroizarea nenuanțată a românilor și diabolizarea tot nenuanțată, a celor cu care ei au intrat în contact,

uneori în conflict; viziunea științific-dialectică socială, care a dus la fetișul „popor român”, agent pozitiv întotdeauna al istoriei, apoi la apariția altuia, uzurpator al primului, „clasa muncitoare”, înscuțind ideea de progres istoric (România atinsese Binele și Fericirea maximă, potrivit acestei idei, în socialism, în 1989). Cît privește plagiatul, acesta pare legitim, potrivit cutumei predecembriste, care sfidează ideea de personalitate, de proprietate intelectuală, în următoarea logică: „e vorba de istoria noastră sfîntă, ce mai contează cine a scris-o!”

Dar cred că cea mai necunoscută parte a Istoriei Românilor nu este, cum s-ar crede, cea veche, paleoromână, din primul mileniu creștin. Nu. Ci aceea dintre 1989-2002. Iar din aceasta, aș îndrăzni să spun că anul acesta este cel mai încălțit. Cine vrea, cu adevărat, să intrăm în NATO? Cei ce au înjurat pînă ieri NATO? Cei ce l-au demonizat (ultima dată acum 3-4 ani). Cine vrea UE? Cei ce au lansat „democrația originală”? Care nu-și vînd țara? Cine sînt monarhiștii adevărați? Cei ce nu i-au cedat Săvîrșinul Regelui? Cine vrea unirea cu Basarabia? Vadim Tudor care propune să conducă țara cu mitraliera? Vedeți ce complicată e Istoria Românilor? Cine o descîlcește? Academia e prea în vîrstă: îi tremură mîna și îi clipește pleoapa.

(2002)

Poezia goală pușcă

Sînt tot mai rari cei care urmăresc fenomenul liric de astăzi. Poezia a devenit ceva anacronic, ceva foarte aproape de patologie. În orice caz, de sociopatologie. Un fenomen pentru veșnicii inadaptați sociali. Chiar dacă un fenomen intelectual, unul artistic. E aproape o rușine, o infirmitate să mai scrii poezie în era noilor îmburgheziți, a internetului, e-mail-ului, televiziunii prin satelit, războiului inteligent. Or, a macerării celor mai tari caractere în luptele oarbe politice interne, europene și internaționale. Unde să mai încapă și misterul unei trăiri discrete și interiorizate, inefabilul unui vers în care se precipită, distilate, splendoarea și sensul deșert al unei vieți?

Și ca o reacție la această atmosferă de indiferență generalizată și agresivă, dar și ca răspuns la o întreagă cultură autohtonă pudibondă de pînă la 1989, în care erotica n-a fost niciodată exclusă, dar care a privit întotdeauna sexul cu ipocrizie ca pe ceva rușinos, degradant, o decădere absolută din puritatea înaltă a sentimentelor legitime dintre un bărbat și o femeie (la cele dintre aceleași sexe nici nu îndrăznesc să mă gîndesc) s-a născut astăzi o poezie recuperatoare. Firește, nu lipsită și ea de excese. Una care aduce *sexul* și *actul sexual*, ostentativ, în față. Aprinde, cum s-ar zice, lumina, după un ev mediu întunecat, peste relația sexuală. Firește, ceea ce se vede incită, scandalizează, entuziasmează. Fiecare, după gust, după cultură, după prejudecăți, după franchețe și umor. Interesant este că printre cei foarte tineri – care scriu o *poezie fără perdea*, de multe ori la persoana întîi singular – se află multe poetese. În Arad, Lia F. Faur. Cartea sa recentă *Exercițiu*

de streap tease, editura „Mirador”, 2003, fără a fi campioana unui limbaj îndrăzneț, cu trimiteri explicit sexuale (de altfel, un limbaj mai familiar aproape la fiecare dintre noi decît ne place să recunoaștem public, și mai ales în scris; precum în scris s-ar folosi o altă limbă română, spălată de păcatele celeilalte), e totuși o poezie erotică ce-și asumă implicit sensurile sexuale.

Ceea ce este remarcabil la această poezie, dincolo de prospețimea și naturalețea expresiei, a trăirii, este sensibilitatea aproape melancolică în acte, pe care le percepem îndeobște ca tari, chiar violente. O undă dramatică, existențială, tensionată, copleșește textul Liei F.Faur: *Deseară e numărul ei / se dezbracă pentru cei mulți și goi / va fi sexi organic de sexi / o bombă și place / vine aproape și pipăie aerul / oricine o vrea și tu incită gîndul imaginație / muzica o pătrunde din cap pînă-n picioare/ și o mișcă pe toți îi mișcă / scaunul e tare / se dezbracă de haine de piele / miroase a sînge în nările lor / o vor sigur o vor ca pe o carte bună / ca pe o gumă de mestecat sau ca pe o femeie / e rîndul ei la bară își potrivește mimica / asta știe să o facă cel mai bine / la sfîrșitul numărului seamănă cu un clown / din cauza rimelului* (pag. 21). Alteori sensurile respiră amplitudinea unor versete din „Cîntarea cîntărilor” (nici aici, dacă citim fără ochelarii de cal ai bigotului, nu excludem splendoarea întîlnirii sexuale a bărbatului cu femeia): *la noapte nările mele vor respira aerul tău / nu te rușina știu că mă vrei / timpul strecoară imaginea nudă și eu voi fi sub piele la locul meu* (pag. 27). În fine, poeta își asumă riscul acestei dezgoliri de prejudecăți, de falsități, de convenții excesive în versuri cu adevărat dramatice: *Trebuie să ieși cumva / din pielea ce ți-a fost dată / să crapi epiderma / și cu riscul de a arăta / monstruos / să cînți ultimul cîntec / mațele îți vor atîrna pe trup / dar merită* (pag. 38).

Un debut editorial important. Poate cel mai important în materie de poezie feminină de la Carolina Ilica încoace.

(2003)

„Nici ceilalți nu-s mai buni!”

Mă confrunt, de un timp, din partea unor amici intelectuali, ziariști, artiști, de cînd lucrurile merg evident prost – politic, economic, social – cu logica dublei excluderi: „Nici, Nici!” Nici cei care critică actuala stare de lucruri din țară, din municipiul Arad, nu sînt mai buni, mi se spune, decît nenorociții de astăzi. S-a văzut cît au fost la putere (patru ani din 14, totuși) ce au făcut. Că ei veneau, în 1996, după șapte ani de mineriade, devalizări de bănci, caritasuri, FNI, credite preferențiale Bancorex – ce importanță mai are. În schimb că sub ei s-a liberalizat total relația leu-dolar, provocînd un moment crud al adevărului din economia românească – la fel, ce mai contează. Că ei au creat momentul chemării la aderare în UE (Helsinki, 1999), la fel. Că moșteneau un aparat birocratic-administrativ, de jos pînă sus, cu reflexul minciunii, duplicității, mimării reformelor, la fel. Că trebuia evitat un colaps de tip bulgăresc, de incapacitate de plată a țării, a pensiilor, a asistenței medicale, a salariilor bugetarilor, la fel. Și atîtea altele. Nu exclud deloc gafele guvernării CDR-iste, certurile interminabile între parteneri, loviturile pe sub masă, bîlbele legislative etc. etc. Cu toate acestea se simțea noul adus de prima alternare democratică la putere din ultimii 50 de ani, separația puterilor în stat, libertatea presei (care a fost neiertătoare cu puterea, fără ca aceasta să riposteze), reforma în afaceri private. Astăzi, în schimb, este un recul al societății de dinainte, din perioada partidului-stat. Parlamentul este plin de oameni demni mai degrabă de o mare adunare națională, decît de o structură legislativă democratică, cu

adevărat eligibilă. Potentații locali sînt mai aproape de imaginea primilor secretari, decît de aceea a unor democrați aflați în servicii public, în serviciul cetățeanului. Telefoanele sînt din nou ascultate, în frunte cu cel al fostului președinte al țării, Emil Constantinescu, ziaristii sînt bătuți (cel mai recent la Sighet, cu ocazia comemorării lui Iuliu Maniu), corupția are patalama parlamentară, încît nici președintele Iliescu nu i se mai poate opune.

Așa că revin la logica dublei excluderi: „Nici cu ăștia de acum, nici cu cei de dinainte” (1996-2000). Chiar așa? Să cîștige atunci al treilea? Vadim? Personal gîndesc astfel: deși societatea românească de astăzi, precum oricare alta din lume și din orice timp istoric, nu se polarizează absolut între „cei buni” și „cei răi” (în ambele tabere existînd și de unii, și de ceilalți), totuși există unele răspunsuri mai adecvate, mai eficiente decît altele la provocările unui moment istoric. Aceste provocări, pentru români, în acest moment, sînt: corupția endemică, necesitatea reluării privatizării (inclusiv varianta închiderii unor întreprinderi în lipsă de alte soluții), separarea reală a puterilor în stat (în special reforma în Justiție), practicarea democrației iar nu mimarea ei, integrarea europeană (ceea ce iarăși înseamnă fapte, nu vorbe goale) și altele. Reacționează oportun actuala putere la aceste provocări istorice? Sîntem ultimii clasai ca performanțe între cei chemați la integrare, după bulgari. Facem ceva să ieșim din acest clasament? Aceasta e problema. Iar răspunsul, în nici un caz, nu-i acesta: „Las că nici alții (ceilalți) nu-s mai buni!”

„Observator arădean”, Anul VI, Nr. 1623, 2003

Gheorghe Moțiu – teologul, filosoful, poetul

S-a stins din viață la 95 de ani Gheorghe Moțiu (era născut în 1908). O vîrstă aproape cît veacul XX. Mulți nici nu mai știau că trăiește, deși publica regulat, în serial, aforisme în revista *Arca*. Era însă imobilizat la pat de peste zece ani. Precum aceasta n-ar fi fost deajuns și-a pierdut, în aceste condiții, mai întîi soția, apoi și fiul. Apoi, aproape toți cunoscuții, care, încet-încet, au încetat să-l mai viziteze. Trăia singur-cuc, cu un radio vechi la cap, care-l ținea la curent cu tot ceea ce se întîmpla în afara camerei sale. L-am vizitat din cînd în cînd mai mulți ani. Apoi eu însumi am renunțat obosit, stresat de cele curente. Dar poate că nu am nici o scuză. Am încercat să îndemn spre el și pe alții. În special pe preoții ortodocși. Domnul Gheorghe Moțiu era un strălucit absolvent al primei promoții a Academiei Teologice din Arad (cred că în 1927). Mai presus: era un gînditor, un teolog, printre atît de rarii gînditori ortodocși?

S-a născut în Măderat, dintr-o familie vrednică de țărani din pusta Aradului. După Școala Normală, după Teologie (la absolvire a refuzat hirotonirea nu din moale credință, ci din tare credință, identificîndu-se mai bine în zona filosofiei, a poeziei în care sacrul era o temă centripetă) a urmat facultatea de Filologie a Institutului Pedagogic din Timișoara (prin anii 1958). A fost un fermecător profesor de limba și literatura română la Pîncota și în Arad. A debutat și a publicat poezie în revistele-efemeride arădene interbelice: *Hotarul*, *Înnoirea*, *Salonul literar*, la fel ca Lucian Emandi. Prima lui carte de aforisme apărută prin 1937, *Stropi din cascada vieții*, se bucură de o recenzie

favorabilă tocmai în revista celebră în epocă, *Gîndirea* din Cluj. Cu anii, Gheorghe Moțiu mai publică trei volume de aforisme, sub același titlu. În aforism puțini gînditori de astăzi, din România, îl egalează. „*Singurătatea este locul unde ne putem ajunge. Nicăieri nu sîntem mai aproape unii de alții*”. Sau „*Omul nu-i original decît în suferință. Suferința se datorează și împrejurărilor și conștiinței sale*”.

La prohodul lui, de la cimitirul „Eternitatea”, de duminică, 17 august, a. c. n-au prea fost scriitori în afară de semnatarul acestor rînduri. Era, ce-i drept, caniculă, fierbea aerul, se înmuia asfaltul. Gheorghe Moțiu a murit așa cum a trăit și a scris: ca un Iov, într-o solitudine imensă și apăsătoare. Deși tînjea avid după ceilalți. Deși era însetat de comunicare.

(2003)

Cazul Dan Berindei

Istoricul Dan Berindei, membru al Academiei Române, o instituție osificată, virusată și rămasă așa încă de dinainte de 1989 prin președintele ei de onoare (răposatul, un analfabet cultural) și prin impostură academică neegalată pînă astăzi (deși se fac eforturi) prin ADI, specialistă în poliperi – s-a dat în stambă. Fost legionar (el însuși mărturisește că a fost simpatizant legionar, dar legionarii nu aveau servicii de cadre, nu aveau, care va să zică, carnet precum ulterior frații lor de stea), apoi securist, cu activități informative regulate (deci poliție politică), susținător al demolării satelor românești, dl Dan Berindei este astăzi șeful Secției de Istorie a Academiei Române. În această calitate a condus colectivul care a redactat în mai multe volume Tratatul de istorie a României, dovedită un plagiat, o compilare penibilă de surse și contribuții ale unor autori (vezi, printre victime, și intervențiile colegului său de academie Șerban Papacostea). Dl acad. Dan Berindei a avut prestații televizate pe tema Holocaustului românesc (adică, să fie clar, pe tema exterminării evreilor în anii 30-40, sub legionari, și în timpul războiului de către guvernul Antonescu). În care relativiza, nuanța pînă la absolvire de vină acest regim. Ceea ce nu cred că nu a inspirat teribila intervenție ulterioară a dlui Ion Iliescu în privința Holocaustului românesc, care a declanșat un scandal diplomatic româno-israelian și internațional. În fine, ultima ispravă. Dl Dan Berindei este, anul acesta, șeful comisiei Ministerului Culturii care a repartizat bani pentru finanțarea unor cărți semnate de autori români în viață. În această calitate dl Dan Berindei și-a autoalocat sumele: 100 000 000 lei pentru cartea

„Omagiu acad. Dan Berindei la împlinirea vârstei de 80 de ani” (Ed. Enciclopedică) și 30 000 000 lei, la Fundația PRO, pentru altă carte a sa, „Cultura națională modernă”. Fiind o fire generoasă, din cei 21,7 miliarde de lei alocați la nivelul țării subvenției culturii scrise, dl Dan Berindei a mai oferit, cu sprijinul comisiei pe care a păstrat-o, sume substanțiale altor membri ai comisiei, întâmplător sau nu, clienți politici PSD. Adică lui D. R. Popescu (ultimul președinte comunist al Uniunii Scriitorilor), Dan Grigorescu, Marius Tupan ș.a.

Cazul Dan Berindei este unul în felul lui dramatic. Fiul său, Mihnea Berindei, fost redactor al „Europei Libere”, rezident în Franța, este și acum un intelectual excepțional, specialist pluridisciplinar în istoria recentă a Basarabiei. Contribuțiile sale sînt o sursă credibilă, autorizată, europeană asupra situației de astăzi dintre Prut și Nistru. Mai mult, el, Mihnea Berindei, a fost cel mai tânăr deținut politic în comunism. La nici un an, împreună cu mama sa, soția istoricului Dan Berindei, a cunoscut închisoarea, arestul comunist. Ce complicată e situația în România post-comunistă! Dan Berindei nu este un caz izolat. Nici măcar cei deja pomeniți cu subvențiile. Un fel de caprovarzism moral și intelectual a fost scos de PSD la vedere. Cum drama și abjecția se întîlnesc fără probleme în biografia lor în proporții egale sentimentul e de tristețe. Dacă nu de dezgust.

„Observator arădean”, Anul VI, Nr. 1782, 2003

Am ajuns într-o fundătură?

Mult mai grav decît marasmul economic în care dospim de aproape – iată – 15 ani mi se pare starea de deprimare, de descurajare, chiar de abandon moral în care am căzut aproape cu toții. „Nu mai am putere să mă lupt cu morile de vînt”, spune unul. „Mi-e lehamite, îmi răcesc gura de pomană strigînd adevăruri evidente ca lumina zilei. La gazetă, la televizor, la serviciu, între prieteni”, oftează altul. Cei mai mulți, dacă le spun cumva că nu se mai poate, îmi răspund neputincioși cu o ridicare din umeri, cu o palmă trîntită tăcut în jos, cu un scuipat uscat într-o parte. Alții au încercat marea cu sarea. Oameni practici, s-au înhămat la afaceri private mai mari sau mai mici. Dar n-au descoperit decît două căi de urmat. Prima duce sigur la faliment. Alta care duce, tot sigur, la succes. Prima e a afacerilor oneste, la lumina zilei, transparente, cu plata la zi și la centimă a dărilor, taxelor, comisioanelor, indexărilor, a plății integrale a angajaților cu contract legal de muncă, a asigurărilor de sănătate și de pensii și a celorlalte (se spune că vreo 80) cîte mai sînt. A doua cale, cea a succesului, include tertipuri, inginerii financiare, evaziune, contabilitate dublă, muncă angajată la negru, taxă de protecție, plus amendă ritmică, suportabilă însă, din partea gărzii financiare, mită în justiție, dacă tot ai ajuns acolo, carnetul (și „cotizația”) la zi că aparții celui mai puternic partid ș. a.

Dacă ai intrat activ în politică, atunci trebuie să joci cum ți se cîntă de sus. A nu se înțelege prin asta cumva disciplină de partid. Aiurea disciplină! Trebuie să accepți ascensiunea spre vîrf

organizației (filialei) a lui X, structural, nu doar biografic, comunist până în unghii, în gândire, în vorbe, în fapte, chiar dacă tu ai aderat la un partid venerabil democratic. Din rațiuni superioare, de strategie, el trebuie acceptat, ți se explică rar și apăsător, spre a face imagine partidului acolo unde are putere, în presa foarte citită de poporul creștin 90 la sută, dar cu nostalgia răposatului ateu. Dacă ești în cultură, atunci trebuie să participi, fie și formal, la toate parastasele naționale, depunerile periodice de flori și marșuri funebre, la serbări cîmpenești cu iz patriotico-istorico-electoral, la rugă de partid. Dacă ești în învățămînt trebuie să-ți păzești bine catedra, să închizi ochii în stînga, să închizi ochii în dreapta, dar mai ales în sus, la directorul numit politic, suit pe cai mari. Sau să intri cuminte și profitabil, ce Dumnezeu!, în horă. Dacă ești în sănătate, medic să zicem, ai tot două căi. Să respecti jurămîntul lui Hipocrate, să-l ajuți necondiționat pe cel aflat în suferință, bolnav, uneori în pericol de moarte, și să dai apoi socoteală personal, din propriul tău buzunar, pentru costuri spitalicești, medicamente compensate etc. etc. Ori să-ți calci cinic și ignobil jurămîntul depus la absolvirea facultății întorcînd spatele pacientului sau ferecînd, cum se întîmplă mai nou, ușa spitalului.

Ehei, dacă ești ziarist e și mai clar. „Ne susții?”, ți se trage discret cu ochiul. „Ori ești cu Opoziția?” Fiindcă a treia cale nu există! Adică, calea ta, Cititorule! De fapt singura demnă profesional, pentru care merită să-ți lunece încet, cumpănit, dar hotărît și apăsător, pixul pe coala de hîrtie.

(2003)

Miloș

Cîți oameni de valoare are la un moment dat un oraș de mărimea Aradului? Mă gîndesc, firește, la o valoare intrinsecă, măsurabilă în Operă, cu sau fără literă mare, în Creație, așijderea. Iar nu la fel de fel de impostori cățarați administrativ și conjunctural în funcții. Zece? Douăzeci? Mai puțin? Omologați în afara tîrgului. Adică avînd vizibilitate în țară, la București, la Cluj, la Timișoara, la Iași? Poate ultima variantă: mai puțin de o duzină. Printre aceștia știu sigur un nume: *Miloș Cristea*.

Am avut șansa să fac cu el mai multe emisiuni TV. La altele, în anii din urmă, eram doar parteneri de dialog. Ultima emisiune a fost la începutul lunii iulie. În toate, tema era Aradul. Aradul ca univers urbanistic, necunoscut, ignorat, subapreciat, schilodit, recuperat miraculos în frumusețea veche, originală cîteodată, ce-i drept rar. Apoi monumentele Aradului de odinioară, spectaculoase pe bulevardul central, de o frumusețe cu adevărat vieneză – unele evacuate din rațiuni politice (Monumentul „Libertății”), altele din aceleași rațiuni distruse (Monumentul „Kossuth”), altele, încă, ascunse în chip ateist de ochii arădenilor (superbul Monument al „Sfintei Treimi” care, prin promontoriul imaginar al Teatrului de Stat, ocrotea în perspectivă întregul bulevard – azi adăpostit în Biserica minorităților). Ce monumente le-au înlocuit? Cel realist-socialist, ca să nu spun mai mult, din P-ța Avram Iancu (autor, Kovalski, sculptor evreuucrainean)? Cele din centrul civic, simulacrul de obelisc? Întruchiparea jenantă a marelui Goldiș? Troița vopsită în galben din

fața Băncii Naționale? Cum rezonază, dacă vreți, muzical acestea în bulevardul plin de capodopere – palate – arhitectonice? Cele în stil neorenescentist (Primăria), neogotic (Cenad), eclectic (Neumann și fostul sediu al finanțelor, azi Universitatea) etc.? Miloș Cristea deplîngea lipsa de pe bulevard a monumentelor autentice românești care să substituie *la aceeași înălțime artistică* pe cele îndepărtate (sau distruse) din rațiuni naționale, politice (unele „rațiuni” excesive sau chiar nedrepte, cum e cazul Monumentului „Sfintei Treimi”). Avea idei puse pe hîrtie, în planșă privind o nouă catedrală ortodoxă a Aradului (proiectul lui a fost refuzat, deși era de departe cel mai valoros, original arhitectonic, ingenios chiar, cu plasament în fața „Libelulei”, în inima bulevardului), pentru un monument al Unirii din 1918 (plasat în centrul civic, între „Cenad” și Banca Națională). Nimeni n-a iubit mai tare Aradul ca Miloș Cristea. Dintr-un motiv foarte simplu: nimeni nu l-a cunoscut mai bine ca el. Aproape biografic. Ca pe o ființă. Cu toate mărețiile și păcatele lui. Cu ceea ce încă seduce, dar și cu ceea ce încă scandalizează (de exemplu calea ferată prin mijlocul cartierului, dens populat, Micălaca). Acum Miloș Cristea nu mai este. Cine poate să-i ia locul? Cu același temperament. Cu aceeași patimă. Cu același mod invincibil de-a argumenta. Retorice întrebări. Poate, nimeni. Dar atunci el trebuie măcar continuat. Cineva trebuie să o facă!

„Observator arădean”, Anul VI, Nr. 1779, 2003

O tradiție din moși-strămoși: mita și capul plecat

Pur și simplu nu-i adevărat că în regimul trecut (dacă trecut e), unul închis etanș, de tip bunker, nu circula valuta *forte*. Ea nu era însă nici dolarul, nici marca, nici lira sterlină sau francul. Valuta *forte* în socialism se numea „pachetul de Kent”. O cheie miraculoasă cu care deschideai orice ușă: la doctor, la inspectoratul de învățământ, cel cu catedrele libere, cu suplinirile toamna, la miliție pentru un buletin de Arad, la partid pentru un apartament sau o promovare umilă, la satrapul (șeful) tău direct pentru o gradație la salariul de mizerie sau pentru o primă. Dar unde nu trebuia să dai un Kent? Formula obedient-lingușitoare: „pentru dumneavoastră, doar o mică atenție din partea mea” (deși tu fumeai „Carpați” înecăcioși fără filtru) a creat, apoi a cimentat o relație în servicii de orice natură. Între cel care primea ceva (de cele mai multe ori îndreptățit) și cel care acorda (niciodată de la el personal). Chiar dacă aveai un drept indubitabil, iar acordarea lui era demult scadentă, onorarea lui trebuia musai răsplătită prin bacșiș. S-au schimbat cumva astăzi lucrurile? Am intrat într-un nou cod comportamental în care corupția absolut generalizată s-a metamorfozat în cinste? Nedreptatea în dreptate? Fărădelegea în lege? Simpatice, retorice întrebări mai pun și eu! Niciodată corupția nu a căpătat o asemenea amploare ca astăzi. Dar ceea ce șochează nici nu este acest aspect al ei. Ci faptul că dintr-un fenomen general și oarecum istoric românesc, dar *ascuns*, nu la vedere pînă în 1989, el a devenit unul la lumina zilei. Nerușinat. Unul promovat cu avînt chiar în domeniile care ar trebui să-l suprimе, să-l izoleze, să-l limiteze

drastic: în Guvern (unde avem alături de infractori precum Păvălache și multimilionari în dolari precum Dan Ioan Popescu ș.a.), în Justiție (scandalurile de corupție nu mai încetează aici, cazul Lele, Panait, Pantea, Ciucă), în Parlament (în afară de Bivolaru, câți parlamentari cu imunitatea ridicată și dovediți în culpe penale au fost și condamnați?).

Dar cea mai gravă situație, o adevărată prăbușire, cunoaște sistemul sanitar. Inclusiv în Arad unde trei spitale de mare tradiție au fost puse pe butuci: cel din Ineu, cel din Lipova și cel din municipiul Arad. Nu-i vorba numai de drama cadrelor medicale și auxiliare aruncate în stradă. Ci de pacienții lor. În România, peste un sfert din populație – cinci milioane de români – e bolnavă. Cinci milioane de compatrioți sînt pacienți în forme mai grave sau mai ușoare. În România populația angajată (cu excepția unor întreprinderi socialiste sau regii pe care guvernarea PSD le ține în viață artificial din motive exclusiv electorale, iar nu din rațiuni înalte de protecție socială cum sugerează) sînt buni plătitori la asigurările de sănătate (încă 7 la sută din salariu). Numai că acești bani nu merg acolo unde sînt așteptați și destinați, la Casa de Sănătate decît parțial. O parte din ei – după unii 15 000 de miliarde de lei anual – sînt deturnați de Guvern spre fondul de pensii, spre găurile negre din economie (spre întreprinderile socialiste cu pricina și spre anumite regii). Statul este în această situație adevăratul responsabil și, pe cale de consecință, vinovat de situația creată. Nici în vreme de război, nici pe front capacitatea de asistență medicală, de tratament nu era atît de precară precum astăzi în România în avînt economic și social pesedist. Cineva ar trebui să plătească nu doar electoral pentru această situație. Ci și penal. Cuantifică cineva câți români mor cu zile, în fiecare zi, fiindcă nu beneficiază (deși au plătit pentru asta, deși e un drept constituțional) în caz de boală, de asistență medicală corespunzătoare? Nu vreau să fiu cinic, dar o parte din vină o au și victimele. Ce au votat? La plesneală? Ce au de gînd să voteze? La răzbunare?

(2002)

Cum văd eu posibil un Monument al Unirii la Arad

Voi spune din capul locului: este dincolo de orice îndoială oportunitatea existenței la Arad a unui astfel de monument. Aradul a fost – ca să spun așa – *creierul* Unirii din 1918, iar Alba Iulia, *simbolul*, locația. Din nefericire s-a pierdut momentul psihologic favorabil al ridicării acestuia. Momentul a fost în anii 1920-1922, când entuziasmul patriotic nu se pierduse, nici speranțele care se puseseră în acest act istoric. Nu discut aici cauzele ulterioare care au dus la diminuarea, pînă la estompare a lor. Afirm doar atît: sîntem principalii răspunzători. Oricum, absența Monumentului Unirii la Arad a creat în timp o obsesie și o frustrare locală.

În 2003 se pune din nou problema unui monument care să evoce anul istoric pentru români 1918. Sîntem însă deja în 2003, anul chemării noastre la NATO, la aderarea într-o nouă patrie, Uniunea Europeană. Anul armonizării în profunzime a țării – prin legi, dar și prin evoluția mentalului colectiv – cu Occidentul. Anul sau anii euroregiunilor, ai euroregiunii Dunăre-Criș-Mureș-Tisa de exemplu, adică a județelor Bekes, Csongrad, Voivodina, Arad, Timiș, Hunedoara, Caraș-Severin. Anul în care nu mai lansăm sloganul „Pe aici nu se trece!”, ci viceversa: „Veniți aici!”, „Construiți aici!”, „Cumpărați aici!”. Anul în care între România și Ungaria frontiera este tot mai vagă, mai transparentă, iar între români și unguri, cel puțin în județele vestice, o incredibilă interferență în afaceri.

Spun toate acestea ca să atrag atenția că un monument dedicat

Unirii Transilvaniei cu Vechiul Regat, ridicat astăzi, în 2003-2004, pune și probleme de context politic, psihologice, de spirit al timpului, de mentalitate, altele decât în 1918, în interbelic sau în perioada ceașistă și pe care nu le putem ignora. Nici nu putem trăi veșnic în trecut, rupți de prezent și mai ales de viitor. Nu putem trăi schizofrenic (cuvântul vine de la latinescul *scissio*-ruptură). Noi nu putem să facem unirea Ardealului cu țara în fiecare an, ca și când aceasta nu s-ar fi petrecut deja acum aproape 100 de ani. Un eveniment istoric, inclusiv cel din 1918, este important nu în sine, doar ca dată istorică de pus în calendar, ci prin consecințe. Care au fost așadar consecințele lui 1918? Răspuns nuanțat: și bune, și rele. Bune pentru cine? Rele pentru cine? Să nu uităm că cei mai de seamă bărbați ai Unirii din 1918 au sfârșit-o rău. Au murit în închisori politice românești, unii fără cruce la cap, precum Iuliu Maniu, cel mai tragic caz. Au murit precum cardinalul Iuliu Hossu și Alexandru Vlad. Sau au fost repede marginalizați politic (Vasile Goldiș). Sau chiar uciși bestial de către gorilele unui adversar politic din București, precum marele Vasile Lucaciu. Alții au sfârșit departe în exil. Să nu mai vorbesc despre ceea ce au pățit în perioada comunistă urmașii lor, fii și fiice, nepoți. Nici despre pușinii lor discipoli ce au supraviețuit prigoanei timp de 50 de ani. Putem ignora toate acestea? Nu cred.

Și totuși chiar atât de târziu, la aproape 100 de ani de la eveniment, chiar cu acest sentiment amestecat, și de anacronism istoric, și politic, eu cred că monumentul ar fi congruent cu noi – cei din 2003 – cu, mai ales, cei din generațiile viitoare dacă el ar capta deopotrivă sentimentele și gândurile superioare ale bărbaților Unirii cu spiritul zilei de azi, deopotrivă românesc și european. (În paranteză fie spus, ca o ironie subtilă a istoriei, toate personalitățile Unirii au fost formate în spirit cosmopolit, central-european, la Viena, la Budapesta, la Berlin, la Roma: Iuliu Maniu, Vasile Goldiș, Șt. Cicio-Pop, Vasile Lucaciu, Iuliu Hossu – nici unul la București. Asta avea să-i coste politic după 1918, limba lor română cu accente prea ardelenesti fiind nu o dată ironizată când nu pricină de blamare politică. N-avea importanță că vorbeau fluent latina, maghiara, germana, italiana ș.a. – asta mai tare îi culpabiliza.). În fine, monumentul ar trebui să evite a fi o polemică artistică la alte monumente. Să evite fie o replică. Mă

refer la Monumentul Libertății (al celor 13 generali). Reamplasarea acestuia acum e tot tardivă, ca să nu spun tot schizofrenică, valoarea lui artistică excepțională sugerînd – după atîtea decenii de recludiune – o destinație mai degrabă muzeală; referința lui istorică e la anul revoluționar 1848, la valorile acestei revoluții europene: libertate, egalitate, fraternitate, iar nu la așa-zisa Ungarie milenară, cum scornesc unii spre a incita spiritele mai naționaliste. Monumentul Unirii de la Arad nu ar trebui să fie o cauză exclusivă a nimănui, fie el persoană fizică, instituție sau partid. Apoi din punct de vedere al semnificațiilor: el trebuie să sugereze ideea *unirii*, a unirii românilor într-un singur subiect politic, dar o unire prin *democrație*. Prin mijlocirea democrației. Deviza lui scrisă sau nescrisă ar trebui să fie aceasta: *Unire prin democrație!* Prin aceasta s-ar evita orice sugestie naționalistă, de revanșă, de anacronism la momentul european actual al concertării națiunilor. S-ar capta și sentimentele concetățenilor noștri maghiari care, într-o democrație reală și de substanță, într-o Uniune Europeană, nu s-ar mai simți frustrați. Generațiile de azi de români, de maghiari, de slovaci, de germani, de sîrbi nu mai sînt cele din timpul primului război mondial. Sînt generațiile unei lumii globalizate și ubicue (revoluția română din 1989 s-a petrecut, în același timp, în România dar și, prin intermediul transmițerii ei în direct, în întreaga lume). Ei au altă mentalitate, alte opțiuni, alte mijloace.

Rezumînd, voi spune că monumentul *Unirii prin democrație* (acesta era și sensul *Rezoluției de la Alba Iulia*, o capodoperă de inspirație democratică) poate fi realizat numai în următoarele condiții de principiu: (1) monumentul să aibă valoare artistică fără dubiu, urmare a unui proiect premiat în urma unui concurs deschis; (2) să fie congruent la spiritul secolului XXI, românesc și european deopotrivă; (3) să fie imaginat într-un spațiu adecvat, eventual pe B-dul central al Aradului; (4) să conțină referințe locale (eventual plăci cu basoreliefuri ale bărbaților Unirii) dar să nu fie localist.

Închei cu o afirmație poate paradoxală. Un monument public este simptomatic și pentru cei care îl inițiază (pentru motivația lor profundă, pentru convingerile lor transparente sau secrete) uneori chiar mai mult decît pentru evenimentul la care face referință. Cel ce inițiază un monument – uitați-vă la cele existente deja în centrul civic al Aradului – transferă ceva, ceva și din natura sa intelectuală în ele. *Nota bene!*

„Nerușinarea”

În pofida oricărei aparențe *Ioan Morar*, poetul, e un solitar. Puțini sînt dispuși să mă creadă. Mai ales cei care-i cunosc personalitatea publică numită *Ioan T. Morar*: de la *Divertis*, de la *Academia Cațavencu*, de la show-urile cu icre negre, papion și smoching la care participă anual întreg *high-life*-ul dîmbovițean. Și totuși sînt gata să demonstrez acest lucru: poetul *Ioan Morar* este un solitar. Există un fenomen psihologic, dar și cultural, nu foarte rar, dar oricum o excepție de la regulă. Anume acela în care un autor acoperă personalități multiple. Uneori contradictorii. Este cunoscut cazul lui Fernando Pessoa, poetul portughez, care, de fapt, a fost mai mulți poeți portughezi interbelici excepționali prin cele patru pseudonime ale sale. Precum în poezia română a acelor ani un singur autor ar fi semnat cu pseudonimele Bacovia, Blaga, Barbu, Arghezi operele respective. Într-un anumit sens toți acoperim în același individ personalități multiple: una în public, alta domestică, alta în familie, alta la serviciu, alta în spații intime, între prieteni. În toate sîntem noi înșine. În toate sîntem autentici. Acest pluralism al personalității e un semn de vitalitate interioară inepuizabilă.

Revin la *Ioan Morar*. Chiar în poezia lui există o evoluție contradictorie. Între *Îmblînzitorul de metafore* („Facla”, 1981) și *Vara indiană* (1984), diferența nu e dată de evoluție, ci de schimbarea totală de canon. E alt poet, nu doar în sens valoric, ci ca formulă. Această disponibilitate interioară a lui Ioan Morar este remarcabilă.

Sigur, bănuiala de histrionism este inclusă aici.

În al treilea rînd, Ioan Morar este un solitar și prin reperarea lui într-o generație sau alta. Poezia lui este un *istm*: leagă două continente lirice ca să zic așa. Acela al rafinaților poeți ai promoției șaptezeci cu acela al optzeciștilor ironici, anecdotici, recuperatori ai realității biografice. Ioan Morar are din fiecare aceste două entități lirice cîte ceva. După părerea mea, mai mult din cea a promoției șaptezeci. Aceste reflecții îmi sînt stîrnite de lansarea la Arad a cărții de versuri *Nerușinarea*, apărută la editura „Brumar” din Timișoara în condiții grafice excepționale. Las de-o parte calitatea primă a lui Ioan T. Morar: aceea de arădean get-beget.

„Observator arădean”, Anul VI, Nr. 1653, 2003

Descoperirea României

Trăiesc aceeași senzație ori de câte ori descind vara în zone pure, neatinse de „civilizație”, la munte, în special. Nu „la țară”, cum îndeobște și imprecis se spune. „La țară” boala vremii noastre, a bieteii noastre României, e mai evidentă decât oriunde. Decît la oraș, să zicem. Satele par prăbușite în ruină, inclusiv umană. Aziluri de noapte pentru o populație îmbătrînită, uitată de lume și, parcă, de Dumnezeu. Singura noutate stridentă pe care și-o afișează fiecare localitate mai acătării este o nouă și, eventual, uriașă biserică, care înlocuiește pe cea veche, uneori de lemn, umilă, stingheră pe un dîmb înverzit, afumată de vreme și de lumînări. Noile biserici nu sînt însă și semnul unei noi fervori creștine, al unui nou început, cît cel al temperamentului, orgoliului și ambiției lumești a preotului din sat aflat în competiție de post și situație materială cu cel din parohia vecină. N-are nici o importanță starea jalnică a credincioșilor – nu mă refer la cea materială, aflată la limita de jos a supraviețuirii – ci, mai ales, la cea sufletească, de practică efectivă a credinței în Dumnezeu.

Dar să revenim la cele curate, la munte, la pîraiele lui repezi și limpezi, la stîncile amețitoare și îndrăznețe, la minunea verde și îmbălsămată pe care calci, la plaiul atît de ridiculizat din vîrful buzelor de cei cu gusturi subțiri, la liniștea polifonică a nopților în care omul se pierde împăcat cu cele din jur. Prima întrebare pe care mi-o poate pune cititorul este aceasta: „Să fim serioși, mai există așa ceva, în România?” Știe ce știe cel ce m-ar chestiona! Da, mai există, chiar

dacă nu în multe locuri. Chiar dacă pe secvențe limitate în timp (nu, de exemplu, în week-end, când decibelii explodează cu nerușinare și aici). Încît aş concluziona că există două realități (geo)fizice românești. Una intactă, proaspătă, ca la facerea lumii, de care nici nu știm prea bine să ne bucurăm. Și cea creată de om, de român, pe suportul celei dintîi. Uneori în consonanță cu prima. De cele mai multe ori însă nu. Dimpotrivă, ofensînd, profanînd, murdărind (sub toate unghiurile) ceea ce bine a făcut Dumnezeu. Între român și natură relațiile nu sînt cele mai bune. Ieșiți afară din mediul vostru artificial și vă veți convinge!

„Observator arădean”, Anul V, Nr. 1482, 2002

O nouă formă de provincialism

Provincialismul este o stare de spirit. Un handicap generat de frustrare. Provincialul pierde contactul cu „centrul”, văzut ca locul ideal al consacrării sale profesionale, intelectuale, mondene chiar. Doar absența „centrului” sau, măcar, a contactului cu el ar face dintr-un provincial un anonim, un om mediocru ori, vai, de cele mai multe ori, un ratat. Dar unde Dumnezeu este acest „centru”? Geografic, administrativ și academic, pînă mai ieri – 1989 – era, pentru noi, românii, cine nu știe?, Bucureștiul. Spre el era atras, irezistibil, orice tînăr ieșit din comun. Într-un fel – presupunînd că acest lucru s-a și realizat cu adevărat, adică acolo, la București, era pe metru pătrat de „n” ori mai multă materie cenușie concentrată decît în restul țării, atunci s-a petrecut ceva excesiv. Ca să ne exprimăm eufemistic. O distilare a populației, a esenței ei tari, superioare care a luat drumul spre malurile joase ale Dîmboviței. Într-un spațiu insignifiant în comparație cu cel al întregii țări în care ar fi dospit doar drojdia umană. Sau dinspre care se pompau noi și noi valori spre „centru”. Din fericire acest centralism axiologic a fost întotdeauna relativ. Apoi, niciodată nu se va ști cu exactitate cîte talente autentice s-au prăpădit la București și cîte s-au impus cu adevărat acolo. Bacovia (Bacău), Blaga (Cluj), Ladea (Arad, Timișoara, Cluj), I. D. Sîrbu (Craiova), Radu Petrescu (Tîrgoviște) n-au trăit totuși la București nici în timpul celui mai crunt centralism. Ce-i drept nici frustrați din această cauză n-au fost.

Astăzi lucrurile încearcă o evoluție, de bun simț, spre normalitate.

Centrele culturale pulsează încet, încet, peste tot. Mă rog, aproape peste tot. Pulsează mai firav sau mai cu putere. Tot mai mulți „bucureșteni” adoptați forțat înainte de 1989 își revendică acum originile. Ba, mai mult, își revendică și calitățile originare ale locurilor natale – ca ardelean, ca moldovean, ca oltean. Sau chiar ale orașelor de baștină. Ca arădean, să zicem.

Paralel cu acest fenomen benefic se naște însă un provincialism nou. O resurecție a „marginii” prin supralicitare locală. O umflare în pene. Un ridicol, care ucide, al imposturii. O mimare a valorii. Provincialul nu mai are acum scuza lipsei de contact cu „centrul”. Dimpotrivă el se află chiar în inima lui. Asta nu îl ajută însă – în lipsa unor calități excepționale – să fie și „cineva”. Vecinătatea fizică și cotidiană, același aer, uneori de familie, pe care îl respiră noul provincial deodată cu oamenii de calitate, uneori cu personalități autentice, nu-l ridică automat și pe el. Nu-l mîntuiește. Oricîte iluzii și-ar face. Oricît ar parazita numele, imaginea, vocația celor adevărați din proxima lui intimitate.

(2002)

Celălalt Arad

Identitatea culturală a unei comunități – bunăoară a Aradului – nu e dată decît într-o măsură rezonabilă, mai mult, niciodată sigură, de valorile Prezentului. Dimpotrivă, într-un grad mult mai mare, de cele ale Trecutului (Tradiției) care a impus deja personalități confirmate postum. Lor li se mai adaugă încă o categorie: valorile mari din țară – omologate național, să zicem – care își au rădăcinile aici, prezente sau trecute. Iată de ce revista de cultură *Arca* și-a propus să le cheme acasă pe aceste eminente ce-și au originile în Arad, dar care acum trăiesc în București, în Cluj, în Timișoara etc. etc. la întâlniri intelectuale sub forma unui *Salon de arte și idei* organizat la și de Consiliul Județean care asigură și logistica necesară.

Vineri, 1 noiembrie 2002, la cea de a doua ediție, a fost invitat conf. univ. dr. Sorin Mitu un istoric tînăr excepțional, azi clujean. Sorin Mitu s-a născut la 2 aprilie 1965, firește la Arad, a urmat liceul „Miron Constantinescu”, apoi studii de istorie la Universitatea clujeană „Babeș-Bolyai” unde este acum un prestigios profesor. S-a specializat în Franța (Rouen, 1992) în imagologie comparată, în studiul imaginarului social. Specialist calificat și de finețe în istoria modernă a Transilvaniei, Sorin Mitu a publicat în 1997 la „Humanitas” o carte de răsunset, imediat tradusă în mai multe limbi (printre care engleză și germană): *Geneza identității naționale la românii ardeleni*, o carte despre premodernitatea noastră (secolele 18-19). Respectiv, tînărul istoric caută să răspundă la întrebări simplisime. „Cine sîntem” (ca români)? „Cum sîntem?” „De ce sîntem cum sîntem?” Cu ce ne

lăudăm singuri? Ce ne reproșăm singuri? Cum spun alții (mai ales vecinii) că sîntem? Cum spunem noi că sînt alții? Cînd e cineva român? Cînd nu e român? Există un singur fel de a fi al românului? Etc. etc. La întîlnire a participat un segment – deloc numeros, dar semnificativ – a intelectualității de astăzi a Aradului: scriitori, sociologi, istorici, muzeografi, profesori, un preot. Sorin Mitu a dezvoltat o temă propusă de noi: *Spre o viziune critică în istoriografia românească actuală*, urmată de un dialog activ, uneori polemic, de întrebări și comentarii. Și în domeniul istoriografiei s-au polarizat lucrurile. De o parte păzitorii templului sacru național, al mitologiei naționale, tradiționaliștii. De cealaltă, istoricii liberali în gîndire, care renunță la retorica veche (și nu prea) național(ist)ă, pledînd pentru interpretarea critică a documentelor, fără prejudecăți și inhibiții. Primii au încă posesia pieței, a receptării marelui public, unul cu reflexe venite din regimul trecut. Ceilalți atacă tenace, calificat, segmente istorice concrete pe care le deparazitează de retorica găunos-patriotardă, renunțînd la perspectiva adevărului istoric unic în favoarea adevărilor (la plural) contextualizate de la epocă la epocă. În fine. Un spectacol de idei. Probabil arădenii ar fi fost interesați într-un număr mai mare decît cei prezenți de toate acestea. Pentru aceasta există pe lume presa scrisă, mai nou televiziunile locale. Din nefericire aceste subiecte nu i-au interesat însă pe mai tinerii noștri colegi, de altfel invitați. Poate altă dată.

„Observator arădean”, Anul V, Nr. 1545, 2002

Despre „trecerea în neființă”

Vestea morții ziaristului Dumitru Tinu a provocat o profundă emoție în țara românească, cu atât mai mult cu cât ea venea de Anul Nou 2003, iar cel decedat tragic, într-un accident rutier, era o voce distinctă, coerentă în principii, consecventă cu sine. Dar nu un necrolog vor să fie aceste rînduri. S-au scris atîtea și atîtea în aceste zile lungi de sărbători. Unele au venit chiar din partea unor dușmani notorii ai decedatului, de fapt dușmani ai libertății neîngrădite a presei, inamici declarați ai celor mai curajoși ziariști, cărora le-ar pune bucuria – timpul nu-i pierdut – călușul în gură printr-o lege restrictivă avînd ca obiect delictul de presă. Cu ei Dumitru Tinu, în calitate de președinte al Clubului Român de Presă, principala structură profesională a ziariștilor români, a purtat dure polemici. Dar aceștia, în oportunismul lor nelimitat, au considerat că dau bine cîteva rînduri elogioase chiar la căpățîiul răposatului. Acum însă despre altceva vreau să vorbesc, chiar dacă e în legătură cu tristul eveniment. Foarte mulți dintre cei care au trimis mesaje de condoleanțe ziarului *Adevărul* (central) și-au exprimat regretul pentru „*trecerea în neființă*” a ziaristului. Iată cîteva citate: „*Am aflat cu profundă tristețe de trecerea în neființă, în condiții tragice, a celui care a fost Dumitru Tinu...*” (Adrian Năstase, prim-ministru al României); „*Vestea trecerii în neființă a Directorului cotidianului Adevărul ...*” (Radu Timofte, directorul SRI); „*Membrii Comisiei pentru cultură, arte, mijloace de informare în masă a Camerei Deputaților regretă trecerea în neființă...*” (semnează Mihai Mălaimare, președintele comisiei); chiar

și *România liberă* spune că ziaristul *a trecut în neființă*. Mă opresc aici cu citatele din lipsă de spațiu, nu de altceva. Mai adaug doar că cele mai multe mesaje vorbesc clar despre altceva, despre „moartea”, „decesul”, „încetarea din viață”, „disparația fulgerătoare” a ziaristului. Ce importanță au toate acestea? Imensă! Cuvintele traduc resorturile noastre intime, gândurile și convingerile noastre adevărate. Dumitru Tinu – Dumnezeu să-l odihnească! – era, după explicita sa mărturisire, un om cu frica lui Dumnezeu. Un credincios creștin. Cum să dispară atunci în neființă? În neant. În nimic. Sînt, în schimb, foarte mulți oameni care cred sincer acest lucru. Care sînt consolați, încă din viață, că, gata, nu mai există nimic în afara acestei vieți. Nici un Dincolo. Dispari nu doar de aici, de pe pămînt, ci dispari în mod absolut. Pe de altă parte e dreptul lor să creadă aceasta. Într-o democrație, libertatea de credință nu înseamnă și imperativul, obligativitatea ei. Dar acest lucru trebuie să te privească exclusiv. Pe de altă parte limba română vorbită e și ea în tranziție. Vorbim cum și cît gîndim. Ce gîndim și, mai ales, spre ce gîndim. Curățenia ei nu stă doar în corectitudinea gramaticală, ci și în transparența de sens. După perioade lungi, medievale, de închisoare a limbii, și ea suferă acum șocul libertății. Clișeele din trecut o parazitează încă și astăzi. Ea trebuie reînvățată. Or, reînvățarea e de multe ori mai dificilă decît învățarea.

„Observator arădean”, Anul VI, Nr. 1593, 2003

„Țiganiada”

O scenă din Ion Budai Deleanu. Din epopeea națională *Țiganiada*. Se întâmplă pe un câmp deschis din sudul României anului 2002, la ceas de toamnă târzie. Când cade bruma și cucuruzul e copt pe tuleu. Zeci de căruțe – trase de cai costelivi, clătinându-se înfometați pe propriile picioare – înșirate ca pentru luptă. Atacînd un lan de porumb gata lucrat de alții, cîopt, numai bun de pus în hambar. Porumbul nu a crescut de unul singur: neșemănat, neudat la vreme de secetă, nesăpat, doar așa cum ar fi dat bunul Dumnezeu. Dimpotrivă, acolo s-a muncit din greu. S-a asudat. S-au cheltuit o grămadă de bani (vreo 40 de miliarde de lei). Ce-i drept, proprietarul (sau arendașul) era un francez, venit la Gurile Dunării să facă afaceri prospere în agricultură. Era un pămînt gras aici, cernoziom, cum nu prea se găsește în Europa. Numai vrednic să fii de el. Anul n-a fost însă prea bun pentru agricultură: secetă mare, călduri excesive. Și totuși bine lucrat, pămîntul a rodit. Ceva peste cît s-a cheltuit. Numai că, surpriză: la vremea culesului – adică la ceas de noapte, sub clar de lună – au apărut la orizont, înnegrindu-l, zeci și zeci de căruțe trase de cîte un fel de jumătate de cal-putere care au invadat lanul din toate părțile deodată. Erau și oameni de pază acolo care însă repede au fost atacați cu furci, toporiște, zbiciuri din piele uscată cu noduri, cu cuțite, cu bîta națională. S-a dat o adevărată bătălie pentru porumb. Mulți dintre „culegători” erau țigani. Dar să nu fim nedreți, mulți și români. Mîină-n mîină. Proporția adevărată a unora sau a altora n-o să o aflăm poate niciodată. În fond se asemănau atît de

mult în focul culesului și apoi în cel al retragerii cu prada. Francezul (proprietarul-arendașul) era singurul care nu înțelegea nimic din ceea ce se întâmpla în jurul lui. El nu-l citise, de fapt, pe I. Budai Deleanu, *Țiganiada, poemation eroi comico-satiric*. O lectură care l-ar fi calmat, l-ar fi lămurit. Cum începe deja un nou ciclu agricol îi cităm noi aici câteva versuri ajutătoare:

*Grija Țiganilor cea mai mare
Acuma răzăma toată-în bucate,
A rămîne-înapoi fieșcare
Să sîlea, lîngă cele-încărcate
Carră cu mîncări, iar la-împărțea
Era multă sfadă și cîrteală (Cîntecul II, 1)*

Porumbul a fost descărcat, în fine, în urma desfășurării trupelor instruite să lupte în Afganistan, în curtea francezului. Dar nici unul dintre căruțași (cu familiile lor cu tot) nu era convins că acest lucru e prea cinstit. Întrebați de reporterii celor două-trei televiziuni naționale și una internațională de unde au cules porumbul, toți arătau cu mîna spre țară: de acolo! De pe cîmp! Că doar așa s-a trăit și pînă în 1989. Și, de bine de rău, n-a murit nimeni de foame!

„Observator arădean”, Anul V, Nr. 1557, 2002

Atac asupra Bibliotecii Naționale

Sultanul care a incendiat, la începutul mileniului întâi, celebra Bibliotecă din Alexandria – un tezaur al Gîndirii Antice – este și cel care a lansat cel mai cinic sofism care voia să-i legitimize crima spirituală: „*Dacă Biblioteca din Alexandria confirmă Coranul, atunci ea este inutilă și trebuie arsă. Dacă Biblioteca nu confirmă Coranul, atunci ea este inutilă și trebuie arsă*”. Sună perfect, nu? Întotdeauna bibliotecile au fost mai periiculoase decît oamenii. Ultimii mai pot fi cumva „educați”, reduși la tăcere, inclusiv la cea definitivă, trimiși undeva în ospiciu ori măcar în exil. Cărțile, nu. Sub aparenta lor pasivitate ele conțin mereu un potențial pericol. Ele nu îmbătrînesc. Ele refuză orice constrîngere, orice retractare. Din ele aflăm lucruri pe care, precum niște copii inocent-curioși, n-ar trebui să le știm deoarece cunoașterea lor e periculoasă. Alții, doar cei îndrituiți, doar cei superiori, adică cei de sus, de deasupra nivelului nostru social, doar ei, singurii, le cunosc. Doar ei își asumă acest risc. Orice dictatură, orice autoritarism, orice *democraură* (regim politic de tranziție dinspre dictatură spre democrație), oricare dintre ele deține Adevărul cu majusculă. Noi nu trebuie decît să avem reflexul adecvării totale la el.

Nu cred că împlător este atacat astăzi, în sensul de confiscat, noul sediu al Bibliotecii Naționale din București de către Guvern, chiar înainte ca acesta să fi fost terminat, umplut cu substanță (cu „adevăruri”, cu cărți). Edificiul beneficiază, din anul 2000, de o finanțare a Băncii Mondiale încît argumentul că Ministerul costeliv

al Culturii nu-l mai poate finanța cade. Nici argumentul că Palatul Victoria (sediul actual al guvernului României) se prăbușește la primul cutremur nu e mai convingător. Fiindcă în București există spațiu, a doua clădire (nouă) ca mărime din lume, după Pentagon: „Casa Poporului”. La o adică și Palatul Regal. Cred, de aceea, că adevărata motivație a posibilei confiscări a noii Biblioteci Naționale – dincolo de o trufie ciocoiască a noilor ajunși – ține de o adâncă, psihanalizabilă desconsiderare a ideii însăși de Bibliotecă, fie ea și Națională. În fine. Să nu uităm că singura instituție împușcată la revoluție și apoi incendiată, în Piața Palatului, a fost totuși Biblioteca. Fiindcă și cărțile se împușcă, nu-i așa?

(2002)

Radio România-Actualități sau Radio PSD-Actualități?

Mă număr printre cei care, matinal, în special prin „Radiojurnalul” de la ora 7, au transformat postul național de Radio România-Actualități în prima sursă de informare a zilei. Nu o dată, cea mai importantă. Spre deosebire de TVR, spre deosebire chiar de presa scrisă, Radio România-Actualități avea prin câțiva mari profesioniști și, totodată, caractere puternice o credibilitate infinit mai mare. Asta chiar înainte de 1996, în timpul directoratului marelui om de radio Eugen Preda. Într-o perioadă (1990-1996) convulsivă politic și social, cu mineriade înspăimântătoare, cu Piața Universității, cu greve peste greve dincolo de limita legii (terorism sindical – blocări de drumuri naționale, atacuri cu pietre ale sediilor Guvernului, prefecturilor, primăriilor, directori de întreprinderi luați ostatici etc. etc.). Și, totuși, spre cinstea lui Radio România-Actualități se ținea tare. Informa imparțial, cu opinii din toate direcțiile – Putere și Opoziție, din surse interne și surse externe, dinspre victime și autori ai unor fapte scandaloase, reprobabile. După dispariția lui Eugen Popa, postul național de radio s-a menținut constant sus în cota de credibilitate comparativ cu celelalte canale *media*. O făcea prin mari profesioniști, adevărați maeștri ai genului publicistic radio, prin Paul Grigoriu – „actualitățile” lui erau adevărate spectacole de umor, de ironie, de inteligență scilipitoare, de spontaneitate, de cultură superioară, nu doar de știri fruste; prin dezbaterile Rodicăi Madoșa, un talent înăscut

pentru a provoca interlocutorii – întotdeauna cei mai avizați și implicați în evenimente. Amîndoi au fost brutal îndepărtați din radio prin venirea la conducerea instituției a dlui Dragoș Șeuleanu, președinte-director-general. Susținut, firește de PSD, personal de dl Adrian Năstase. Dragoș Șeuleanu, împreună cu directorul TVR, Valentin Nicolau, sînt autorii morali ai lamentabilei legi (respinse de Curtea Constituțională) a taxei obligatorii (ai/n-ai aparat receptor) radio-tv. Salariile celor doi directori sînt de multe zeci de milioane de lei pe lună, peste cele ale miniștrilor, de exemplu. Așa că motivația lor personală pentru aceste adevărate impozite radio-tv era, firește, absolută.

Cine l-a înlocuit pe Eugen Preda? Dar pe Paul Grigoriu? Dar pe Rodica Madoșa? Tineri jurnaliști radio. Firește, încă fără un nume. Dar cu mari „disponibilități” interioare. Flexibili la coloana vertebrală. Așa cum au pornit la drum, pot cîștiga bani, se spune că foarte mulți pentru o profesie *media*, dar nu și un nume. România-Actualități, cu ei la microfon, s-a transformat intempestiv în *PSD-Actualități*. Mistificarea evenimentelor, propaganda fără rușine în favoarea dlui Adrian Năstase, a dlui Ion Iliescu, a PSD, a Guvernului, a majorității din Parlament au devenit sarcini obligatorii ale fiecărei ediții de știri. Urmărească, cine nu crede, comparativ știrile de la România-Actualități asupra acelorași evenimente, persoane și situații cu cele ale posturilor private de radio și va constata diferența. Uneori dintre minciună și adevăr, pur și simplu. Deși aceste posturi private sînt și ele oarecum la mîna PSD prin pîrghia datoriilor către buget, a sponsorizărilor. Problema agravantă este că *postul aveți un prieten* este singura sursă de informare pentru 70 la sută din populația României – cea din mediul rural și cea din orașele mici, semiagrar. Așa că miza electorală pentru controlul lui este enormă.

Un aspect mă întristează însă și mai tare. Sînt și în *media* prea mulți tineri, unii cu adevărat talentați, care se vînd prea ușor. Ce-i drept salariile din radio sînt ispititoare. Se spune, chiar uriașe. Așa că iarăși servitutea (precum înainte) e mai bine plătită decît libertatea. Decît caracterul. Decît principiile superioare, inclusiv profesionale.

O retardare: literatura?

Am meditat foarte mult în ultimul timp asupra unui lucru: dacă nu cumva literatura (beletristica) este o formă de retardare pentru noi. Dacă nu se scrie excesiv de multă poezie în limba română. Dacă nu cumva literatura este un subterfugiu, un substitut, o fugă, din fața adevăratelor provocări ale vieții. Cum ar fi carierele profitabile, afacerile etc. Nici acum nu știu ce să răspund. Și în afaceri, și în științele exacte – mai nou în calculatoare, tinerii români fiind printre cei mai tari în Europa – avem performanțe. Pe de altă parte nu se poate nega o natură melancolic-lirică a noastră. Un stil de viață mai napolitan cum s-a spus. În biografia secretă a oricărui star sau vip de la noi există o secvență poetică. Adrian Năstase a scris versuri (a și publicat). Radu Vasile (pseudonim Mischie), de asemenea. Patronul ziarului la care scriu, unul de succes în afaceri, este poet. Membru chiar al Uniunii Scriitorilor din România. Nu știu cum stă actualul președinte al țării, dl Ion Iliescu. Știu doar că i-a plăcut toată viața să cînte, să danseze, că e un causeur împătimit. Că a fost editor-director. Emil Constantinescu a publicat trei volume grose de reflecții nu doar politice. Ci cu miză filosofică (nu discut rezultatul). Vadim este poet, deși pînă astăzi n-a fost primit în Uniunea Scriitorilor. Cunosce magistrați, ofițeri în rezervă, ingineri, doctori, soții de scriitori, economiști, aviatori, șoferi, preoți, pensionari bolnavi, femei abandonate, farmaciști, consilieri locali și județeni, profesori universitari plini (și la pușculiță), care

scriu versuri, proză, teatru. Orice. Un an sau doi după revoluție s-au potolit. Apoi au luat-o de la capăt. Cu și mai mult avânt. Unii au emigrat în țări inginerești, mercantile precum America sau Germania. Îmi trimit de acolo versuri, traduceri, eseuri, în timp ce fac afaceri dintre cele mai bizare.

Revin. Scriem literatură dintr-o retardare, dintr-o inadecvare funciară la viață și la fericitele ei prilejuri? Cred că nu. Sîntem o specie mai ciudată de oameni. Fără a fi nici deasupra, nici sub alții. Cu un ochi, tot timpul visăm. Acum, nici nu știu dacă acest lucru nu-i, finalmente, benefic. Ce-i drept, oricărui bogat îi lipsește prietenia unui poet.

„Observator arădean”, Anul VI, Nr. 1710, 2003

Rezerva de violență

Ceea ce cred că ne caracterizează pe toți românii (firește că nu în mod egal) este rezerva, încă neconsumată, de violență. Decembrie 1989 n-a fost decît supapa. Presiunea a fîșnit atunci sălbatic din ființele noastre. A fost o descărcare violentă de energie reprimată care a uimit întreaga lume prin proporțiile, intensitatea și durata ei (din 16 decembrie 1989 pînă în prima decadă a lunii ianuarie din anul următor, cu un vîrf de intensitate pe 22 decembrie 1989). Ea nu s-a stins, ci s-a metamorfozat în următoarele zile în manifestări de stradă ce erau, pentru ochii unui privitor neutru, dinafară, fie forme incipiente ale unui război civil, fie ale anarhiei generalizate. Violența a luat apoi forma „războiului” interetnic de la Tg.-Mureș, din martie 1990. Atunci, abil, instituțiile subtile (căci volatile) ale statului au teleghidat conflictele de pe scena politică a țării spre cele mai ușor de regizat, întrucît conțineau o frustrare istorică. Spre conflictul interetnic româno-maghiar. Apoi a urmat fenomenul „Piața Universității”, în care filosofia nonviolentei ca protest pasiv era paradoxal tot o formă de reacție la limită, violentă adică, la un regim politic perceput ca ostil. Aceasta a fost urmată de „mineriade”, forme-fulger de război civil unice în Europa ultimelor două-trei secole. Și alegerile, începînd cu cele din 1990 și pînă la cele din anul 2000 au fost tot forme de reacție violentă. Niciodată în acest interval nu s-a votat „pașnic”, adică „pentru” ceva, indiferent ce ai votat, ci „contra”. Votai pe cineva nu pentru el însuși, ci doar ca să nu cîștige altcineva. Votai FSN sau PUNR ca să nu cîștige cumva Coposu (care tocmai venise din Occident de mîna cu Doina Cornea să-și ia înapoi moșiile), Radu

Cîmpeanu, Rațiu, Regele Mihai, Constantinescu, Isărescu. În 2000 s-a votat tot „contra”, așa a ieșit CDR. Adică împotriva lui Iliescu, Bîrlădeanu, Vadim, Funar, Năstase, Văcăroiu. Nu sînt deloc sigur că viitoarele alegeri nu vor fi tot forme de a ne consuma violența negatoare. Adică nu sînt deloc sigur că se va vota „pentru” ceva, cineva, pentru doctrine, valori, personalități etc. Ci tot „contra” cuiva pe care acum îl repudiem.

Violența astăzi își mută încet-încet locul dinspre stradă, dinspre formele vizibile și colective spre persoane particulare, în familii, la serviciu, în ziar, la televiziune, în intimitate. Spectacolul este încă greu de suportat. E departe, vai, ziua în care fețele noastre se vor destinde. Cînd relațiile dintre oameni se vor relaxa. Cînd ne vom saluta politicos, dacă nu cu încîntare. Cînd înjurătura de mamă din ziar și îndemnul la linșaj public vor fi înlocuite cu polemica de idei, urbană, argumentată. Cînd penitenciarul (ori ospiciul) își va redeschide larg porțile pentru fanatici, iraționali, duși cu pluta. Ceea ce nu se întîmplă acum.

„Observator arădean”, Anul VI, Nr. 1818, 2003

România capitalistă vs. cea socialistă

Este șocant să auzi ce spun unii specialiști în economie: că privatizarea în România s-a terminat. Pur și simplu s-a vândut cam tot ce era de vândut. Adică tot ce era viabil în perspectiva unui profit. Procentual asta înseamnă cel mult 35 la sută din industria socialistă. Restul de 65 la sută e capital mort, neinteresant pentru omul de afaceri, pentru investitorul privat care scoate banii din buzunar să cumpere. 65 la sută din fabricile noastre sînt muzee ale industrializării din secolul XIX și de la începutul celui trecut, cu rudimente, de mult depășite tehnologic și ecologic, din mijlocul secolului XX. Sună teribil de cinic aceste cuvinte, recunosc. Să fie și adevărate? Oricum, inițiative de forțare a vânzării fabricilor curg de la un guvern la altul. Ultimul, Năstase, cum îi place să i se spună, a mers pînă acolo încît și-a asumat răspunderea guvernamentală în Parlament cu idei de privatizare extreme. Una dintre acestea este vânzarea cu un singur euro (cu un dolar) a unor întreprinderi – în unele cazuri imense ca număr de salariați. Cu condiția ca investitorul (cumpărătorul, mai exact) să nu-i dea afară pe muncitori, să-i întrețină cu alte cuvinte în continuare, de două ori pe lună: la chenzină și la lichidare. Dar prea mulți doritori, nu știu de ce, nu se arată.

În fine, treaba lor. Poate nu văd avantajul. Problema însă e alta, de fond. Sesizată și ea de specialiști. Ea sună în felul următor: dacă vindem fabricile pe un dolar, cu condiția păstrării „locurilor de muncă” (poetică expresie socialistă), indiferent de șansa viabilității lor economice, atunci de ce Dumnezeu a mai trebuit împușcat la

Tîrgoviște Ceaușescu? Nu tocmai acest lucru se zbătea el să-l facă? Să păstreze, chiar să înmulțească „locurile de muncă”, indiferent de rostul lor pe lume, de eficiența lor. Chiar asta înseamnă socialismul real: lagăre de muncă, asistarea socială a celor înregimentați în ele la un nivel minim de subzistență, după criterii aiuritoare în care cel profesional aproape nici nu conta. Capitalismul e invers, crud de natural. Selecția se face exclusiv prin profit și performanță.

Așa că avem 35 la sută Românie capitalistă și 65 la sută Românie socialistă. Între acestea două numai prietenie și colaborare nu există. Dimpotrivă: care pe care! Una dă, alta consumă înghițind fără să mai mestece. Dacă privatizarea tot s-a terminat atunci soluția pentru România capitalistă ar fi doar asta: înmulțirea fabricilor nou-nouțe, nu cumpărarea celor vechi. Inclusiv cu personal nou, care să lupte zi de zi pentru „locul de muncă”, nu să-l contracteze birocratic pe viață, pînă la pensie. Cea socialistă e una de lotri cu ochii în patru. Viitorul nostru este deschis. O intrare în UE n-ar da însă nici o șansă României socialiste. Dă însă aceasta vreo șansă celeilalte României, acum minoritare, capitaliste, să intre în UE? Aceasta-i întrebarea.

(2002)

Ev mediu veșnic vs. postmodernitate rurală

Comuna Petriș este la extremitatea estică – pe Valea Mureșului – a județului Arad. Iar satele Obârșia și Roșia Nouă sînt la extremitatea comunei Petriș. Aș zice și la extremitatea temporală a județului. O descindere aici este, sub orice aspect, fascinantă. Ferite de marile căi de acces și comunicare – cale ferată, șosea națională sau măcar asfaltată, telefonie prin fir (în Roșia Nouă este totuși un post telefonic) și, firește, mobilă (aici nu ai semnale la nici o rețea), posturi tv private („intră ori tv 1 ori tv 2, amîndouă niciodată), ziare (de nici un fel) satele au încremenit în veacuri demult apuse. Stau risipite pe văi ce se pierd în creierul munților, pînă spre Gurahonț și Vața. Casele vechi, din lemn înnegrit, par suspendate pe mici domuri de piatră sub stîncă. În unele curți, imense și irespirabile gunoaie de grajd în fermentație care debordează dejecții sufocante în pîraiele limpezi. Îți taie respirația cînd treci repede pe lîngă ele. Din loc în loc – foarte, dar foarte rar – întîlnești însă și case noi, superbe. Vile, ce mai! Cu termopane, cu gresie. Una, ce-i drept unică, chiar cu piscină albastră pentru o apă limpede, de sus, de la izvor. Curentul electric se dă și se ia cînd îți e lumea mai dragă. Precum înainte de –, peste tot în țară. În iepoca multilaterală. De fapt și această iepocă (nu doar eternul ev mediu) e aici foarte activă: și la vedere (cooperativele „mixte” de consum în care șoarecii se sinucid cu zile), și la vorbă, și în simțire. E o conservă de timp uman, aici. Plus sentimentul, ca aproape peste tot, seducător de Românie: mediul natural, Dumnezeiesc de frumos.

Nouă văi se varsă în Valea Roșiei. Fiecare populată, dilatat, cu

case, cu sălașuri. Multe dintre ele pustii. Pe unele văi s-a tras în ultimele luni curent electric (mi se spune că la intervenția ziarului în care scriu acum). Pe una dintre văi, nu i-am mai reținut numele, la vreo doi kilometri în profunzime, unde nici nu te aștepți, am găsit o oază incredibilă de secol XXI. Aici s-a înălțat, într-o poiană, sub un dîmb verde și abrupt de munte, unde pasc în libertate capre sprintăre, o pensiune ultramodernă pentru elevi de diferite vârste. E vorba de Asociația Creștină Interconfesională „Pe stîncă”, avînd cu sediul în Lipova. Aici își petrec vacanța, în serii de cîte o săptămînă, cîte 30 de elevi din întreaga țară – 150 000 de lei pe zi cazare, masă/ pe elev. Căruia i se oferă, organizat, agrement, distracții specifice și instrucție, inițiere religioasă creștină (toate confesiunile, firește pe rînd). Edificiul e nou-nouț, cu dotare de ultimă oră, (microcentrală de încălzit pe lemne, instalație de apă curentă captată de la izvor, cantină-restaurant, dotată impecabil, donația unei fundații de caritate germane, sală și terasă de conferință, gresie în grupurile sanitare, termopan la ferestre și uși etc. etc.). Elevii pe care i-am găsit eu aici erau ortodocși, din întreaga țară (de exemplu, unii din Galați). Confesional erau, mai precis, din „Oastea Domnului”, recunoscută și apreciată în sînul ortodoxiei. Instructor, alături de cei din conducerea asociației (dl Evald Mihăescu din Lipova), era o doamnă profesoară de biologie din Sîmbăteni. Alături de ei, petrecînd minunate zile, o familie în vîrstă de olandezi a căror fundație, cu sediul la Sibiu, sprijină și această pensiune. Erau fermecați – îi cred și eu! – de mediul natural (n-au așa ceva în Olanda) și uman (un mediu retro, chiar în stînga și în dreapta pensiunii moderne stăteau bine în picioare două case vechi, locuite, acoperite cu uriașe cușme de paie ușor putrede, înnegrite). Copiii erau la lecția *Iona*. A doua zi urma *Pescuirea minunată*, după pasionante partide de baschet, de fotbal, de joacă sub geana verde a pădurii. Lecțiile se ilustrează practic prin jocuri plastice, prin cîntece sensibile, cu conținut religios pe care nu le poți auzi niciodată la posturile noastre de radio subvenționate prin taxe. Următoarea serie era pentru adolescenți. Mai amintesc că nici un ierarh n-a călcat vreodată pe aici. Ce-i drept preoții noștri nu prea ies din biserică în întîmpinarea credincioșilor. Excepție: cu Iordanul. Rezultatele se văd destul de bine.

Nu doar geografic, economic, politic și militar intrăm și noi în Europa, în lume. Ci și, pe bucăți deocamdată, temporal. Adică totuși cu profunzimile noastre istorice, religioase, ici și acolo, intacte. Din *in illo tempore*.

O nouă specie: scriitorul european

Cine, ce este un scriitor european? Sînteți un scriitor european? Care este impactul integrării în UE pentru un poet de limbă română? O șansă? Un handicap? Dar pentru unul aflat dincolo de mijlocul drumului carierei sale literare? Cam astfel erau formulate întrebările pe care le lansează o revistă importantă de cultură din țară unor scriitori, inclusiv susnumitului. O întrebare bună e întotdeauna una care neliniștește. Care te pune pe gînduri. Și eu am căzut pe gînduri.

Integrarea României în UE, probabil în 2007, va fi un eveniment de proporții, o nouă Unire din 1918 a României, devenită o provincie, cu țara cea mare, cu Europa. Cu care, nu o dată – măcar cu anumite „provincii” ale ei – nu s-a prea iubit. Ne vom cunoaște în sfîrșit frații pe care nu i-am văzut direct, la chip niciodată. Luați pe căi străine, noi de ei, ei de noi. Vom fi poate fiul risipitor întors acasă. La început răsfătat ca după orice întâlnire dureros de lungă. Apoi vom vedea, treptat, treptat, cît de mult ne asemănăm. Dar și cît de mult ne deosebim. Vom vedea mai ales diferențele. Unele în avantajul nostru. Altele, inconfortabile, rușinoase. Vom traversa, dincolo de euforia evenimentului, momente grele, dificile. Am trimis deja semnele cele mai proaste ale românității noastre prin Europa, prin marile ei capitale. Dar și vreo mie de studenți strălucitori.

Dar să revenim la literatură. Căci și ea se va integra în Europa, nu doar economia, legile. Cum o va face însă? Vom fi scriitori bilingvi? Poligloți? Prezervînd româna doar pentru valoarea ei istorică? Ca pe un idiom de acasă, domestic? Adaptînd însă în scris un instrument mai avantajos, engleza, să zicem? Ca substanță literară, ca obsesii, ca teme, ca naturi umane specifice – ce se va întîmpla?

Vom fi mai nordici, mai reci? Vom fi mai meridionali, mai lascivi? Apoi spațiul nostru istoric, cultural, uman, chiar geografic va fi unul de acces nestingherit pentru scriitorii „străini”, irlandezi, suedezi, italieni, francezi, englezi etc. etc. Vor apărea noi teme prin excelență românești, tip „Dracula”? Dar și scriitorii români vor ataca spații culturale pînă mai ieri exotice. Sîntem și nu prea în domeniul speculației.

În fine. Cum se va raporta, armoniza ceea ce s-a scris literar pînă acum, marile noastre opere, la noua extindere culturală? Vor citi pruncii Europei și „Amintiri din copilărie”, și „Harap Alb”, și „La Medeleni”? Adulții, „Luceafărul”, „Odă în metru antic”, „Poemele luminii”, „Scrisoarea pierdută”? Pentru autorii de vîrsta mea sau mai în vîrstă, accentele vor fi mai dramatice. Scrierile noastre de pînă acum, probabil, nu vor putea fi radiate. Sînt, să zicem, istorie literară. Dar nici impuse cu forța. Ele vor trebui să reziste singure, să supraviețuiască la proba confruntării cu altele, inclusiv din alte limbi. Sau să piară. Nu că aș fi un sceptic, dar un prudent tot sînt. Limba română va trebui cu spor păzită. Dar nu prin legi stupide. Ci știți cum? Prin opere literare valoroase. Firește, în română. Opere care să seducă, să ispitească pe oricine. Pe orice concetățean european. Uf! Ușor de spus! Oricum, o țintă. Vorba lui Patapievici: *ce câștigi cînd pierzi ceva?*

(2002)

Andrei Șerban – 60

Născut în 1943 (în 21 iunie) la Nădlac, Andrei Șerban, genialul nostru regizor american, împlinește – incredibil! – vârsta de 60 de ani. M-a uimit, de îndată ce l-am întâlnit, mintea lui surprinzătoare și ascuțită, operînd fin și nuanțat în orice judecată ce părea previzibilă, clasată, prin schimbarea neașteptată a unghiului de percepție și înțelegere. La workshop-ul lui de acum cîțiva ani de la Arad am asistat hipnotizat din clărobsurul unei loje de la etaj la minunea pe care o plămădea, sub ochii mei, pe scenă. Exercițiile la care își supunea actorii nu păreau deloc profesionale, ci spirituale. Se exersa pe scenă un fel de rit parcă religios, parcă magic în care erau convocate toate forțele: fizice, ale trupului, dar mai ales psihice – afective, de concentrare, de expresie și comunicare nonlingvistică. Mai ales ultimele: să joci teatru fără cuvinte, fără mijlocirea lor. Nu neapărat ca într-o pantomimă, ci mult mai complex și discret în același timp. Să știi să folosești tăcerea ca mesaj, mimica feței ca transparență, mersul ca pendant al gîndirii, mîinile ca tentacule ale energiei captate sau difuzate.

Absolvent al IATC, promoția 1968, exilat apoi în Occident – mai întîi în Franța, azi în State – realizînd acolo spectacole senzaționale ce sînt momente de referință ale evoluției artei scenei universale contemporane, Andrei Șerban a avut naivitatea, după Revoluție, să se întoarcă acasă. Andrei Pleșu, cel dintîi ministru al culturii postdecembriste, l-a numit director al Teatrului Național din

București unde a montat ceva nemaivăzut: „Trilogia antică”. Cu text, în mare, în greaca veche. Dar textul era valorificat doar sonor, ca o muzică grea, de fundal, iar nu unul neaparat tranzitiv. Acest spectacol a valorificat potențialul profesional al primei scene naționale. Și, cum e și firesc, a și disociat, a refuzat o altă parte a lui. Poate cea mai vizibilă marelui public. Cea veselă, cea distractivă, decorativă, disponibilă oricând și la orice. Această parte s-a ridicat împotriva lui Andrei Șerban. Încît acesta a fost înlocuit de la conducerea Teatrului Național imediat ce Andrei Pleșu, protectorul lui, a părăsit Ministerul Culturii. I s-a înscenat și un proces de presă pentru, chipurile, cheltuieli exagerate cu montarea „Trilogiei”. Din care poporul nu pricepe, oricum, mare lucru. Așa că regizorul s-a întors acasă, în SUA, la familie, la Universitatea Columbia din New York unde crește generații și generații de mari actori și regizori din întreaga lume.

Este și cazul lui Andrei Șerban o formă de risipă românească a eminențelor. Totuși numărabile, nu chiar așa ineputabile cum s-ar amăgi cineva – tocmai cei care i-au dat cu piciorul postulînd că or mai fi și alții ca el. N-aș crede. Un Andrei Șerban este incomparabil și irepetabil. Pot să se nască alții excepționali, nu zic nu, dar nu în fibra lui. În fine. Să revenim la un tonus sărbătoresc: La mulți ani, Andrei Șerban!

„Observator arădean”, Anul VI, Nr. 1734, 2003

Stirpea lui Cain

În aceeași măsură în care provoacă oroarea și fascinează, Osama bin Laden (și, o dată cu el, toate variantele lui istorice). Crima, mai ales cea absolută, înțeleasă ca exterminare fără milă a nevinovaților, cît mai mulți, a inocenților (cum s-a întîmplat la 11 septembrie 1991 la W. T. C. din New York), executată în numele unei idei absolute și salvatoare (acum cea a Islamului ca unică legitimitate în raport cu Providența a omului), în plus, cu sacrificiul de sine al credinciosului/criminalului executant (iar nu a celui superior, cel cu Ideea, Osama, se înțelege) e, într-un fel, mistică. Luminează răul la rădăcină. Trimite pînă la Cain și Abel . La prima crimă a omului. La fratricid. Și acolo era un suport mistic, o competiție în credință: Cain versus Abel. Ultimul a fost răsfățat de Dumnezeu. Ca atare trebuia pedepsit de fratele lui. Mai mult, anihilat.

Dumnezeul lui, al lui Osama bin Laden l-a iubit oare văzîndu-i fapta? El zice că da. Că martirii săi – respectiv, pentru noi, teroriștii din avioanele pline cu nevinovați – au ajuns direct în rai. Unde, se pare, că l-au primit, cîteva luni mai tîrziu, pe însuși mentorul lor, Osama bin Laden. Care, potrivit ultimelor știri, ar fi totuși mort în urma bombardamentelor americane din zona Tora Bora din Afganistan. Știrea nu-i o simplă speculație. Ea a fost publicată zilele trecute de ziarul *Al Bayan* , editat în Emiratele Arabe, care preia un web-site instalat recent pe Internet de ceea ce a mai rămas din secta fanatică Al-Qaeda care anunță, chiar și în aceste condiții, continuarea Jihadului (războiul sfînt al musulmanilor împotriva tuturor celorlalți

oameni). Molahul Mohammad Omar, susținătorul și protectorul lui bin Laden a declarat pe postul de televiziune *Al-Jazeera* din Qatar că va continua lupta celui decedat. Asta ar însemna că ultimele mesaje televizate (tot de pe *Al-Jazeera*) cu Osama bin Laden erau filmate înaintea sfârșitului său.

Ar mai fi de adăugat că trebuie o confirmare materială a morții celui mai căutat „om”. Că și în situația confirmării ei el tot n-a murit. Așa cum n-a murit pe 25 decembrie 1989 Ceaușescu. Nici Hitler în mai 1945. Nici Stalin în 1953. Etc. etc. Sînt, cu toții, stirpea vie a lui Cain. Substituiți ai lui Dumnezeu pe pămînt. Impostori absoluți. Și nu doar ei au această sămînță. Ci și cei paralizați, cei fascinați de puterea lor aprigă de seducție. De aici și de pretutindenea. De acum și de oricînd.

„Observator arădean”, Anul V, Nr. 1502, 2002

Un solitar al scrisului

În 1999 îi apăruse lui Dan Popa o carte de versuri, *Vocalize*, (Editura „Viața arădeană”) pe care am comentat-o în acest ziar elogios, dar și trist. Constatam atunci că în „balamucul” editorial de astăzi din România, când s-au înmulțit exponențial numărul de titluri care apar într-un an editorial, dar și când tirajele au devenit confidentiale (tiraje pe care, uneori, le poartă editorul sau autorul în plasă), apariția unei cărți adevărate, a unui scriitor adevărat poate să se piardă la fel de ușor și nedrept ca înainte, când publicarea lui era blocată de cenzură. Poate chiar mai nedrept. Îi sugeram atunci lui Dan Popa „să nu mai fie atât de discret, să-și devină sieși impresar și să-și promoveze cartea (...) expediind-o revistelor importante de cultură, criticilor de poezie...”. Nu știu dacă a făcut-o sau nu. După ceea ce a urmat, nu cred. Sau nu a făcut tot sau exact ceea ce trebuia.

Acum Dan Popa recidivează. Publică un volum de meditații intitulat *Cadre* (Editura „Symbol”, 2003, Arad). Spun „meditații” în lipsa altui cuvânt. Cartea poate fi la fel de bine un jurnal intim de idei. O fișă afectivă de sentimente. O reculegere în registru interogativ-filosofic sau poetic. Sensibilitatea indusă de această carte este excepțională. Autorul nu are numai idei, ci, mult mai mult, le și trăiește intens și frust. Sînt gînduri limpezi, dar adînci despre toate cele pe care le intersectăm cu viața noastră: moartea, boala, dragostea, Dumnezeu cel viu și Dumnezeu cel implorat să fie, femeia și pururi atracția ei, arta și focul iluziei în care ardem, natura cu spectacolul ei ultim și gratuit, familia ca spațiu al domesticirii noastre, copiii noștri

ca prezențe ce ne supraviețuiesc. Scrisul ca terapie: „Eram pe nicăieri. Gîndul la copii, instinctul de conservare și intuiția păcatului sinuciderii mă făceau să nu-mi curm viața. Nu puteam să citesc, să mă rog, să rîd, să plîng, să vorbesc. Nu puteam nimic, nu suportam pe nimeni. Mai eram doar o statuie (...). Și dintr-o dată, miracol: găsisem forma a tot ceea ce simțeam. Am scris: «orice prezență este o agresiune». Mă eliberasem. Întunericul din mine se transformase în lumină”. Catarsis, rugăciune, expierea răului din suflet – toate acestea. Frumoasă carte. Sensibil autor.

„Observator arădean”, Anul VI, Nr. 1860, 2003

Suflete pervertite?

Cineva spunea (Mircea Cărtărescu) că există popoare care își poartă trecutul în spate ca pe un cadavru la care se raportează fie tragic, fie cinic. Altele, precum germanii astăzi, s-au eliberat, expiator, de acest trecut împovășător, avînd conștiința eliberată. Sînt popoare libere, în sensul libertății de conștiință, adevărata premisă a libertății de acțiune. Nu poți fi cu adevărat liber dacă ascunzi mereu ceva: fie în suflet, fie în buzunarul de la spate, fie sub covorul altfel impecabil asortat.

Cum ne raportăm noi, românii, la trecutul nostru pe care îl cărăm încă în spate? Cred că nici tragic, nici cinic. Ci cu mîndrie prostească: „Vom fi ce-am fost și cu atît mai mult” pare nu doar un slogan de partid, ci o deviză suficient îmbrățișată. Ce am fost însă ca să merite să rămînem veșnic aceiași? Firește, români! Această esență umană, „românismul”, este cel mai distilat alcool pe care îl degustăm cu plăcere. El nu dă dureri de cap nici în supradoze. Ce este el concret e mai greu de spus. Putem ști însă cum era „românismul” pînă în 1989. Unul cu gura închisă. Unul cu pîntecul gol. Unul autoexilat între propriile granițe statale. Unul în care adevărurile de credință și de istorie națională erau răstignite. Unul în care femeile nașteau la comandă. Unul al literei „f”: frig, foame, frică, fărădelege. Unul al antenelor de pe case care se îndreptau noaptea, pe furiș, spre unguri, spre sîrbi, spre bulgari, spre ruși. Unul al cartofilor la bucată. Unul al autoturismelor cu soț și fără soț duminica. Cine uită este condamnat să repete – în forme mai grave – istoria.

Mult timp am crezut că cei care ne-au fericit cu toate acestea o făceau împotriva voinței lor. Că fondul lor omenesc era unul bun. Că erau buni români. Interpretau numai o partitură proastă, impusă dinafară. „Schimbă-le partitura și vor fi alți oameni”, îmi spuneam în sinea mea. Iată că după 89 s-a schimbat partitura. Oamenii sînt însă în mare aceeași și după momentul ritualic al Țapului Ispășitor. Ce vedem la cei de ieri care ne conduc astăzi? Lucruri știute. Dublul limbaj, unul pentru străinătate (îmbrobodirea bunăoară a Consiliului Europei, BM sau FMI), altul pentru proștii de acasă. Corupția nerușinată la vîrf (nicidecum mica corupție). Partidul muncitoresc PSD numără cei mai mulți miliardari firește peste noapte din România. S-au dedulcit, s-au rafinat spre opere de artă, în colecții particulare, la limuzine cu girofar, la vile de partid și de stat, azi particulare, licitate la vedere, la case de modă pentru soții, la televiziuni particulare pe banii deturnați din regiile de stat. În 2002 telefoanele nu ne mai sînt ascultate pe ascuns, ci legal, cu mandat de la procuratură. Presa e liberă, inclusiv să falimenteze dacă nu cîntă cum i se dă tonul. Occidentul este cînd dușman, ca pînă în 2000, cînd prieten, ca după 2000. În funcție de alternarea la putere.

În fine. Problema noastră e cumva cea a Apostolului Pavel pe Drumul Damascului. Se pot schimba (converti) în profunzime (în suflet) cei care l-au prigonit pe Dumnezeu? Mă tem că răspunsul românesc, în cel mai bun caz, se amîină.

P. S. Dar viața-i atît de scurtă, iar sănătatea un bun de preț care nu merită să fie compromis prin subiecte atît de stresante.

(2002)

O expoziție ce ne tulbură somnul

În luna februarie, la sala Clio a Muzeului Județean din Arad s-a deschis o expoziție neobișnuită numită *Bărăgan 1951-1956. O deportare în vremuri de pace*. De fapt este vorba de o expoziție itinerantă pe traseul Munchen, Stuttgart, Ulm, Pforzheim (pe durata anului 2001), Arad (februarie 2003), Timișoara, București (în următoarele luni). Organizatorii expoziției sînt Haus des Deutschen Ostens Munchen (Casa Germanilor din Europa Răsăriteană), Landsmannschaft der Banater Schwaben (Organizația Șvabilor Bănățeni din Germania) și partenerii lor români din orașele noastre deja pomenite (în special muzeele locale). Expoziția conține panouri cu imagini alb-negru și color (fotografii de epocă, multe realizate precar nu doar tehnic, adică în condiții oarecum de clandestinitate de către deportați și aparținători ai acestora ce s-au folosit de o aparatură personală modestă, de epocă, ci și fără, firește, intenție artistică, iar fotografiile color au fost realizate în ultimii ani, pe traseul deportaților), hărți, imagini video, diapozitive. Expoziția este dublată și susținută de un excelent studiu istoric purtînd un titlu omonim expoziției și care îi are ca autori pe Josef Wolf (texte și hărți), dr. Walther Konschitzky (imagini color, redactare) și Karin Graf (prezentare grafică). Traducerea textului din germană într-o română impecabilă este asigurată de Marionela Wolf, care deși trăiește de mai multe decenii în Germania nu ne-a uitat deloc limba.

După cum se sugerează din aceste aspecte tehnice și organizatorice ale expoziției obiectul ei este comemorarea (în 2001!)

a 50 de ani de la un eveniment istoric tragic, rămas încă în umbră, petrecut în România începînd cu noaptea de Rusalii ortodoxe 18/19 iunie 1951. Atunci au fost ridicate cu forța din propriile lor case, noaptea, peste 12 700 de familii (40 320 de persoane) domiciliate pe granița de vest a României, în speță pe cea cu Iugoslavia (adică din județele Arad, Timiș, Caraș-Severin și pînă în nordul Olteniei, pe o adîncime în interiorul țării de 25-35 de kilometri), urcate de securiști în trenuri de marfă și deportate în inima Bărăganului, unde au fost pur și simplu lepădate *sub albastrul nesfîrșit al cerului*, cum spune o victimă, Wilhelm Weber. N-au apucat să ia cu ei decît lucruri mărunte, ceva unelte, puțină hrană, unii cîteva animale, ceva îmbrăcăminte. Totul la ceas de noapte, în spaimă și repezeală. Compoziția etnică a deportaților, după autorii studiului, era următoarea: 27 000 de români, 10 000 germani, 3000 de alte naționalități, în special sîrbi. Ca stare socială: 5570 de familii de țărani înstăriți, 57 de familii de foști moșieri și industriași, 3000 de familii de basarabeni refugiați, peste 800 de macedoromâni, 300 de familii de sîrbi „titoiști”, peste 450 de familii de foști funcționari de stat și militari „epurați” după 1944. Aceștia au fost obligați să întemeieze 18 localități noi în Bărăgan (mai degrabă le-au improvizat în lipsa unor mijloace și materiale de construcții cît de cît adecvate), construind mai întîi bordeie în pămînt (precum unii băștinași), apoi case umile din văiug, cu un simplu geam și o ușă, acoperite cu stuf. Ca să ne facem o imagine aproximativă asupra precarității acestor lăcașuri amintim că pentru construirea fiecărei case „beneficiarilor” li s-au repartizat cîte șase cuie. Deportatii nu aveau voie să se deplaseze la o distanță mai mare de 18 kilometri de noul domiciliu, iar provocările cele mai teribile ale mediului erau lipsa apei potabile și gerul năprasnic dublat de enorme viscoliri de zăpadă (mai ales în iarna anului 1954 cînd mor cei mai bătrîni și bolnavi, precum și nou-născuți în lipsa unei asistențe medicale oricît de rudimentare). Calvarul deportaților a durat pînă în 1956 cînd unii dintre ei s-au putut întoarce la casele lor unde au găsit însă alt prăpăd: locuințele și gospodăriile proprietate privată devastate, distruse, altele deja ocupate de noile gospodării colective sau de noua nomenclatură. Au fost totuși cîțiva deportați, precum Hedwig Ion-Gilde (astăzi în

Călărași) care au rămas locului, întemeindu-și acolo o familie. Erau totodată mai aproape de osemintele părinților decedați aici.

Două lucruri mai vreau să rețin din această tragedie devenită, la 50 de ani de la petrecerea ei, iată temă de expoziție. Primul: ea, expoziția a fost inițiată de către victime și urmași ai acestora și a avut loc mai întâi în Germania (Bavaria). Asta înseamnă că germanii (șvabii noștri) nu sînt dispuși să-și uite trecutul. Apoi: deși românii erau grupul etnic cel mai numeros lovit ei nu doar că au uitat – ca atîtea altele petrecute între 1944-1989 – dar unii dintre ei nici nu văd cu ochi prea buni faptul de a ne aminti de astfel de evenimente. În sala Clio din Arad am văzut, am simțit de toate: frisonul revelării, prin mijlocirea unor imagini ele însele triste, a unui calvar colectiv apropiat în timp; indiferența aproape distrată a unei noi generații; suspiciunea arogantă a unor sus-puși de astăzi că sîntem iarăși arătați cu degetul dinafară pentru niște lucruri care, nu-i așa?, au trecut demult. Oare, chiar așa, au trecut?

„Arca”, nr. 1-2-3, 2003

BBC vs. Traian Ungureanu

Un scandal de presă care a solidarizat intempestiv spiritele cele mai cultivate de la noi (cîteva nume: N. Manolescu, H.-R. Patapievici, E. Hurezeanu, M. Oprea, C. Nistorescu) se leagă de numele lui Traian Ungureanu. BBC , celebrul post de radio, secția română, a cărui notorietate și prestigiu din 1939 încoace i-au făcut faimă în lume, inclusiv la noi (în timpul războiului, apoi în comunism, apoi în tranziție), pentru profesionalism, obiectivitate, imparțialitate, calitate și prospețime a informațiilor, pentru acuratețea interpretării lor, îl dă acum, pur și simplu, afară pe Traian Ungureanu, poate cel mai valoros redactor în limba română a lui. Precizăm că acesta avea o vechime la BBC de 14 ani. La ultima atestare pe post el „nu a mai fost reținut”. Aceasta a fost formula elegantă prin care i s-a arătat ușa.

Nu îl cunosc personal pe Traian Ungureanu deși am semnat împreună – uneori pe aceeași pagină – în **22** un timp îndelungat. Dar îl cunosc foarte bine din scris și, firește, din presa radiofonică de la BBC unde făcea pur și simplu artă, nu meserie. Ceea ce șochează la acest ziarist de excepție nu este cultura, altfel remarcabilă, nu stilul seducător, ironic, anecdotic, de fals povestaș, ci caracterul puternic. Traian Ungureanu nu este un simplu răspîndac de știri veritabile. Ci un subtil „paginator” al lor: Le știe importanța, locul, parte invizibilă ori tăcută, le așează bine ca să îți sară în ochi. Le interpretează în adîncime. Traian Ungureanu este totodată – și asta l-a costat – unul dintre cei mai acizi comentatori ai realității actuale românești. De aici i se trage ponosul. O realitate românească de culoare pesedistă. Adică una a corupției generalizate, a pseudojustiției,

a debandadei din administrație, a mizeriei de la țară, a imposturii din învățământul superior, a doamnelor Puwak și Stănoiu, a dlor Beuran, Mihăilescu, Rus și Mitrea. Dar mai ales a dlui Adrian Năstase. Cine e dl Adrian Năstase? Dl Adrian Năstase este amicul dlui Tony Blair (oarecum amîndoi de stînga). Bun causeur, cu vocea dulce, dl Năstase și-a făcut o pasiune din a așeza pe tabla de șah a presei piesele. Nu l-a recrutat d-sa chiar pe Emil Hurezeanu vrînd să de o lovitură de imagine? Că, finalmente, n-a ținut, e altă poveste. Cristian Mititelu, un om complexat profesional, se pare că a fost instrumentul înlăturării lui Traian Ungureanu. Profesioniști ca Traian Ungureanu nu rămîn pe drumuri niciodată. Cîteva cotidiene au sărit să-i ofere spațiu. Nu asta-i problema. Ci noutatea absolută: modul nostru de a face intrigi a pătruns și acolo unde era cel mai greu să pătrundă: la BBC! Mizeria din țară dă peste margini!

„Observator arădean”, An VII, Nr. 1854, 2003

Unde sînt cei ce nu mai sînt?

Sîntem cu peste un milion de români mai puțin în 2002 față de 1992. Cam cît populația orașelor Timișoara, Arad, Oradea și Cluj la un loc. E precum ne-am imagina că ele au fost subtil părăsite. Locul lor, al românilor, a fost încet, încet luat de țigani, turci și italieni scăpătați. Unde sînt cei ce numai sînt? Unii, vorba lui Nichita, nenăscuți ascultă cîinii nenăscuți cum latră. Tot mai multe tinere perechi îmbătrînesc, se ofilesc pe zi ce trece solitare – el și ea – fără copii, fără locuințe, fără o afacere – o slujbă – certă. Alții și-au luat lumea în cap. Mai ales după mineriade zeci de mii de tineri au fugit cît au văzut cu ochii. Unii au reușit în afara țării unde experimentează uitarea originii etnice și a limbii române. Alții îngrozesc Europa cu cele mai ingenioase, trăsnete și, din Evul Mediu, uitate metode de a se îmbogăți peste noapte: devastări de trenuri poștale în Franța, trafic cu carne vie și cerșit în Roma, chiar sub Columna lui Traian sau în Manhattan sub zgîrie-nori, spargerii de locuințe de odihnă în zonele vestite de agrement din Spania, haiducii pe autostrăzile Germaniei și în parcările de lux din Belgia. Dar cei mai mulți români din cei ce nu mai sînt au murit în acești ultimi zece ani înainte de vreme. Mai ales bărbații, în medie la numai 66 de ani, iar femeile la 73.

Un istoric spunea că un popor este epuizat atunci cînd i se împlin două lucruri deodată: are un spor natural negativ (adică atunci cînd cei care mor întrec în număr pe cei care se nasc), fapt dublat de emigrarea în masă a eminențelor tinere, a materiei cenușii. Domnul Adrian Năstase pronostica elegiac că în acest ritm al scăderii numărului românilor, în 200 de ani vom dispărea ca popor. Eu cred că a avut în vedere doar ritmul actual de pierdere a populației de

Vasile Dan

4,2% într-un deceniu. Nimic însă nu ne garantează că acesta va scădea în viitor, și nu va crește. Dacă vom intra în NATO și UE (mai ales în UE) se va liberaliza și circulația forței de muncă. Vom putea lucra oriunde în Europa. Atunci să vezi! În compensație, spațiul nostru va deveni unul care va aspira, vrînd-nevrînd, populații migratoare de la Răsărit și din Orient. Este un proces absolut previzibil. Deși sînt convins că nimeni nu vrea să-l ia în calcul. În primul rînd guvernării noastre.

(2002)

Vacanța românească?

Un prieten din Germania îmi trimite un *e-mail*. Cum corespondăm destul de des, mă înștiințează că în luna august lipsește de acasă. Pleacă, după un an de muncă obositor, în sfârșit în concediu. Unde?, îl întreb. Într-un loc mai ieftin, după punga mea. Într-o demipensiune, fiindcă nu-și permite să cheltuie prea mulți bani. Undeva pe vreo insulă grecească sau în Canare. Va contacta, în *last minute* (în ultima clipă) o agenție de voiaj. Prin această formulă de angajare, la risc, a unui serviciu turistic, poate obține o reducere substanțială a sejurului în cazul în care locurile nu s-au completat. O reducere de cîteva sute de euro pentru două persoane. El cîștigă modest, cam 1200 de euro pe lună, într-o muncă de cercetare, într-un institut. Soția, educatoare, ceva mai mult. Nu cu mult însă. Sînt aproape de pensie și se gîndesc serios la viitor. La o nouă perioadă din viață. Cea a vîrstei a treia care trebuie pregătită din timp spre a se putea bucura de ea cît mai mulți ani, în sănătate. După o viață de muncă totuși istovitoare. Se gîndesc să-și cumpere și o casă. Acum stau într-un frumos apartament cu chirie, care, însă, este foarte mare. Și foarte scump (cam 600 de euro pe lună). Dar și cu utilități de care s-ar putea în viitor dispensa. Inclusiv poziția lui prea centrală. Se gîndesc să-și schimbe și mașina cu una pe un litraj mai mic. Planuri și planuri. Realizabile însă, nu vise! Singura problemă este exigența, gustul, preferințele soției și ale lui. Și un pic de curaj, un pic de noroc în a lua decizia cea mai bună. Am uitat să vă spun: prietenii mei sînt români. Chiar, la origine, arădeni.

M-am gîndit: ce face o familie de români, astăzi în România, în situația lor? Unde o apucă în concediu? Pe ce bani? Cît costă o

vacanță, raportat la venitul ei lunar – nu pe o insulă exotică (deși cele din Grecia sînt, față de noi, mai aproape decît față de Germania) – ci la munte, să zicem. Într-o pensiune agroturistică. Cam un milion de lei pe zi de persoană, masa și casa. Plus bani de transport. Plus bani de buzunar, care dacă nu dublează atunci, oricum, umflă cheltuielile. La mare ele sînt aproape duble. Confortul, discutabil. Serviciile, românești (vă las pe Dumneavoastră să detaliați sensul acestui cuvînt). De unde să fi făcut economiile necesare concediului dacă au, românii noștri, să zicem, calificarea similară prietenilor din Germania? Deși nici ei nu sînt risipitori. Deși au muncit serios tot anul. Și ei se gîndesc, dar cu neliniște, la viitor. La o viitoare vîrstă a treia. Obsesia care îi macină pe ei este însă alta decît a prietenilor de afară. Să prindă ei numai sănătoși vîrsta a treia! Abia apoi or mai vedea ce și cum. Fiindcă, ferească Dumnezeu să se îmbolnăvească acum. Lovitura ar fi dublă de nu triplă. Întîi, la venit – și așa la limita subzistenței. Apoi tratamentul medical (deși sînt la zi cu asigurările de sănătate) – aici perspectiva e , pur și simplu, de coșmar. Mai ales în cazul unei boli cronice: diabet, hipertensiune, boli ale inimii ori atîtea altele atît de frecvente la această vîrstă. Dar cel mai grav, prin boală și-ar putea pierde serviciul, locul de muncă. Care s-ar putea desființa. Incertitudinea locurilor de muncă îi omoară cu zile pe cei mai mulți români care se apropie de pensionare. Așa că ce casă nouă, în care să se retragă la o binemeritată odihnă! Ce autoturism nou, de mic litraj, pentru două persoane! Ce planuri de excursii în străinătate, spre confort, spre distracție, spre curiozități culturale străine! Să fim serioși! Tocmai au sosit în cutia poștală chitanțele lunare de telefon, de curent electric, de apă rece, de gaz, de radio-tv, de cablu tv. Trezește-te, omule!

(2003)

Vara patimilor noastre

Ce vară a fost și anul acesta! Paradoxală. Brusce caniculară, începînd de prin mai, aerul a fiert tot timpul, ziua și noaptea, pînă la sfîrșitul lui august. Secetoasă vară, și, totuși, cu ruperi de nori și inundații intempestive, mai ales în zonele de munte și colinare. Totuși, bogată: piețele au fost supraîncărcate cu produse agroalimentare – roșii, ardei, gogoșari, lubenițe, pepeni, prune, mere, pere, zarzavaturi, struguri, cartofi, vinete. Mai anul aduse din import – din Ungaria, de la turci – anul acesta produsele românești s-au răzbunat. Și prin calitate și prin mulțimea lor. Și, totuși, arădenii aveau atît de greu acces la ele. Prețul lor a căzut într-atît încît țăranii abia-și scoteau munca, transportul, celelalte costuri pe produse. Cumpărătorii, cei din oraș, sînt însă sleiți financiar. Cu adevărat săraci. Serviciile, utilitățile – curentul, gazul, televizorul, apa rece și caldă, impozitul, taxa radio-tv – i-au trîntit, pur și simplu, la pămînt. Mulți pensionari – pînă în 40 la sută dintre cumpărători –, lucrători cu cîștiguri modeste, șomeri, cam aceștia plimbau plasa goală prin piață. Puterea lor de cumpărare este aproape nulă. Piețele s-au transformat în expoziții eclatante pentru ei.

A fost însă mai ales, o vară tristă pentru puțin numeroasa castă a intelectualilor. Care s-a rarefiat și mai tare prin dispariția unora dintre cei mai importanți membri ai ei. Au dispărut, incredibil, din peisajul cultural arădean actori principali, dacă nu, pur și simplu, soliști: scriitorul Florin Bănescu – prozator proteic, cu peste 20 de cărți publicate, traducător, împreună cu Ondrej Štefanko, din slovacă, publicist ineputabil, liric, generos; arhitectul Miloș Cristea, o

Vasile Dan

eminență în domeniu, un temperament aprins, un împătimit după frumusețile ascunse urbane ale Aradului; Gheorghe Moțiu un teolog ortodox din nefericire ignorat tocmai în această zonă care duce lipsă astăzi precum ieri de astfel de spirite, un poet al frumuseților clasice, un redutabil sonetist, dar mai ales un filosof, autor greu de egalat în aforisme. Toți trei de neînlocuit în complexul cultural local. Și nu numai.

Vara lui 2003 a fost una atipică. Excesivă sub toate unghiurile. Una a tuturor încercărilor. Oare ce toamnă va veni?

(2003)

Carol Voitila

Este omul real al secolului XX. Mai mult, el a schimbat secolul XX în sensul configurației de astăzi (căderea comunismului). Marele polonez (al cărui arbore genealogic e, se pare, – uimitor! – românesc – Voitila e un nume cu sufix specific limbii noastre, „ila” „ilă” – iar ascendența sa românească n-a fost respinsă nici de Sfântul Părinte într-un interviu ce a precedat vizita Sa de neuitat în România, din mai 1999; mai mult, Sanctitatea Sa își amintea că bunicul său, fost primar, mai vorbea încă românește) s-a dovedit mai puternic decât oricare om politic al momentului – Reagan ori Gorbaciov, să zicem. Născut în 1920, instruit cultural complex și neînhibat – a fost pe rând atlet de performanță, poet, episcop și arhiepiscop de Cracovia, primul Papă din Răsăritul Europei – încă unul comunist, pustiit de ateism –, victimă a unei tentative de asasinat prin împușcare în anii '80 la Vatican, misionar al creștinilor în cele patru orizonturi, din Estul Extrem pînă în Vest, din Nord la Antipozi, din lumea postistoriei industriale pînă la cea a aborigenilor din mările calde, Ioan Paul al II-lea este una dintre grațiile Lumii Vechi, ale Europei de astăzi și, prin ea, a lumii întregi. Vizita Sa în România în mai 1999, prima vizită oficială a unui Papă într-o țară majoritar ortodoxă, a deschis creștinătății întregi, după Marea Schismă din 1054, pentru prima oară, perspectiva unității creștine, a unei întâlniri frățești prea mult amînate („întoarcerea fiului risipitor” ori „recunoașterea înstrăinată a fiului risipitor la el acasă”). Cu acest prilej, Sanctitatea Sa, care a vorbit și a slujit mai multe liturghii în *limba română*, atît în rit ortodox,

Vasile Dan

greco-catolic, cît și în cel latin, a numit România „*Grădina Maicii Domnului*”.

Zilele acestea, bolnav, marcat de maladia Parkinson și artroză, Ioan Paul al II-lea și-a vizitat pentru a opta oară Polonia natală. La întâlnirea de la Cracovia au participat peste trei milioane de credincioși care îl implorau să rămînă cu ei. „*Foarte frumos, încercați să mă convingeți să părăsesc Roma*”, a avut puterea Sfîntul Părinte să le răspundă glumind. Căci, este cît se poate de adevărat, personalitatea sa aparține deopotrivă tuturor celor ce au trăit în cele două iaduri ale veacului abia apus: Holocaustul și Gulagul, fascismul și comunismul. Nu vom putea niciodată cîntări precis cît îi datorăm Sanctității Sale izbăvirea noastră de ultimul.

„Observator arădean”, Anul V, Nr. 1480, 2002

Cînd e Ziua Independenței de Stat a României?

Unele state sînt vechi, precum cel francez, cel englez, cel spaniol, cel rus, cel maghiar. Altele sînt mai tinere, în pofida unei preistorii ancestrale, ilustre: cel italian, cel grec (modern), cel român. Statul român, de exemplu – România – s-a născut odată cu Unirea Principatelor, dar și-a cîștigat independența abia în urma Războiului româno-ruso (de o parte) – turc (de cealaltă) din 1877. Parlamentul României proclamă Independența de Stat la 10 Mai 1877 (care era și ziua Regelui Carol I). Timp de 81 de ani, pînă la abdicarea forțată a Regelui Mihai, la 30 decembrie 1947, cea mai mare sărbătoare a românilor a fost 10 Mai. Se poate uita așa ceva? Poate fi ea radiată din istorie? Sărbătoarea de 10 Mai nu ofensa interior pe nimeni. Pe nici un cetățean al României, fie el român, fie maghiar, fie neamț, fie evreu, fie rutean, fie bulgar, fie sîrb, fie țigan. Era mîndra zi de 10 Mai a tuturor cetățenilor României. Actuala Zi Națională a țării, votată de primul Parlament de după 1989, ziua de 1 Decembrie, mai mult evocă, mai mult comemorează un eveniment, o realitate, decît o consacră. Fiindcă la 1 Decembrie 1918, s-au fost unit cu țara nu doar Ardealul, ci și Basarabia și Bucovina. Ce sărbătorim însă astăzi? Ce realitate? Dacă în privința Basarabiei mai putem spera ceva (o deșteptare a românității în moldovenii – parcă tot mai amnezici – dintre Prut și Nistru) , în privința Bucovinei de Nord speranța e, mă tem, deșartă.

Acăstei probleme, Ziua Independenței de Stat a României i s-a consacrat, un simpozion, la sala mare a Palatului Cultural din municipiu, devenită neîncăpătoare, la inițiativa idealiştilor incurabili ai Societății „Amicii Regelui Mihai”. Au participat istorici (mulți

universitari) din țară, generali în retragere, combatanți pe cele două fronturi în ultimul război (gen. Moroianu, Radu Ionescu-Galați, Constantin Lățea, Titus Goran) ierarhi bisericești, în frunte cu părintele episcop dr. Timotei Sevcicu, veterani de război, foști deputați în legislaturile postdecembriste și unul din actuala – Titus Ghiorghiof, PNL, intelectuali, reprezentanți ai partidelor politice din opoziție ș.a. Au lipsit oficialii în funcții, partidul de guvernământ, parlamentarii săi și ai UDMR. Au fost prezenți, așadar, oameni a căror memorie n-a fost spălată. Oameni care nu pot să uite cine sînt, de unde vin și încotro se îndreaptă – și o dată cu ei țara. Simpozionul a vrut să sensibilizeze opinia publică, Președinția, Guvernul și Parlamentul în recuperarea încă a unui adevăr istoric cu semnificație adîncă: Sărbătoarea de 10 Mai. Ea nu se opune Sărbătorii NAȚIONALE a României, 1 Decembrie. Prima e sărbătoarea nașterii statului român, 1 Decembrie cea a desăvîrșirii unității naționale (din nefericire doar pentru două decenii).

Cine știe însă cum va reacționa Parlamentul României la inițiativa de la Arad? Poate ca în problema cetățeniei Regelui Mihai. După un „niet” categoric a urmat un românesc „nu” mai moale, apoi un „da” prezidențial. Să se repete istoria?

(2002)

Felina din poezia lui Romi

Pe Romulus Bucur chiar ar fi caraghios să-l numești „poet arădean”. El aparține Aradului doar strict biografic – născut, parțial școlit – adică la Liceul „Ioan Slavici” – profesor de literatură română, temporar, la un liceu industrial, redactor-șef adjunct, de la fondare, din 1990, al revistei de cultură *Arca*, membru al Filialei arădene a Uniunii Scriitorilor, coautor al acestei rubrici, domiciliat încă la Arad. Altfel el este un poet pur și simplu. Unul dintre cei mai buni ai generației sale – optzeciste. Cu cărți de referință în dicționare și chiar în unele manuale școlare, critic literar de poezie inspirat, sensibil, număr de număr în *Arca*.

Romulus Bucur publică la sfârșitul acestui an o carte subțire – *Cărticică pentru pisică* (16 poeme ilustrate cu umor și fantezie de celebrul Tudor Jebeleanu) la editura „Aula” din Brașov. Poetul este demult timp fascinat de felina domestică pe care o conotează polisemantic, simbolic, nu o dată senzual. Animal ațîțător pentru imaginația și sensibilitatea potențată ale atîtor artiști – începînd cu egiptenii și pînă la prima operă rock, trecînd prin desene animate, unde este, pur și simplu, un star – „pisica” lui Romulus Bucur este un totem. O provocare tandru-perversă. O feminitate care nu-și mistifică niciodată natura. *Cărticica...* mizează pe echivocul sugestiei legat de pisică pînă acolo încît să mimeze chiar poezia ușoară („cîntecele” le spune Romi) pentru copii. Poate fi și așa. Dar atunci este vorba de copiii incurabili ca vîrstă, bărbați sadea, cu un ochi

Vasile Dan

ironic și insinuant erotic. Iată un poem care ilustrează cum nu se poate mai bine cele afirmate: *să ieșim în vârful picioarelor/ să nu speriem mîța/ care conform unor impulsuri/ adînc înrădăcinate în codul ei/ genetic aruncă/ceva în sus sub privirile/ uimite ale puiului/ /peste vreo jumătate/ de oră încă înainte/ de a ajunge la poartă/ putem auzi un mienuat/ ca o lăbuță ridicată timid/”pe mine mă cheamă/ mițurel mai vii/ și mîine/să ne jucăm/ șoricelule?”*.

„Observator arădean”, An VII, nr. 1894, 2004

Rege la mîna președintelui

Că PSD și-a anexat (formal) toate valorile și simbolurile pe care le-a combătut aprig pînă în 1996 nici nu știu dacă nu e bine. Sau spre bine. Care erau aceste valori și simboluri împotriva cărora se ridica aproape isteric partidul fondat de dl Iliescu? Întîi: cele din pachetul pro-Europa. Adică UE și NATO („democrația originală” nu prea mergea cu UE, iar, apropo de NATO, în speță de americani, în timpul intervenției din fosta Iugoslavie, PDSR s-a situat explicit de partea lui Miloșevici pe care dl Iliescu l-a încurajat personal). Apoi ura, nu doar aversiunea față de Regele Mihai și susținătorii lui (Regele a fost alungat din țară între 1991-1996 prin toate mijloacele, unele ignobile, precum un infractor). Opoziția de atunci – PNȚCD, PNL, PSDR și UDMR – părea că deține monopolul exclusiv al acestor valori. Lovitură de teatru și de mare maestru într-ale politichiei: după victoria din alegerile din 2000, PDSR schimbă, ca la Ploiești, macazul. Confiscă pur și simplu toate opțiunile politice ale adversarilor politici, opțiuni atît de apreciate mai ales în afara țării. Prin asta a dat o dublă lovitură: internă (pune Opoziția în situația de a opta și ea, în principiu, pentru ceea ce optează Puterea – UE și NATO) și externă, din aceleași motive. Dar cea mai șocantă, năucitoare lovitură de imagine (firește, calculată, pe cale de consecință ipocrită) a fost atragerea Casei Regale, a Regelui Mihai într-un joc politic din care cîștigătoare ieșeau doar aparent ambele părți (Regelui i s-a restituit imediat Castelul de la Săvîrșin și Palatul Elisabeta – ceea ce n-ar fi acceptat pentru nimic în lume să se facă în guvernarea CDR! – ; Regele a fost redus la dimensiunile liliputane

de „ambasador itinerant” al guvernului PSD pe lângă Casele Regale din Europa unde trebuia să facă lobby pentru integrarea noastră în NATO și UE; prințul Radu Duda este numit un fel de ministru în echipa Năstase cu fonduri generoase la dispoziție; acestora se adaugă gesturi simbolice intens mediatizate: Regele este vizitat personal de președintele Iliescu la reședința Sa de la Elisabeta, căruia, în fața camerelor de luat vederi, îi oferă flori; Regele, pe de altă parte, înmânează premierului Adrian Năstase, în contextul unui spectacol mediatic uriaș, un premiu al unei reviste dubioase; și ca o încununare a acestui joc incredibil, recent, la Ateneul Român, cu ocazia înființării Institutului Cultural Român, însuși președintele republicii, dl Ion Iliescu îl premiază pe Rege. La această întâlnire Regele a fost așezat vizibil în loja oficială între cei doi care-l flancau strâns: Ion Iliescu și Adrian Năstase).

Toate acestea au provocat un adevărat cutremur în inimile susținătorilor sinceri și neconjuncturali ai Regelui și Monarhiei. Mânia lor a izbucnit în presă și la întâlniri publice. Era prea mult! Casa Regală – în frunte cu Regele – a împins lucrurile prea departe. Ca atare M. S. Regele Mihai ține o alocuțiune la Palatul Elisabeta luni, 26 ianuarie a. c. în fața unor personalități ale societății civile (presupus credincioase, dar unele deja fost credincioase, Regelui). Alocuțiunea este extrem de interesantă, inteligentă și expresivă. Nu și convingătoare. M. S. Regele Mihai lansează abil 5-6 silogisme cu care nu poți să nu fii de acord. Le rezum din lipsă de spațiu. „A ierta nu înseamnă a uita.” „Regele este pentru absolut toți românii, indiferent de trecutul lor.” „Suferințele Regelui din perioada exilului nu-i dau nimănui dreptul moral să-i ceară azi socoteală.” „Sînt multe lucruri care îl despart azi pe Rege de cei de la Putere, dar sînt interese fundamentale ale țării în joc care îi cer să intervină.” „Nici un Rege, chiar în funcțiune, nu are un guvern perfect, care să-i convină, așa cum nici o națiune democratică nu se manifestă niciodată sută la sută pentru o anume guvernare.”

Cine l-ar putea contrazice? Și, totuși, cînd un președinte de republică decorează un Rege pentru merite excepționale, ne plasăm în plin absurd. Dar un prinț, ministru special al unui premier antimonarhic, cum vă sună? Nu e prea mult? Nu cred că Regele, după atîtea umilinte îndurate în peste cinci decenii din partea înaintașilor celor care azi îl decorează (și care în fond îl detestă) ar merita să iasă astfel din scenă. O ieșire pe care unii ar numi-o *adevărata abdicare*.

Caracterele!

Care este marea problemă a societății românești? Ce ne ține pe noi în loc? De ce nu țîșnim în sus din marasm? Au trecut 15 ani de la căderea lui Ceaușescu. După primul război mondial, numai zece ani i-au trebuit României întregite să-și vindece rănilor războiului (imense, aproape un milion de bărbați tineri morți în lupte, așezări ruinate, haos economic, complicațiile unui stat nou, triplat ca mărime și probleme, cu aproape o treime din populație minoritară etnic, nu doar străină limbii, civilizației și religiei românilor dar și, oarecum, superioare lor: rusească, germană, maghiară). Și, totuși, în zece ani România prospera. Era principala putere politică, culturală și militară din sud-estul Europei. Noi facem, în 2004, 15 ani de la Revoluție și nici măcar n-am atins PIB-ul din 1989. E scandalos! Care să fie frîna? Libertate, de bine de rău, e. Democrație – alegeri libere, pluripartidism, parlamentarism – e. Deschidere externă bună (adică spre vest, de acolo de unde ar trebui să vină tehnologia de vîrf, investițiile directe, piața de desfacere) – de asemenea. Atunci?

Părerea mea, pe care mă tem că o reiterez a nu știu cîta oară, e că în decembrie 1989 a căzut doar Ceaușescu. Nu și «setul lui de valori». Fanii lui. Oamenii lui (chiar dacă rivalii lui, tot un drac) sînt azi în funcții de decizie. De sus pînă jos. Ion Iliescu este cel mai vizibil, dar nu-i singurul. De altfel, d-sa e singurul lider comunist reciclat aflat la putere aproape continuu în Europa de Est de un deceniu și jumătate. Abil, în discursuri s-a convertit la democrație. Numai să nu fie vorba de fapte, de lucruri concrete: garantarea proprietății, clarificarea rămășițelor Securității diseminate astăzi peste

tot, «capitalismul de cumetrie», îmbogățirea peste noapte a unor înalți funcționari-bugetari etc. etc. Dl Iliescu, păstrînd proporțiile, este un Gorbaciov al românilor. Numai că Gorbaciov-ul adevărat este de vreo zece ani la pensie.

Dar să revin. Care este marea problemă a societății românești? Mentalitățile! Disponibilitatea noastră nemăsurată spre compromis. Oameni care aveau cumva o imagine de opozanți în regimul trecut, poartă acum servieta oamenilor din regimul trecut. Ce-i drept nu pe gratis. Asta, doar asta le lipsea înainte de 1989? Titlurile? Funcțiile? Mai mult: spre confortul lor psihic îi toarnă, demonizîndu-i, ca înainte, pe cei care se încăpățîneau în principii, în idealuri donquijotești. Îi toarnă tot celor de dinainte. În fine. Un singur lucru nu va putea niciodată importa România din vest. Singurul, de altfel, care ar putea-o salva: *caracterele!* Acestea ori cresc pe pămîntul nostru ori nu există deloc!

„Observator arădean”, An VII, Nr. 1902, 2004

Trădări și prietenii literare

Mai pot exista prietenii adevărate între scriitori astăzi? Într-o lume în care contraselecția, mercantilismul, impostura, tentația puterii sub toate formele (a banului în primul rând, a funcțiilor de tot felul) fac regula jocului? Scriitorii sînt, se știe, *genus irritabile*. Iritarea le vine din fragilitatea, din conștiința vulnerabilității lor. Dar și din orgolii paranoice. În fiecare dintre ei – vorba lui Platon – doarme cîte un zeu. Acesta vorbește, nu ei. Bun. Dar atunci care-i meritul lor?, se întreabă malițios același Platon. Și concluzionează: „puneți-le coroana cu lauri pe cap și alungați-i din Cetate!”. Adică din lumea asta a noastră în care o mină spală pe alta, în care se trage cu ochiul, în care te faci luntre și punte, frate cu dracul.

Întîmplarea dramatică de la sfîrșitul anului trecut prin care posteritatea lui Doinaș este greu pusă la încercare, poetul fiind „deconspirat” ca informator al Securității chiar în plenul Senatului de către o victimă a regimului comunist, poetul Adrian Păunescu, și confirmat repede de CNSAS, printr-o remarcă amuzantă mai mult decît gravă („despre seraficul poet”), prin vocea lui Mircea Dinescu, m-a uluit. Nu situația, ipostaza unui Doinaș „turnător” (ceea ce trebuie, după o calmare a spiritelor, și relativizat, și contextualizat), ci spectacolul în sine, cu aerul lui, vezi, Doamne, justițiar, de Judecată de Apoi m-a scandalizat. Ceea ce am bănuیت din capul locului s-a verificat foarte repede: H.-R. Patapievici, alt membru marcant al CNSAS, a recunoscut că angajamentul către Securitate al lui Doinaș este din anul 1958, mai exact cu o zi înainte de eliberarea sa din pușcărie. Ce valoare are atunci acest „angajament”? Doi: printre

victimele lui Șt. A. D. sînt Adrian Păunescu (vă puteți imagina ce victimă) și Ion Negoieșcu (acesta mare critic literar român, homosexual, unul însă care nici măcar nu-și ascundea „orientarea”, și care ar fi fost turnat de Doinaș că-i... homosexual).

Dar să revenim la întrebarea inițială: mai poate exista prietenie sinceră între scriitori? În noiembrie 1989 a murit regretatul Ilie Măduța. La înmormîntarea lui a participat și Doinaș pentru care defunctul poet avusese un adevărat cult. La prohod, după preot am spus cîteva cuvinte de adio. Iar la groapă, Șt. Aug. Doinaș. Între numeroșii participanți se aflau cel puțin trei securiști pe care-i cam știa de profesie toată lumea. Era o atmosferă grea, apăsătoare. Doinaș era interzis de la orice apariție tipărită fiindcă se solidarizase cu poetul Mircea Dinescu, arestat la domiciliu. Surprinzător, toată lumea a remarcat absența de la tristul eveniment a criticului literar A. R. din Chișineu-Criș, proaspăt uns director de liceu și care îi datora literar enorm lui Ilie Măduța. Absența dintr-un calcul meschin: voia să evite să vorbească, să dea mîna cu „proscrisul” Doinaș. Trădările între scriitori sînt mult mai vizibile decît între alți oameni. De fapt asta am vrut să spun!

„Observator arădean”, An VII, Nr. 1912, 2004

Un om normal

Ceea ce m-a frapat la Adam Michnik îndată ce l-am văzut intrînd în sala de festivități a Consiliului Județean Arad, luni, 4 februarie a.c. , plină ochi, mulți în picioare pe intervale, lucru rarism, dacă nu fără precedent pentru o întâlnire totuși intelectuală, a fost figura lui deconcertant familiară, de om simplu, chiar modest, prin nimic neobișnuit. Privea el însuși mirat și derutat în sala devenită neîncăpătoare, căutîndu-și parcă un loc cît mai discret în această mulțime de necunoscuți. Ușor transpirat, cu haina purtată lejer pe umeri, cu mînele cămășii suflecate, fără cravată, cu o privire amuzat interogativă se strecura încet, neobservat de nimeni, spre masa din față în timp ce majoritatea îl aștepta în altă parte, cu ochii ațintiți spre ușă, să intre cumva triumfal, eventual în mijlocul unei suite oficiale, după un ceremonial de primire fie el și sumar. Dar totul a fost ratat în această privință. Cînd lumea l-a identificat el era deja la „prezidiu”, trîntit familiar în scaun, alături de cei doi oficiali, plus translatorea.

Această atmosferă de normalitate, de firesc, de calm și stăpînire de sine avea să se impună cu totul de îndată ce a intervenit, cu un scurt discurs, Adam Michnik, intitulat *Democrația e gri*. Cei care se așteptau la idei incendiare, revoluționare, eventual la un rechizitoriu sever al societății posttotalitare est-europene, la derapajele și neputințele ei, s-au înșelat. Lui Adam Michnik lucrurile i se păreau în regulă, democrația nu e albă, imaculată, în contrast cu dictatura, ci gri, cenușie chiar, una care trebuie în orice clipă să se apere, să se corecteze, să caute, să învingă dar și să piardă. Democrația se apără în orice clipă, ea nu e un bun cîștigat odată pentru totdeauna, avertiza vorbitorul contrariind asistența. Schimbarea instituțiilor din dictatură

n-a rezolvat de la sine și problemele de fond: mentalitățile oamenilor, reflexele, ticurile lor. Ba mai mult, căderea comunismului ispitește noua societate cu alte tentații periculoase: populismul, autoritarismul, naționalismul xenofob, fundamentalismul religios, intoleranța morală, setea de răzbunare, de revanșă, dar și „restaurația de catifea” prin care foști lideri comuniști se repliază, cuceresc prin vot democratic poziții pe care le pierduseră – se credea atunci definitiv – în 1989. „Înainte nu-i alegea nimeni, se alegeau singuri”, spune ironic Adam Michnik. „Acum sînt aleși prin vot democratic. Dacă vrem democrație atunci trebuie să respectăm opțiunile electoratului chiar și atunci cînd ele nu ne convin”, mai adaugă el.

L-am întrebat pe Adam Michnik două lucruri. Întîi, dacă fenomenul corupției este endemic pentru țările est- și central-europene? Apoi despre antisemitismul polonez: mai există astăzi în Polonia antisemiți? Inclusiv în Biserica Catolică? Și la aceste întrebări răspunsul lui Adam Michnik a contrariat. „Corupția este chiar un element al sistemului democratic”, inclusiv în Vestul Europei sau în SUA. Unde e democrație există, mai mare sau mai mică, și corupție. Dar democrația are posibilități de a o înfrunta, de a o combate. Aceasta e șansa ei. Cît privește antisemitismul acesta e prezent și va fi prezent oriunde există evrei. Biserica Catolică din Polonia oficial se dezice de el, repudiază antisemitismul. Dar el e prezent totuși, mai subtil sau chiar manifest, în rîndul clericilor și credincioșilor catolici.

Marea provocare a lui Adam Michnik este *normalitatea*. Omul normal. Situația normală în care lucrurile sînt amestecate, binele cu răul, adevărul cu minciuna, dreptatea cu nedreptatea, noul (democrația) cu „restaurația de catifea”. Nu construim o nouă utopie, ci o societate vie, contradictorie, imprezvizibilă la care trebuie să ne adaptăm din mers. Spontan și adecvat. Aceasta este marea lecție a lui Adam Michnik, una de realism și luciditate, de „relativism moral”, datorată unui intelectual autentic ce nu-și refuză niciodată, oricît de gravă e tema, umorul. Fiindcă Adam Michnik este un om normal. Aproape, adică, o excepție.

O aberație: „reviste de cultură ortodoxe”, „reviste de cultură greco-catolice”!

Asistăm la o polemică ieșită din comun. Asta ne mai lipsea în isteria media. Asistăm la o polemică literară și publicistică deopotrivă (nu cunosc alt precedent apropiat sau îndepărtat). Despre ce este vorba? În interiorul aceleiași reviste – *Familia* nr. 6/2002 – un redactor important – criticul literar Ion Simuț – își atacă propria publicație în termeni cel puțin severi. Pe scurt Ion Simuț acuză: „că anumite sectoare ale revistei sau anumite rubrici o iau razna”; că „Poate să spună și să scrie fiecare ce vrea (în paginile revistei adică, n.n.), fără să țină cont de-un anumit program al revistei?”; că „Poate calomnia un colaborator pe alt colaborator în paginile unei reviste? Nu, pentru că e interzisă calomnia! Dar îl poate terfeli un pic, așa, în glumă? Uite că poate!” Mai întâi, Ion Simuț se referă la un articol semnat de Luca Pițu în *Familia* (nr. 4/2002), intitulat șugubăt, în stilu-i caracteristic, *Vorbe de șpriț (VII)*, sub titlul de rubrică proprie *Praguri și ga(n)guri* în care face bășcălie de „Eroul Cultural Unic” al „Epocii de Aur”, Nicolae Manolescu. A doua referință a criticului de la *Familia* este tot „o defăimare”, anume a lui Eugen Simion, de data aceasta sub semnătura unui vechi „familist”, Gheorghe Grigurcu. Ion Simuț se întreabă patetic: „pînă unde pot merge independența și libertatea de exprimare a colaboratorilor?” Dar adevărata indignare a lui Ion Simuț este în altă parte. Ea privește un subiect sensibil dacă nu unul minat: criticarea Bisericii Ortodoxe Române într-un editorial semnat de Traian Ștef, colegul lui I.S. (în *Familia* nr. 4/2002). Intitulat *Kitsch la nivel înalt*, editorialul lui Traian Șef radiografiază

kitsch-ul care ne inundă din toate direcțiile: Dracula Park, „Forumurile culturale” prezidențiale care simulează grija părintească pentru cultură substituind măsurile concrete, cum ar fi o bună lege a sponsorizării, nu una a milei ca pînă acum; „În muzică: nu mai există compozitori, ci fabricanți de piese muzicale în serie (...) ale căror teme sînt: curvășăria, violența familială, prostia, beția”. Etc. După Traian Ștef – în ultimul paragraf al editorialului (cam o treime din el) – „kitsch-ul la nivel înalt” l-a constituit „Învierea originală” de Paști: „pe plajă în fața unui altar cu podium, în formă de inimă, construit pe nisip”. După această „înviere” oficiată de un înalt ierarh ortodox, urma un bairam cu vin, bere, fluierături, țipete, „mai o injecție, mai un sex, mai o cruce...” În final, Traian Ștef se întreabă: „pînă unde poate merge mimarea credinței?”

Acest editorial stîrnește mînia lui Ion Simuț. El vede aici un atac clar și nedrept la adresa Bisericii Ortodoxe Române, o formă de răzbunare greco-catolică împotriva ortodoxismului însuși. Subiectul e dezvoltat și extrapolat repede de critic la viața noastră literară, în special cea din Transilvania, cu referințe concrete la anumite reviste de cultură cu o dimensiune „agresiv” greco-catolică, cum ar fi: „*Vatra*, cea mai activă, *Tribuna*, pierită pre limbă greco-catolică (aici ținta e ultimul ei redactor-șef, Augustin Buzura, greco-catolic), *Apostrof*, *Arca*, *Steaua*, toate trei cu redactori-șefi greco-catolici (ne avertizează Ion Simuț, n.n.), *Provincia*. Ion Simuț împinge lucrurile mai departe, oferind o perspectivă cutremurătoare a stării de lucruri existente: în aceste reviste „s-a practicat din 1990 încoace o lentă dar sigură purificare religioasă, confesională, anti-ortodoxă, mai mult sau mai puțin vizibilă și agresivă.” Mai mult, atît „în politica angajărilor de redactori, cît și în orientarea de conținut ce a devenit uneori fătîș ostilă ortodoxiei.” Intoleranța, căci despre intoleranță e vorba, aparține firește exclusiv greco-catolicilor cărora Ion Simuț nu le interzice credința – deși se îndoiește de autenticitatea ei „pentru că au o religiozitate slabă, de dată recentă”, ci le cere altceva: să fie precum ortodocșii, ortodocși tăcuți mîna în mîna cu greco-catolici tăcuți. Nu e nevoie, mai spune el, să criticăm cele două Biserici, noi, intelectualii, fiindcă nu sîntem competenți în domeniu ci, cel mult, „să facem (...) istoria unor aspecte din evoluția celor două biserici, dar nu critica lor.” Cam aceasta este zona de conflict intestinală din redacția revistei *Familia*. N-am fi scris aceste rînduri aici – cel mult

la revista presei – dacă Ion Simuț nu atrage în conflict și alte reviste – inclusiv *Arca* – pe care le acuză de lucruri incredibil de grave (purificări de personal pe criterii religioase, confesionale, schimbări radicale de conținut în revistele incriminate etc. etc.). Așa să fie? Chiar dacă ceea ce acuză Ion Simuț este și numai parțial adevărat e scandalos.

Să le luăm pe rînd, apăsînd mai mult pe partea finală a acuzațiilor lui Ion Simuț, tema intoleranței și agresivității greco-catolicismului față de confesiunea majoritară a țării, ortodoxă, nu însă înainte de a spune o vorbă și despre primele acuzații, cele referitoare la articolele lui Luca Pițu și Gheorghe Grigurcu. Ion Simuț sugerează că aceste articole nu trebuiau pur și simplu publicate. Asta presupune însă un instrument: cenzura, respingerea lor sau corectarea, atenuarea tonului, îndulcirea lui de către autorii înșiși la sugestia redacției. Este acceptabilă însă astăzi o asemenea operație (reacție)? Cei doi sînt scriitori importanți oricîte nuanțe am accepta. Mai mult, Gheorghe Grigurcu este un fel de fondator al *Familiei*, seria 1965. Sigur, putem să nu împărtășim perspectiva punctelor lor de vedere, tonul sau chiar incorectitudinea în aprecieri ale acestora. (Bășcălia rezervată de Luca Pițu lui Nicolae Manolescu, cu toată dexteritatea ei stilistică, depășește categoric limita umorului legitim, ironiei fine, subtilităților superioare, pe care autorul le cultivă cu obstință (și cam redundant) intrînd în schimb în altceva, în zona frivolității, fie ea și subțire. Dar Nicolae Manolescu se poate apăra singur, e obișnuit de mulțisor cu atacuri, unele și mai dure, chiar cu delațiuni. El poate oricînd riposta). Redacția *Familia* însăși, Ion Simuț de exemplu, putea avea la timp, în același număr, o punere necesară la punct. Cu Gheorghe Grigurcu lucrurile sînt însă și mai complicate. Între cei doi, între Ion Simuț și Gheorghe Grigurcu, există vechi runde polemice, încă deschise. Apoi Eugen Simion nu este Nicolae Manolescu. Eugen Simion este președintele Academiei Române. Cele mai multe redacții rezolvă simplu astfel de situații: „Unica responsabilitate a revistei *Apostrof* este de a găzdui opiniile, oricît de diverse, ale colaboratorilor noștri. Responsabilitatea pentru conținutul fiecărui text aparține, în exclusivitate, autorului”, se spune într-o casetă a revistei clujene. Asemenea avertismente au însă majoritatea revistelor. Ion Simuț a pus totuși o problemă mai gravă, îndreptățită desigur. Acea a imaginării și conceperii unei reviste coerente, cu direcție, „consecvente în raport cu tradiția.” Ce

înseamnă, bunăoară, „tradiția” la *Familia*? Publicarea articolului lui Luca Pițu în care este afectată imaginea criticului Nicolae Manolescu „încalcă principiile și convingerile promovate din 1965 de revista *Familia*” (anul debutului seriei actuale). Așadar, după Ion Simuț „principiile și convingerile promovate din 1965” la revista orădeană sînt în picioare, sînt valabile. Ce ne facem atunci cu toată perioada cenzurii comuniste care n-a ocolit nici *Familia*? Cu textele respinse, amputate, „nuanțate” la comandă, cu autocenzura care funcționa și la cel mai valoros colaborator? A doua sursă a tradiției revistei orădene trimite, recunoaște Ion Simuț, la fondatorul ei, Iosif Vulcan. „Prin tradiția ei veche, girată de Iosif Vulcan, revista *Familia* a fost o revistă greco-catolică, dar niciodată ca din 1990 încoace nu a fost o revistă anti-ortodoxă”. Afirmția stupefiază. *Familia*, după 1990, o revistă antiortodoxă? Pe ce se bazează o asemenea gravă acuzație? Ne spune chiar Ion Simuț: „Proba cea mai recentă e editorialul (lui Traian Șef, pe care l-am rezumat deja, n.n.), despre care am vorbit.” Nici mai mult, nici mai puțin! Să mai amintim că Traian Ștef este ortodox?

Varianta de revistă pe care, implicit, o respinge Ion Simuț este aceea flexibilă în principii, stimulînd deschiderea fără inhibiție față de teme și autori, după criteriul, desigur, suveran al valorii și al interesului public, fără prejudecăți și parti-pris-uri, cu apetit pentru nou, inclusiv în echiparea tehnică, în design a revistei. Nimeni nu-i contestă lui Ion Simuț opțiunea pentru prima variantă, una de tradiție în cultura noastră. Așa cum nici el nu poate nega opțiunea altora pentru a doua.

Să revenim însă la adevărata supărare a lui Ion Simuț: greco-catolicismul conotat exclusiv peiorativ, mai ales cînd acesta e vizibil sau activ. Ion Simuț face acuzații grave, pe care ar fi bine să le și probeze: că în revistele pomenite – cele mai importate din Ardeal – s-ar practica metode timpuriu-medievale de persecuție religioasă. Și încă din partea unei minorități (care nici n-a ieșit bine la lumină, nici nu și-a intrat încă în biserici, iar altele îi sînt sub ochii noștri demolate – nu e nevoie să fii o „competență” în domeniul religios ca să vezi asta, trebuie doar să deschizi ochii) asupra unei majorități copleșitoare care a dominat-o pînă la asimilare (se vede că nu integral) pe prima. Dar la care reviste s-au făcut epurări? În ce privește *Arca* pot să spun cu siguranță că nu a fost nici un caz. Apropo de revistele incriminate

că ar avea redactori-șefi greco-catolici. E adevărat, eu sînt greco-catolic, dar nimeni nu-i perfect, nu-i așa? Nu-s nici măcar de dată recentă (din '90, dar cum puteai fi, Ion Simuț, înainte de această dată greco-catolic?), ci chiar botezat greco-catolic. La revista *Arca* nu sînt redactor-șef numit în defavoarea vreunui coleg ortodox, ci pur și simplu sînt fondatorul ei (februarie 1990). La fel cum e Marta Petreu la *Apostrof*. Ceilalți colegi ai mei actuali sau trecuți prin redacție sînt ortodocși, cu o excepție de religie mozaică. Să-i numesc: Romulus Bucur, redactor-șef adjunct, Ovidiu Pecican (redactor în 1990), Gheorghe Schwartz, Gheorghe Mocuța, Dorel Sibii, Florin Bănescu, Ioan Matiuț, Dorel Dărăban, Carmen Neamțu, Călin Chendea, Viorel Simulov. Pictorul Onisim Colta angajat recent cu o jumătate de normă ca redactor cu imaginea și design-ul revistei este totuși greco-catolic. El însă nu scrie niciodată în *Arca*, nu-i poate influența direcția, conținutul.

Revenind, nu cred că greco-catolicii în general și scriitorii români de această confesiune sînt intoleranți. În ultimul deceniu solidarizarea cu situația dramatică prin care încă trece Biserica Română Unită cu Roma, greco-catolică, a venit preponderent din partea unor valoroși intelectuali români ortodocși, din toată țara, din centre universitare, din instituții, de la reviste de cultură. O simpatie clară îi înconjoară încă pe năpăstuiții greco-catolici care se roagă în lăcașuri improvizate, mai ales în marile orașe, în timp ce bisericile lor, inclusiv catedrale, cum e cea din Oradea, vizavi de Biserica cu Lună, superba catedrală ortodoxă, sînt folosite tot de B.O.R. ca între 1948-1989. Ce „competență” îți trebuie ca să poți vedea aceste lucruri? Ce calificare specială? A le semna înseamnă neapărat ceva „intolerant”, „agresiv”, „anti-ortodox”? O revistă de cultură românească ortodoxă? Una greco-catolică? Așa ceva nu s-a mai pomenit (deși în interbelic erau ceva, ceva reviste confesionale, dacă îmi aduc bine aminte). Ci cel mult colegi aparținînd aceleiași culturi române, pe care o împrăștiată cu creații originale și care, în particular, sînt ortodocși, greco-catolici, neoprotestanți, de religie mozaică. Atît și nimic mai mult. De ce oare trebuie să sfidăm evidența, buna-credință?

Câteva întrebări retorice

Mi-am pus nu o dată problema: de ce nu mă limitez la problemele mele strict literare? Sau, mai larg, culturale? De ce mă încarc psihic inutil și stresant cu politica și politicienii atâta timp cât nu joc efectiv în rândul lor? Cât tot îmi răcesc de mai bine de 14 ani gura de pomană? Cât sunt doar un simplu cetățean, un alegător acolo, un plătitor, cred corect, de impozite (câteva zeci la număr, ceea ce-mi înjumătățește salariul care mi s-ar cuveni)? De ce nu tac din gură și să scriu poezii cum mi se sugerează prietenește? De ce nu-i cultiv pe cei de la putere – indiferent cine sunt ei – și să obțin astfel mai ușor și mai multe fonduri pentru revistă, pentru filiala Uniunii Scriitorilor, pentru cărțile mele? De ce nu mă bucur când dau nas cu X parlamentar, primar, consilier, șef temporar de partid județean? De ce imediat ce-i văd îmi vin în minte amețitor o mie și una de probleme nerezolvate, scadente în loc să mă gândesc mai bine că s-a pavat deja Corso pe o parte și că urmează, exact până în campania electorală, cealaltă, din fața sediului Primăriei? De ce nu gândesc pozitiv? Că-i mai bine acum decât înainte de 1989 când gândeam la fel (eu nu cred că omul se poate schimba, îmi pare rău, sunt sceptic în această privință), dar nu puteam să-mi public părerea sinceră despre secretarul general și partidul său în „Flacăra roșie”, care nici nu mai există? De ce nu mă bucur sincer că la Arad, fost raion cultural ca Pecica și Pâncota, imediat după „eliberare” sînt deja acum două universități, așa se numesc, care au ridicat Aradul la un nivel intelectual impresionant? Care se află, între ele, într-o nobilă competiție intelectuală,

academică? De ce sunt frustrat, cum mi se spune și nu recunosc că toată inteligența arădeană care se respectă și-a făcut rost, unii în termen redus – de titluri academice, doctorate etc. sărind cu grație peste experiența plictisitoare și inutilă a predării în liceu, uneori chiar și în școala generală? De ce vreau neapărat ca cineva să se motiveze valoric și nu doar cu acte legale? Ideal, firește, cu amândouă? În fond vocația mea este tocmai asta, acesta ar fi răspunsul. Să-mi pun singur întrebări retorice privitoare la mine însumi, la ceilalți. În primul rând la tine, cititorule. Care sînt sigur că-ți pui aceleași întrebări ca mine. Cu același efect. În fond, spune filozoful – și cel grec și cel de acum – nu-i important niciodată răspunsul, ci întrebarea. Ea curăță în jurul ei, cel puțin pentru moment, dacă nu pentru mai mult timp. Murdăria.

(2003)

Pactul cu diavolul din perspectiva diavolului

Aparent Securitatea – diseminată astăzi peste tot, în partide politice, în Parlament, în Guvern, în Justiție, la Președinție – a dat o lovitură de grație societății civile românești. I-a închis în sfârșit gura. Gura care nu mai tăcea în a cere de peste 14 ani încoace deconspirarea dosarelor de la Securitate (azi la SRI). Dosare ați vrut, dosare ați primit, ni se arată cinic. Și încă ce dosare! Doi dintre stâlpii societății civile românești, două eminente intelectuale, două caractere tari, percepute astfel de câteva decenii, inclusiv în dictatură, numărul unu fiecare în domeniul lui, Ștefan Aug. Doinaș în literatură iar Lucian Pintilie în teatru și film, au fost, consternare!, informatori ai Securității. Primul confirmat ca atare de CNSAS. Al doilea a recunoscut el însuși într-o carte de confesiuni și amintiri, bricabrac. Fiecare avea un nume conspirativ. Doinaș a activat pînă în 1989. Lucian Pintilie, nu. El nu a avut decît un episod scurt, anecdotic ca informator, câteva săptămîni, student fiind, în 1951. Cum a devenit Pintilie, fie și episodic, informator? „Eram student în primul an la Institutul de teatru cînd, într-o noapte, tatăl meu a fost arestat de organele Securității. Mi s-a cerut să devin informator. Din sete de pitoresc și spirit de aventură – mai degrabă decît din frică – am acceptat. Abia în clipa cînd mi s-a cerut primul raport am realizat nu atît monstruoziitatea faptului, cît imposibilitatea organică de a îndeplini un anume tip de performanță pentru care eram pur și simplu inapt.” Ofițerul de securitate care l-a recrutat i-a dat generos lui Pintilie libertatea de a-și alege singur un nume conspirativ. După ezitări și momente de perplexitate viitorul regizor l-a ales pe unul pe care îl îndrăgea absolut:

„Emil Botta”. Chiar așa nu se putea. I s-a spus mai simplu și mai tainic: „Emil”. Cu acest moment, după Pintilie, s-a și încheiat colaborarea lui cu Securitatea. Însă despre felul și momentul în care a fost recrutat Ștefan Aug. Doinaș nu știm nimic. Poate că s-a întîmplat pe cînd nici nu exista vreun Ștefan Aug. Doinaș. Ci doar un tînar licențiat în litere și filosofie al Universității din Cluj, Ștefan Popa, hărțuit de Securitate în acei ani, apoi arestat, apoi închis un an de zile în închisorile politice. Poate aici și acum, la lumina chioară a unui bec de subsol, cu un mahăr în spate cu epoleți albăstrie să fi semnat angajamentul. Poate atunci a primit și el un nume conspirativ. Pe acesta însă nu-l știm. Nici noi, nici marele public. Ceea ce e sigur e că nu Ștefan. Aug. Doinaș, pseudonimul literar al tînărului Ștefan Popa, era numele dat acolo. Ștefan Aug. Doinaș este doar un nume de glorie al culturii române, al poeziei ei în speță, al traducătorului lui *Faust*, al altor traduceri din „sunete fundamentale” din poezia lumii, al unei conștiințe vii, foarte active și după 1989, exemplară chiar în fața provocărilor postdecembrist: mineriade, „comunism rezidual” (expresie propusă și impusă de Doinaș), mimetism și caricatură democratică, impostură a politicienilor, eră a cameleonilor din eșalonul doi al PCR și al Securității.

Dar să revenim la informatorul din spatele lui Ștefan Aug. Doinaș. Cine era victima acestui informator? Adrian Păunescu! Cel care „a așteptat să tacă vocea marelui poet, să nu se mai poată apăra, să se potolească rumoarea și muzica militară, pentru a scoate din mîneacă – de fapt dintr-un dosar exhibat de ani în fața noastră pe toate posturile de televiziune – un dosar infam. Cine? Un ins curajos, care se face una cu gardul în fața mulțimii, dar care își caută taman adversarii pe la porțile cimitirelor.” (Nicolae Balotă, „România literară”, nr. 44, p.3). Adrian Păunescu l-a deconspirat pe Ștefan Aug. Doinaș ca informator al Securității – la fel ca pe un alt mare poet, Ion Caraion – în plenum Senatului României. Ultimele „delațiuni” ale sursei Doinaș s-ar fi referit la poziția lui Adrian Păunescu în interiorul Uniunii Scriitorilor. Dar, pentru Dumnezeu, ce i-ar fi putut reproșa Doinaș lui Adrian Păunescu? Autor al unor tone de moloz în versuri? Cele mai multe de sanctificare a dementului cuplu prezidențial. Că A.P. mistifica iubirea de țară? Că profana însuși numele ei lipindu-i un prenume murdar („Ceașescu România”)? Că zăpăcea mințile miilor și miilor de tineri inocenți cu ispita pseudolibertății? A servituții

absolute față de dictator? Că devasta gurmând și afemeiat județ după județ? Că în urma acțiunii sale iresponsabile s-a întâmplat o nenorocire pe un stadion doldora cu tineri dezorientați, fără nici o satisfacție în viață? Dar pe toate acestea le putea semna, nu codificat, nu prin recrutare la Securitate, ci pe față, oricine. Inclusiv sussemnatarul. Așa că ce putea să-i reproșeze „sursa” Doinaș marelui, din ce în ce mai marelui, la propriu, Păunescu? Nici asta nu știm. Important e că Doinaș, cel rezistent prin cultură, cel din poemele sale unice, cel activ politic după 1989 în partea democratică a Parlamentului (ca senator PAC), a fost turnătorul la Securitate al lui Adrian Păunescu, al servului politic absolut al dictatorului, iar după 1989 al lui Ilie Verdeț. Astăzi al lui Ion Iliescu. Mîine? Următorul. Dacă, firește, are aceeași ereditate politică cu el).

„În epoca lui Faust, eră a icoanelor Mariei, a altarelor sculptate și a catedralelor gotice, s-a dezvoltat ca niciodată înainte – iar prin Luther chiar s-a întărit – întunecata, confuza credință în diavol (s.n.). În fața demonilor (s. n.) bănuți a se afla peste tot reprezentați artistic în apocalipse, crucificări, dansuri macabre sau frecventul motiv al tentației sfîntului Anton, s-a ațîțat și s-a întreținut din partea Bisericii (s. n.) frica cea mai absurdă, un cabinet al groazei cu o rea conștiință notorie, cu chinuri ale sufletului, cu teamă de iad și cu obscenitate” – spune Ștefan Aug. Doinaș în introducerea sa la Faust (Goethe, Faust, Ed. Univers, Buc, 1983, p. VI). Se referă el, în acel an 1983, doar la secolele XV – XVI ale primului Faust? Dar nu el însuși trăia clipa „întunecatei, confuzei credințe în diavol”? Nu el însuși era confruntat cu „demonii bănuți a se afla peste tot”. Iar „cabinetul groazei cu o rea conștiință notorie”, „Biserica” (Partidul? n. n.) nu amenința „cu chinuri ale sufletului, cu teamă de iad și cu obscenitate”?

Dezvăluirea păcatelor lui Lucian Pintilie, Ștefan Aug. Doinaș, Ion Caraion și ale altor cîți vor mai fi, așa cum se face acum, printr-o lege a deconspirării dosarelor fostei Securități astfel încît să culpabilizeze încă o dată victimele, de cele mai multe ori, iar nu pe autorii reali (oșiteri de securitate) și morali (lideri ai PCR, azi președinte de țară, senatori, deputați, miniștri, prefecți) ai fărădelegilor comise este ultima – să sperăm – perfidie a fostului regim camuflat azi în „democrație”. Cu alte cuvinte: ni se oferă o perspectivă dinspre diavol a pactului cu diavolul!

Indice

A

Adameşteanu, Gabriela 23
 Alexandru, Ioan 26
 Alexandrescu, Horia 27
 Ambrus, I. M. 72
 Apostu, George 26
 Arafat, Y 21
 Ardeleanu, Ino 107, 108
 Ardelean, Petru M. 5, 57, 58
 Arghezi, Tudor 26

B

Bacovia, George 26,55
 Badea, Cârţan 8
 Barbu, Eugen 26
 Bartok, Bela 35, 36
 Bănescu, Florin 41, 4226,64
 Bădescu, Cezar Paul 46
 Blaga, Lucian 26, 32,55,73
 Blandiana, Ana 23,30,117
 Beniuc, Mihai 26, 73
 Berindei, Dan 165, 166
 Brăiloiu, Constantin 35, 36
 Brâncuşi, Constantin 82
 Brediceanu, Tiberiu 36
 Brucan, Silviu 30
 Buzura, Augustin 26

C

Caragiale, I. L. 23, 93, 94
 Caraion, Ion 120
 Călinescu, George 26, 64
 Călinescu, Matei 44
 Cărtărescu, Mircea 47,208
 Ceauşescu 21
 Ceauşescu, E 48
 Chiajna, Doamna 48
 Cimpoeşu, Petru 149
 Ciocârlie, Livius,58
 Ciobanu, Mircea 26
 Cioran, Emil 26
 Ciulei, Liviu 44
 Ciupuligă, I 16
 Codrescu, Andrei, 44
 Colta, Onisim 50,51
 Constantinescu, Emil, 162, 192
 Coposu, Corneliu 120
 Corlan, Ion 104
 Corniş, Marcel-Pop 44
 Corpas, Iosif 105
 Coşbuc, George 83
 Cornea, Doina,21, 30
 Coşeriu, Eugen 12
 Crăsnaru, Daniela 117
 Cristea Miloş, 169, 170
 Cristea, Miron 20
 Cristoiu, Ion 27
 Cuciureanu, Lucia 5
 Culianu, Ioan Petru 44

D

Dagmar, Maria Anoca 72
Deleanu, Ion Budai 186
Deşliu, Dan 33
Dimitriu, Andrei 133
Dinescu, Mircea 30, 72, 75, 231
Dohangie, Iosif 8
Doinaş, Şt. Aug. 33, 75, 76, 119, 120,
121, 122, 231, 232, 243
Dostoievski, F. 38
Drăgoi, Sabin 36
Druc, Mircea 68, 69, 70
Druţă, Ion 45

E

Einstein, Albert 39
Eliade, Mircea 26, 44
Emandi, Dumitru 36
Emandi, Mircea 35
Eminescu, Mihai 12, 46, 47, 55, 93,
94, 99, 101
Enescu, George 26
Eremia, Ion 27
Esca, Andreea 123, 124

F

Florea, Ioan T. 35, 36
Faur, Lia T. 159, 160

G

Ghadafi, Y 21
Gheorghită, Viorel 5, 17
Goldiş, Vasile 19, 81
Goma, Paul 30, 131, 132
Gorbaciov, M. 21
Grigoriu, Paul 134, 190
Grigurcu, Gh. 58

H

Hagiu, Gina 8
Haş, Petru M. 137, 139 140
Heidegger, Martin 64
Hossu, Iuliu 20, 61
Hurezeanu, Emil 145, 146

I

Ilica, Carolina 103, 117
Iliescu, Ion 108, 115, 116
Ionescu, Eugen 26
Ipătescu, Ana 48
Istrati, Panait 26
Ivasiuc, Al. 26

K

Koppers, W. 35
Kusturica 78

L

Ladea, Romul 32
Lepa, Caius 35
Liiceanu, Gabriel 23, 30, 33, 34
Lovinescu, Eugen 25
Lovinescu Monica 25
Lupaşcu 26

M

Mangra, Vasile 20
Maniu, Iuliu 83
Manolescu, Nicolae 26, 47
Mârza, Traian 36
Marandiuc, Cornel 103
Matiuţ, Ioan 56
Măduţa, Ilie 74, 76
Michnik, Adam 233, 234
Mihai, Regele 74
Mitu, Sorin 182, 183
Mocuţa, Gh 5, 56
Moldovan, Ioan 155, 156
Montia, Emil 32, 35, 36
Morar, Ioan 176
Moţiu, Gh. 163, 164

N

Neamţu, Carmen 95, 96
Nemoianu, Virgil 44
Negoiţescu, Ion 30
Neuhaus, Norbert 109, 110
Nicoară, Moise 38, 135

Noica, Constantin 26
Notaros, Lajos 5, 17

O

Oroianu, Ștefan 56
Olah, Tiberiu 85
Orwell, G. 27

P

Palade, Emil 44, 74
Paler, Octavian 30
Papp, Ioan 20
Papu, Edgar 26
Patapievici, H.-R. 34
Patrichi, Viorel 68, 69, 70
Păunescu, Adrian 81, 231, 244
Petrescu, Dan 30, 33
Petroiu, Deliu 76
Pintilie, Lucian 26
Pleșu, Andrei 23
Popa, Dan 206
Popa, Eugen 8
Popa, Paulina, 117
Popa, Vasko 55
Popescu, Cristian Tudor 27
Popescu, D. R. 103
Postelnicu, Gh. Lazea 5, 17
Preda, Cristian 47
Preda, Marin, 26
Prepeliță, Mihai 55, 56
Puslojic, Adam 55, 56

R

Rădulescu, Răzvan 47
Rebreanu, Liviu 44, 135
Regina (Mamă) 48
Regina (Maria) 48
Repisky, Radici Ana 83
Revel, Jean Francois 45

S

Sadoveanu, Mihail 12
Schmidt, Peter 35

Schwartz, Gheorghe 103, 104
Severin, Adrian 13
Sibii, Dorel 87
Simuț, Ion 235, 236
Slavici, Ioan 19
Solner, W. 72
Sorescu, Marin 26, 56, 74
Stancu, Zaharia 26
Stănescu, Nichita 56, 74
Stănescu, Sorin Roșca 27

Ș

Șafran, Alexandru 59, 60
Șerban, Andrei 44, 202, 203
Șincai, Gheorghe 8
Ștefanko, Ondrej 72, 219
Ștefănescu, Alex 23, 67

T

Teodoroiu, Ecaterina 48
Tinu, Dumitru, 27, 184
Tismăneanu, Valentin 44
Tohăneanu, G. I. 58
Traianu, Mihai 103

Ț

Țepelea, G. 58
Țuțea, Petre 39

V

Vieru, Grigore 12
Vinganu, Francisc, 104
Voicilă, Valentin 21
Voitila, Carol 221
Vuia, Traian 19

W

Wiesl, Elie 74

Z

Zamfirescu, Dan 26

Cuprins

Argument	5
Un om unic: Iosif Dohangie	8
Cum să evadezi dintr-o închisoare fără ziduri?	10
Mărul discordiei? Limba română!	12
Sărbători, praznice, aniversări, comemorări, parastase... ..	14
Răspuns la o scrisoare semnată cinstit	16
1 Decembrie 1918. Fața văzută, fața nevăzută	18
Poftiți la Revoluție. Eu am fost	21
Tot răul spre bine	23
Am supraviețuit prin „Unde scurte”	25
„român”	27
O scadență. Reconcilierea cu trecutul	29
„Răzbunarea” prin cultură a provinciei	31
Intellectual, societate civilă, putere politică	33
Un nume în etnomuzicologie – Ioan T. Florea	35
Complexe de superioritate, complexe de inferioritate la români	37
Selecție? Contraselecție?	39

O instituție – Florin Bănescu	41
Între calitate și defect național	43
Tranziție, purgatoriu, carantină	45
Un „scandal” nu doar literar	46
Femeia, eterna problemă	48
Onisim	50
Inteligență, istețime, șmecherie	52
Satele Unite	54
Veniți de luați limba română!	55
„Strângeți piatra lucitoare”	57
Se ridică, încet, cortina istoriei	59
Mîncarea ca filosofie de viață	62
Viața intimă la români	64
Evadarea în real	66
Mircea Druc sau lupta cu ultimul imperiu	68
Polifonia culturii	71
Premiul Nobel la români	73
Un memento cu Ilie Măduța	75
Abandonul moral	77
Ne adaptăm la rău	79
Chip cioplit	81
Românca Ana de Ungaria	83
Cum moare un artist?	85
Biata Basarabie!	87
Basm de iarnă sau coșmar?	89
Un bastard al secolului 21	91

Vasile Dan	
Caragiale în țara lui Eminescu	93
Cu rafinament și rigoare, totul despre publicitate	95
„Moartea cărții” – un epilog la un târg de carte	97
Comuna di Roma!	99
De ce nu știm să comunicăm?	101
O carte seducătoare	103
Povestea unui om: Iosif Corpas	105
Cruciada ziariștilor	107
Românii și valorile democrației creștine	109
Deportarea românilor în România	111
Desprinderea de România profundă	113
Democrația originală în America	115
Poezia ca plăcere flagelată	117
Atac asupra lui Doinaș!	119
Forța forței? Nu. Forța spiritului!	121
Limba Esca	123
De ce mă simt un „european nou”?	125
Cum arată noua generație?	127
Primul pas: geografia noastră chemată în NATO	129
Goma (25 de ani de la „Mișcarea” lui)	131
Am văzut un om	133
Jula	135
Poezia la ora haș (<i>Să spargă cu pricepere seiful morții / ca un magician</i>)	137
Poezia la ora H (II)	139
Cum ne gestionăm trecutul?	141

Hoția pe față	143
Cazul Emil Hurezeanu	145
Ierarhii oficiale vs. ierarhii valorice	147
Iisus al românilor	149
România de sub ilustratele idilice	151
Înviere, nu chermesă nocturnă	153
Ioan Moldovan, poet semicentenar!	155
Cine descâlcește istoria românilor?	157
Poezia goală pușcă	159
„Nici ceilalți nu-s mai buni!”	161
Gheorghe Moțiu – teologul, filosoful, poetul	163
Cazul Dan Berindei	165
Am ajuns într-o fundătură?	167
Miloș	169
O tradiție din moși-strămoși: mita și capul plecat	171
Cum văd eu posibil un Monument al Unirii la Arad	173
„Nerușinarea”	176
Descoperirea României	178
O nouă formă de provincialism	180
Celălalt Arad	182
Despre „trecerea în neființă”	184
„Țiganiada”	186
Atac asupra Bibliotecii Naționale	188
Radio România-Actualități sau Radio PSD-Actualități?	190
O retardare: literatura?	192
Rezerva de violență	194

România capitalistă vs. cea socialistă	196
Ev mediu veşnic vs. postmodernitate rurală	198
O nouă specie: scriitorul european	200
Andrei Şerban – 60	202
Stirpea lui Cain	204
Un solitar al scrisului	206
Suflete pervertite?	208
O expoziţie ce ne tulbură somnul	210
BBC vs. Traian Ungureanu	213
Unde sînt cei ce nu mai sînt?	215
Vacanţa românească?	217
Vara patimilor noastre	219
Carol Voitila	221
Cînd e Ziua Independenţei de Stat a României?	223
Felina din poezia lui Romi	225
Rege la mîna preşedintelui	227
Caracterele!	229
Trădări şi prietenii literare	231
Un om normal.	233
O aberaţie: „reviste de cultură ortodoxe”, „reviste de cultură greco-catolice”!	235
Pactul cu diavolul din perspectiva diavolului	242
Indice	245